

A $\frac{4}{57}$

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

СРПСКИ ЕТНОГРАФСКИ ЗБОРНИК

КЊИГА LVII

ДРУГО ОДЕЉЕЊЕ

КЊИГА 25

ЂЕРДАПСКИ РИБОЛОВИ

у прошлости и у садашњости

ОД

МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА

ПРОФЕСОРА УНИВЕРЗИТЕТА

1 Издање Задужбине Мих. Р. Радивојевића 1

БЕОГРАД, 1941

ЦЕНА 60 ДИНАРА

124

ПРЕГЛЕД ИЗДАЊА СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ

IV. СРПСКИ ЕТНОГРАФСКИ ЗБОРНИК

ПРВО ОДЕЉЕЊЕ

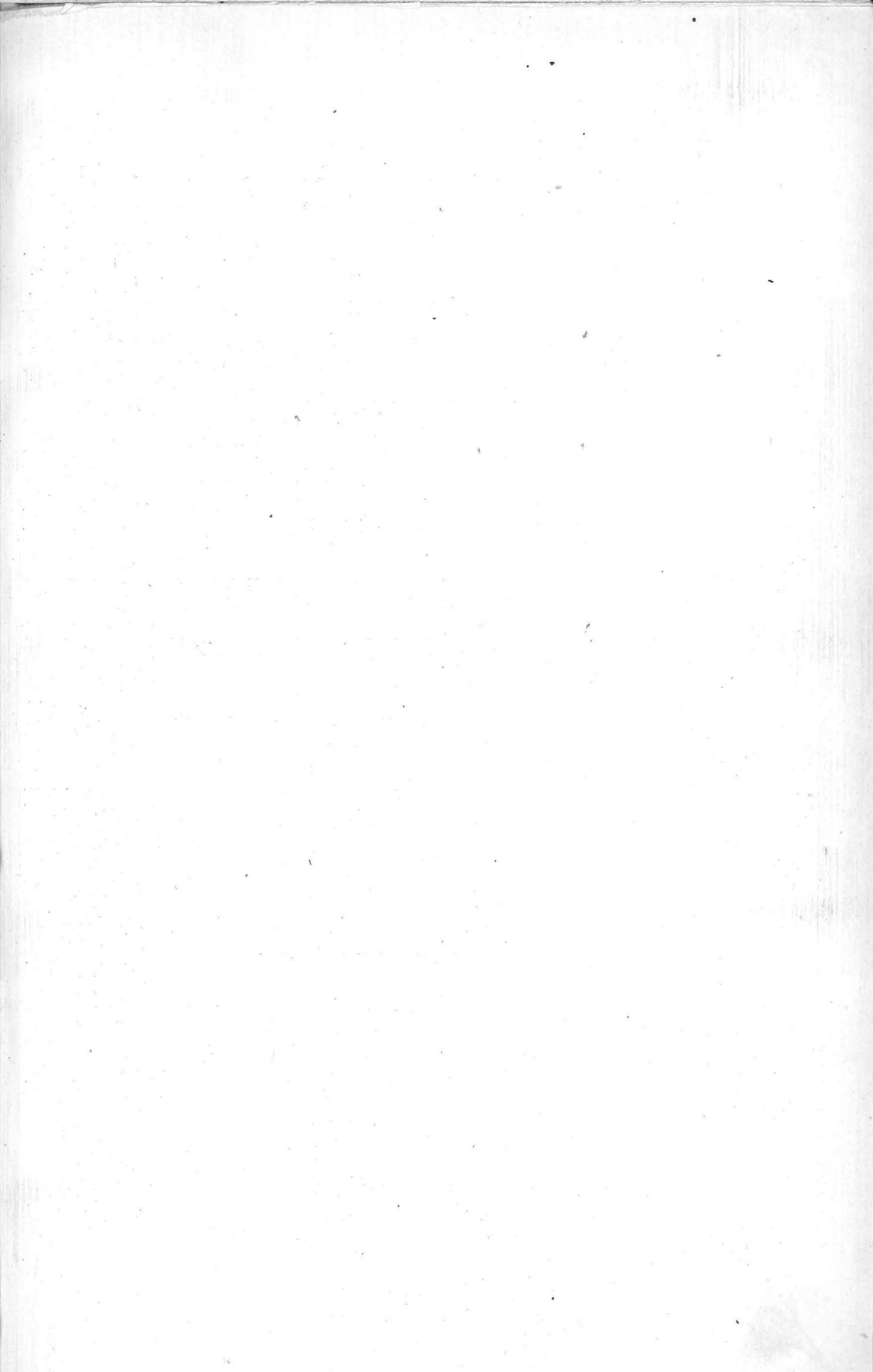
Насеља и порекло становништва. Књига 1—30.
(Садржину и цене види на корицама ове серије).

ДРУГО ОДЕЉЕЊЕ

Живот и обичаји народни

- I. (1). — **М. Б. Милићевић**, Живот Срба сељака. — Б. 1894 8° 371. Цена 20 динара.
- II. (2). — **Сима Тројановић**, Старинска српска јела и пића. — Б. 1896 8° 124. Цена 10 динара.
- III. (3). — **Тодор М. Бушетић** и **Ст. Мокрањец**, Српске народне песме и игре с мелодијама из Левча. — Б. 1902 8° XXII 110. Цена 20 динара.
- VII. (4). — **Станоје М. Мијатовић**, Обичаји народа српског у Левчу и Темнићу. — **Поп Дена Дебелковић**, Обичаји народа српског на Косову Пољу. — **Поп Атанасије Петровић**, Обичаји народа српског у Скопској Црној Гори. — Б. 1907 8° VII 529. Цена 30 динара.
- IX. (5). — **Д-р Тих. Р. Борђевић**, Српске народне игре. — **Лука Грђић Бјелокосић**, Српске народне игре из Босне и Херцеговине. — **Станоје М. Мијатовић**, Српске народне игре из Левча и Темнића. — **Атанасије Петровић**, Српске народне игре из Скопске Црне Горе. Уредио **Тих. Р. Борђевић**. — Б. 1907 8° X 246. Цена 20 динара.
- X. (6). — **Станоје М. Мијатовић**, Српска народна јела (са прилогом о пићима) у Левчу и у Темнићу. — **Лука Грђић Бјелокосић**, Српска народна јела у Босни и Херцеговини. Уредио **Јов. Ердељановић**. — Б. 1908 8° XI 126. Цена 20 дин.
- XIII. (7). — **Сима Тројановић**, Наше кириције. — **Анрија Јовићевић**, Скадарско Језеро и риболов на њему. Уредио **Д-р Јов. Ердељановић**. — **Станоје Мијатовић**, Народна медицина Срба сељака у Левчу и Темнићу. — **Живко Јоксимовић**, Ужичке црепуље. — Вид. **Вулетић Вукасовић**, Тркање на острву Лопуду. — Б. 1909 8° IV 514. Цена 40 динара.
- XIV. (8). — **Д-р Тих. Р. Борђевић**, Српски народни обичаји. — **Саватије М. Грбић**, Српски народни обичаји из среза бољевачког. — **Д-р Тих. Р. Борђевић**, Грађа за српске народне обичаје из времена прве владе кнеза Милоша. Уредио **Тих. Р. Борђевић**. — Б. 1909 8° XII 468. Цена 40 динара.
- XVI. (9). — **Владимир Д. Николић**, Лужница и Нишава и њихова села. — **Д-р Јован Ердељановић**, Упутства за испитивање народа и народног живота. — Уредио **Јов. Ердељановић**. — Б. 1910 8° VII 563. Цена 60 динара.
- XVII. (10). — **Сима Тројановић**, Главни српски жртвени обичаји. — **Д-р Јован Ердељановић**, Постанак племена Пипера. — **Тод. М. Бушетић**, Народна медицина Срба сељака у Левчу. — Б. 1911 8° VI 595, са 17 таблица слика и са једном картом. Цена 60 динара.

СРПСКИ ЕТНОГРАФСКИ ЗБОРНИК

ИЗДАЈЕ

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

КЊИГА LVII

ДРУГО ОДЕЉЕЊЕ

ЂЕРДАПСКИ РИБЛОВИ у прошлости и у садашњости

КЊИГА 25

БЕОГРАД

A $\frac{4}{57}$
СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

ЂЕРДАПСКИ РИБОЛОВИ

у прошлости и у садашњости

ОД

МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА

ПРОФЕСОРА УНИВЕРЗИТЕТА

---

1 Издање Задужбине Мих. Р. Радивојевића 1

БЕОГРАД, 1941

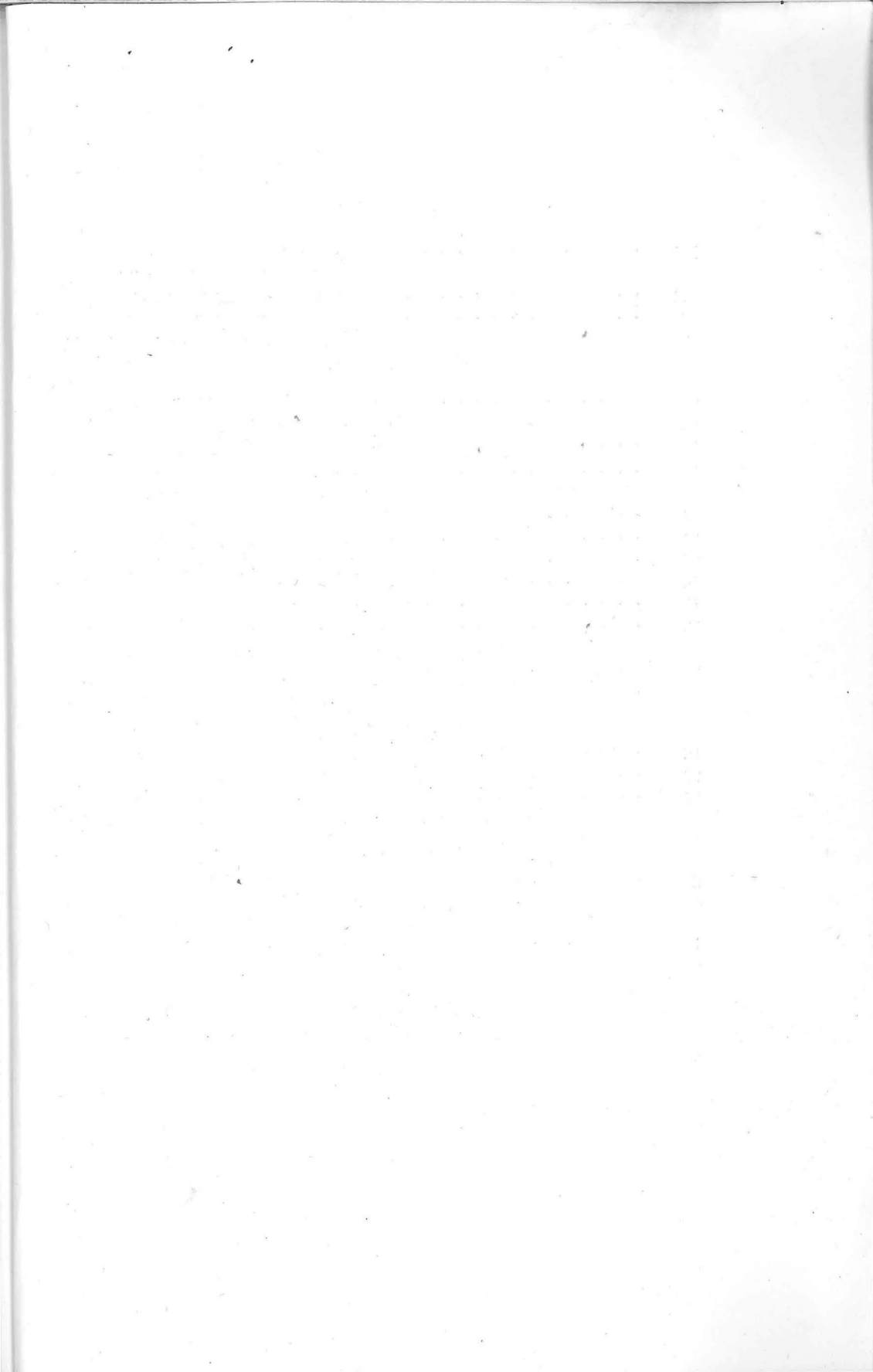
И. ср. 29896

САДРЖАЈ

	СТР.
Реч унапред	1
ПРВИ ОДЕЉАК	
Врсте риба на ђердапским ловиштима	3
ДРУГИ ОДЕЉАК	
Хидрографске прилике при ђердапским риболовима	
I. Ђердапски Дунав и његово корито	23
II. Речно дно и протицање воде	26
III. Режим леда	34
ТРЕЋИ ОДЕЉАК	
Риболовно искоришћавање ђердапских хидрографских прилика	
I. Генералности	36
II. Стари, ишчезли начини великих ђердапских риболова	
A. Гарде	39
B. Рибарска клопка сет	47
V. Риболов на другим ђердапским вировима	57
Г. Једна етнографска занимљивост	70
Д. Велике ђердапске вршке	73
E. Морунски струкови	75
Ж. Расподела риболовних места у граничној области Србије и Румуније	82
A. Ток матице	84
B. Аде и прудови	85
B. Расподела риболовних места	86
ЧЕТВРТИ ОДЕЉАК	
Летимични поглед на данашње ђердапске риболове	
I. Данашњи начини риболова	89
II. Трговина са ђердапском рибом	110
III. Осврт на узроке слабљења и ишчезавања некадашњих ђердапских риболова	114

СЛИКЕ У ТЕКСТУ

	СТР.
Сл. 1. Морун ухваћен код Кладова	4
Сл. 1-а Ухваћени моруни	5
Сл. 2. Јесетар	10
Сл. 3. Чичкави (бодљави) јесетар	11
Сл. 4. Сим	11
Сл. 5. Паструга	13
Сл. 6. Кечига	13
Сл. 7. Вађење морунске икре	14
Сл. 8. Справљање црног ајвара	15
Сл. 9. Сом од 140 кгр.	17
Сл. 10. Сом од 120 кгр.	17
Сл. 11. Шаран	19
Сл. 12. Ваљкасти шаран	19
Сл. 13. Мрена	21
Сл. 14. Смуђ	21
Сл. 15. Смуђ камењар	22
Сл. 16. Стена Бабакај	24
Сл. 17. Острво Адакале	27
Сл. 18. Гарда код Сипа	40
Сл. 19. Принцип гарде	40
Сл. 20. Мрежаста кеса на гарди	41
Сл. 21. Јесетар ухваћен у гарди	42
Сл. 22. Последње „гардације“	46
Сл. 23. Клопка „сет“ на Госпођином Виру	48
Сл. 24. Сет на Госпођином Виру	49
Сл. 25. Сет и крсташ на Госпођином Виру	50
Сл. 26. Отворен сет спреда	51
Сл. 27. Отворен сет са стране	52
Сл. 28. Затворен сет	53
Сл. 29. Крупна риба у клопци	54
Сл. 30. Морун ухваћен у клопци	56
Сл. 31. Принцип клопке	58
Сл. 32. Јесетар ухваћен у гарди	58

VIII

	СТР.
Сл. 33. Рибарске направе на вировима	59
Сл. 34. Рибарске направе на вировима	61
Сл. 35. Рибарске направе на вировима	62
Сл. 36. Рибарска клопља на Рајни	71
Сл. 37. Рибарска клопка на Рајни	73
Сл. 38. Велика ђердапска вршка	74
Сл. 39. Морунски струк	76
Сл. 40. Алов опкољава рибу	91
Сл. 41. Алов опколио рибу	91
Сл. 42. Извлачење алова на обалу	92
Сл. 43. Алов извучен на обалу	93
Сл. 44. Развожење лапташа	95
Сл. 45. Рад лапташем	95
Сл. 46. Два рибарска чамца вуку лапташ	96
Сл. 47. Балање у Ђердапском Дунаву	97
Сл. 48. Рад балачком пређом	98
Сл. 49. Рад балачком пређом	99
Сл. 50. Ђелберија	101
Сл. 51. Ђелберија, сет и самица код Сипа	102
Сл. 52. Рибарски струк	104
Сл. 53. Лов рибарским струком	105
Сл. 54. Пампурски струк	106
Сл. 55. Самица	108
Сл. 56. Рибарске лесе код Пореча	109
Сл. 57. Рибарско пристаниште на Ђердапском Дунаву	111

РЕЧ УНАПРЕД

Мало ко од данас живих зна шта о томе шта су у ранија времена били и значили велики риболови у ђердапском Дунаву. А о томе, поред онога што је остало да се прича у данашњим нараштајима занатских ђердапских рибара и становника прибрежних села дуж дунавских обала, сведочи и оно што су о томе забележили поједини странци у својим путописима.

Данас, кад је то отишло у неповрат, али кад се још могу похватати последњи трагови онога што је некад било, у „добро старо време“, писац је мислио да би било од користи прикупити о тим риболовима, који су некада били по свету чувени, што више података, док још није нестало свакога, и стварног и усменог трага о њима. О томе је врло мало писано, па кад не би било још свега неколицине живих сведока онога што је некад било, и кад се не би, прелиставајући старе страначке путописе, нашла о томе по која белешка, сигурно је да се о ствари кроз коју годину већ не би ништа знало и да би она за навек утонула у ноћ заборава.

Писац, који је у току свога дугогодишњег занатског рибарења имао и живог интересовања за ђердапске риболове, и прилике да се о њима добро обавести, сматрао је за потребу и за дужност да прикупи о томе све што није за вечита времена отишло у забрав, из кога га доцније нико и никад више не би могао извући. Овде изложени подаци су поуздани; њих је прибавило пишчево лично рибарско искуство и познавање ствари, пажљиво посматрање и дугогодишњи додир са људима којима је у ђердапској области риболов и трговина са рибом било стално занимање.

Међу појединостима, које су приказане, има их и сићушних којима можда не би имало места у каквој научној излагању. Али кад се ради о томе да се отме од заборава све што се може, о нечему што је у своје време било и од економског, и од етнолошког интереса, писац налази да никаква појединост није излишна ни занемарљива; све оне доприносе да се добије што вернија слика ствари.

Треба још напоменути да све што је према сазнању писца до сад о предмету писано, то је:

1^о Чланци писца ових редова под насловом: „О нашим риболовима на Доњем Дунаву“, штампани у „Ловцу“ (часопису савезних ловачких удружења у Краљевини Србији) за год. 1900—1901. (под псеудонимом А. Б.).

2^о Брошура „Риболови у Тимочкој Крајини“, отштампана из „Споменица Тимочке Крајине“ (од истога писца).

3^о Два чланка од истога писца у дневним листовима 1939 и 1940 године.

Штета је што испитивачи Неготинске Крајине и Кључа, који су били у дуготрајнијем додиру са становницима прибрежних места дуж ђердапског Дунава, нису у тим местима од старих људи прикупљали и податке о рибарству у тој области, Тих ће података ускоро нестати, са нестанком тих људи. Рибарство је, међутим, некада било једно од врло продуктивних занимања тога становништва, а и данас је још извор средстава за живот многобројних породица доњо-дунавских села и варошица. У „Српском Етнографском Зборнику“ LV., где се описују насеља и порекло становништва Крајине и Кључа, а у одељку „Занимање становништва“, налази се о томе само неколико редака, и ако је то још и данас једно од важних занимања прибрежног становништва, а некада је цветало и доприносило више од свих осталих занимања благостању појединих села и варошица.

Писац мисли да ће се то јасно видети из излагања што следују.

ПРВИ ОДЕЉАК

Врсте риба на ђердапским рибљим ловиштима.

Врсте риба што се лове на ђердапским ловиштима нешто су многобројније од оних што се лове у областима Горњега Дунава и у Сави, Тиси и Драви. Све рибе, што се лове у овим областима (изузевши 2—3 врсте које су случајности у њима) лове се и на ђердапским ловиштима. Али на овим ловиштима је нарочито развијен лов крупних риба и врло цењених врста риба, које су реткост за наше горње воде. То су врсте риба које дају црну икру (ајвар), а припадају роду *Acipenser*. Ту спадају:

- 1° Морун (моруна) (*Acip. huso*);
- 2° Јесетар (јесетра) (*Acip. schyра*);
- 3° Чичкава јесетра (*Acip. Güldenstädti*);
- 4° Сим (симче) (*Acip. glaber*);
- 5° Паструга (*Acip. stellatus*);
- 6° Кечига (ногвица) (*Acip. ruthenus*).

Најзнатнији је, по својој величини и трговачкој вредности горостасни *морун*, који у мору достиже дужину од 4—5 метара и тежину преко 1000 килограма. У нашим се водама хватао раније много већи но данас. У „Записима и натписима“ Љуб. Стојановића (Срп. Краљ. Академија) налази се н. пр. оваква белешка: „1793 лѣта мѣсеца марта 3-ега дне у четвртакъ бели уфати земунски рибаръ именовъ Лазаръ едну моруњу од 528 ока (преко 700 килограма) кромѣ црева тешку на земунскомъ грунту“ (забелешка земунског учитеља Теодоровића). Све до регулације Ђердапа деведесетих година прошлог века могли су се у Београду, на Великој Пијаци или на Зеленом Венцу, видети крупни моруни, донесени у Београд са

Ђердапског Дунава, које су рибари ту секли и крчили. На Зеленом Венцу, на углу на коме се данас налази кафана „Триглав“, била је пре светског рата кафана „Код моруне“, јер су се ту, баш на улици, пред том кафаном, крчили крупни моруни и сомови. После регулације Ђердапа ретко се хватао морун тежи од 120—160 килгорама. Одмах после регулације ухваћен је код села Бурдеља један од 300 кг. тежине;

Сл. 1. — Морун ухваћен код Кладова.

на неко време после тога, на простору од Тројанове Табле до Радујевца, похватано их је доста од 120—160 кг. тежине.

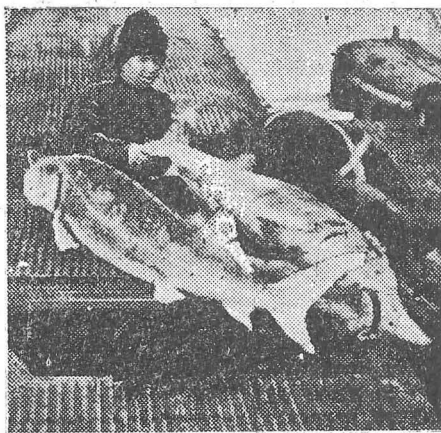
Морун је телом налик на кечигу, само је од ове здепастији и затубастијег кљуна. На леђима има 12—15 зашиљених штитова који су највиши на средини тела. Са бокова има по један ред од 40—50, а по трбуху два реда од 10—12 малих штитова. Горња је страна тела тамно-сива, а трбушна страна бела.

Морун живи у Црном и Касписком Мору и одатле улази у реке што утичу у та мора. До наших вода долази само одраслији морун, тако да је увек била реткост видети га код нас мањег од 40 кг. Године 1899 ухваћен је код Текије један од 27 кг., али ни најстарији рибари не памте други такав случај. Ајварит морун у нашим водама увек је тежи од 90 кг. Количина ајвара варира, али не правилно, са величином рибе;

има на пр. моруна од 130—140 кгр. са 20 кг. ајвара, а има их и толико исто тешких са 10 кгр. ајвара. Неки носе ајвар са леве, а неки са десне стране, и према томе их рибари разликују на „левице“ и „деснице“. Ајварит морун познаје се по томе што је трбушат, што му је набубрео пупак и што се наиђе на икру кад се у отвор материце завуче прст. Кад је без ајвара, рибари га називају „шипар“ или „јаловац“ и цена му је онда знатно нижа од оне за ајваритог моруна. До регулације Бердапа цена му је била у Оршави (где је усредсређена та трговина) ајваритом 2—2,50 динара, а шипару 1 динар килограм (жива мера).

Морун се храни искључиво ситним животињцама које тражи по муљу на дну воде. У желудцу и цревима увек се налази само нека смоласта маса, по којој је тешко распознати природу хране. Што се тиче његовог начина и места плођења (бојишта), ствар није још довољно расветљена. Каква је то тајанствена сила која ову горостасну рибу гони да оставља

Сл. 1-а. — Ухваћени моруни.

своја сигурна прибежишта у мору и да се кроз читав хаос од каменитих препона, шљунковитих и пешчаних плићака, водених брзака, вртлога и разноврсних опасности креће на далеки пут из мора у наше воде, где је чекају само непрекидне борбе са природним препонама и читава војска непријатеља да јој спрече повратак у њен прави завичај? Опште је мишљење оних који нису имали прилике упознати се са вековним искуством доњо-дунавских рибара, да је томе путовању узрок инстинкт за плођење и да морун долази у наше воде да ту избацује икру и оплођава се. Међутим, наши рибари имају о томе своје утврђено мишљење, основано на посма-

трању и искуству, и сасвим супротно овоме малочас наведеном. Њихово је мишљење овакво:

Морун се „бије“ (мрести) по оним непрегледним ритовима што се простиру у околини дунавског ушћа. Ту, на додиру мртве морске, и текуће речне воде која носи песак и муљ, овај се таложи и из тога се муљевитог дна, препуног ситних организама који моруну служе као храна, издиже се до површине воде непрегледна и густа шума од трске. То је област која има све услове за мрестење крупне рибе и морун се у њој мрести. Мрестење рибе бива као и код осталих риба: мужјак избацује млечац, женка икру и то двоје се у топлој и мирној ритској води, задржано и од ветрова заклоњено шумом од трске, ту смеша и оплоди. Мали морунчићи или остају неко време у риту, или одлазе у море, или зађу у који од дунавских рукаваца, одакле их текућа вода опет сама снесе у море, пошто немају снаге да даду отпора брзој текућој води.

Бавећи се у риту (у „лаповима“, као што кажу рибари), крупан морун напуни се једном нарочитом врстом ситних пијавица, које се хватају или око шкрга, или око шкржних отвора, или испод бочних пераја („испод мишке“, по изразу рибара). Ове пијавице, које му јако досађују па било да се већ избио, било да му икра није још потпуно сазрела, натерују га да из рита потегне у текућу воду, јер га брза вода и трење о чврсте предмете испира и ослобођава тих досадних паразита.

Ово своје мишљење рибари поткрепљују овим подацима из рибарског искуства:

1^о Сваки ухваћени морун, нарочито у време кад путује уз воду, пун је таквих пијавица, које сигурно није могао добити ни у Дунаву, ни у мору, где их нема, већ једино у поменутих ритовима где их има у изобиљу.

2^о Путујући уз воду, он се увек држи брзака који га перу; пролазећи кроз подводне кланце и онај непрегледни сплет подводних стена којих је пуна ђердапска област, морун се о њих таре, као и у опште о сваки тврд предмет на који успут наиђе. То се доказује и тиме што се морун удицама и хвата само по најјачим брзацима на којима се нарочито разапињу „морунски струкови“, а затим и тиме што је ухваћен

морун увек пун ожиљака од трења о чврсте предмете, што се хвата морунском удицом за бокове, трбух или реп, чешући се о велике оштре удице које су рибари поставили на његовом путу, и напослетку, што му је, кад се ухвати, црвенкаст кљун од борбе са брзацима и удара о стене на које у тим брзацима наилази и о које се чеше.

3^о Што се у Дунаву, па чак и близу његовог ушћа, са малим изузетком, хвата само или морун који се већ избио (шипар, јаловац), или онај коме су ритске пијавице почеле досађивати пре но што му је икра сазрела.

Међутим, дешава се да морун избаци икру и у самоме Дунаву и понекад се у нашим водама ухвати по који морун за кога је очевидно да се избио пре који дан. Али се та, тако избачена икра не оплођава, једно с тога што при том избацивању не суделује и мужјак са својим млечцем, а друго и с тога што брза вода одмах разнесе ту неоплођену икру, па је у часу разграби друга риба као храну. На тај начин може се сматрати као поуздано да се морун не расплођава у нашим водама, а то се, уосталом, потврђује и тиме што још нико није ухватио мало морунче ни удицом, ни мрежом, нити икаквом год риболовном справом.

Од интереса је навести, а о томе има јасна трага, да је такво мишљење постојало и у ранија времена. Године 1776—1777 путовао је нашим крајевима немачки племић Фридрих Вилхелм фон Таубе, царско-краљевски саветник, па поред осталог, описао је у своме опширном извештају и велико рибље богатство Саве, Дунава и њихових ритова. У томе извештају, који је поднео своме владоцу и који је 1777 године у Лајпцигу оштампан у засебну књигу, Таубе говорећи о моруну, вели од речи до речи ово:

„И у трима великим рекама које граниче државу, и у осталим мањим рекама, речицама и потоцима, необично је рибље богатство. Краљ свих риба је морун (у Русији зван „белуга“), који долази из Црног Мора, а све реке што утичу у то море, имају те рибе. Постоје несугласице о томе какав је узрок што он напушта своју постојбину и гура уз Дунав обављајући пут од преко 500 немачких миља, па кашто долази и до самог Пресбурга. Запажено је да у Дунав не долазе мали моруни, који још нису дорасли за мрестење. Али,

ја сам се о томе распитао, ствар дубље испитао, па сам нашао да морун с тога улази у Дунав и гура уз воду, да би се ослободио хиљада малих црвића на својој површини. Кад се први моруни, који у току године излазе из мора у Дунав, осмотре помоћу увеличавајућег стакла, види се да им је глава покривена сићушним црвићима који се једва могу запазити голим оком и који нису већи од ситних црвића у сиру. Да би се ослободио тога, морун гура уз брзу текућу воду по јаким дунавским матицама, док се тих црвића не ослободи, или док ови не угину, што бива под јесен. Тада се он враћа у море и нестаје га из Дунава“.

Дошавши у наше воде, морун продире кроз брзаке и стење, држећи се већином матице и сврћући успут у дубоке лимане ради одмора од борбе са воденим струјама, да би затим опет продужио пут матицом. Преко лета остаје у нашим водама, боравећи по највећим дубинама, рупама, иза стена на дну воде и у подводним кланцима где је тада неприступан. Тек од августа излази из својих заклона и тада се покаткад може видети како се пребације насред воде перући се. Тада се и почиње поново хватати на мреже, а пред јесен враћа се низ воду у море, када му лов опет постаје интензивнији.

Лов моруна бива, дакле, у пролеће кад путује уз воду ради чишћења и испирања од пијавица, и пред јесен кад излази из заклона и путује низ воду у море. Риболовне справе које су некада за тај посао употребљаване, биће описане у току даљег излагања. Овде ће се само навести поглавита риболовна места на нашем Доњем Дунаву, на којима се морун некада ловио у знатним количинама и где је у доба лова радила читава војска од рибара, специјалиста за таква места и за такве справе.

Већ одмах код Радујевца постављали су се морунски струкови (такуми), и то и на нашој и на румунској страни (Груја, преко од Радујевца), затим код Прахова и Михајловца. За риболов код Михајловца везан је комичан догађај који се десио приликом једног проласка Кнеза Милоша кроз то место и који је за дуго време препричаван после тога дуж обала Доњег Дунава. 26-ог септембра 1834 године Књаз се кренуо из Пожаревца за Брегово, на Тимоку, где је Хусеин-паша имао

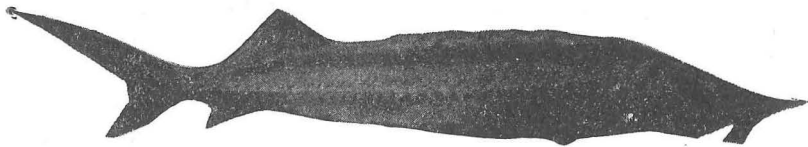
да му преда једно султаново одликовање. У проласку био је свесрдно дочекан у Михајловцу и угошћен, па су Михајловчани били одлучили да њему у част забаце морунски струк пред самим селом. Струк је забачен пред сам долазак Књажев, а одмах чим је Књаз стигао на обалу спрам тога места, струк је изваћен и на њему је био ухваћен огроман морун. Морунa су одмах поклонили обрадованом Књазу „као производ воде која поред њиховог места тече и као плод свога трудољубија“, вели се у извештају о Књажевом путовању. Међутим, за свакога је рибара јасно да се морун не хвата по поручбини. У ствари је било то, да је раније ухваћени крупан морун поново био закачен морунским удицама и спуштен у Дунав заједно са струком, па био извучен заједно са овим, пред очима Књаза кад је он наишао на место лова.

Чувено је било, за лов моруна, село Бурдељ или Бордељ, (данашњи Љубичевац), где су хватани најкрупнији моруни и где је од вајкада било добро извезбаних рибара за морунске струкове. Затим су била добра места: Велесница, Вајуга, Корбово, Брлог, Ратково, Велика и Мала Врбица. У Костолу се морун хватао само средином Дунава, баш онуда куда пролазе парни бродови, тако да ови покатак ударе на саме тикве од струкова и поразбијају их. Одатле уз воду добра су места: Џеврин, Сип, Стење, два места код Оградене, преко од Трајанове Табле и 2—3 места у Казану: затим Калника и Госпођин Вир, некадашња врло важна риболовна места.

Од Текије па наниже морун се ловио искључиво морунским струковима, изузимајући лов на гардама код Сипа; од Текије па навише он је ловљен рибарским клопкама које ће бити описане у даљем излагању. Лов моруна је одувек био обилатији од Сипа па наниже; пре регулације Ђердапа рачунало се да је од уловљених моруна 80% хватано испод, а 20% изнад Сипа; рачунајући ту и некад обилат риболов на Гребену и на Госпођином Виру. Од овога последњег места па навише лов моруна био је од увек много ређи. Ту је још понеки морун хватан лапташем или балачком пређом.

После моруна најважнија је врста рибе у ђердапској области Дунава *јесетар*, по облику доста сличан моруну. Кљун му је кратак и заокругљен, уста доста велика, без доње

усне, а очи су му јајастог облика. Има 11—12 леђних штитова, 30—33 бочних и 7—9 трбушних; штитови су велики и раздељани један од другог. Кожа је посута сличним крљуштицама. Озго је угасито сив, одоздо бледо-жут и бео. Највећи јесетри достижу тежину од 50 кгр. а јесетри до 30 кгр. доста су обични у ђердапској области. Њих има доста у тој области, и то не само дораслих за мрстење већ и ситних, што је доказ да се они плоде и у нашим водама. Хватају се лапташем, балачком пређом, на обичне и пампурске струкове, великим крсташима који раде на нарочитим местима где су јаки вртлози. Раније су у масама хватани на гардама код Сипа, на риболовним клопкама на Гребену, Госпођином Виру и Калники, као и великим вршкама на јаким брзацима наспрам Сипа, у околини данашњег Сипског Канала. Ајварит јесетар мора имати бар 8 кгр. тежине. Мрести се и плоди и у нашим во-

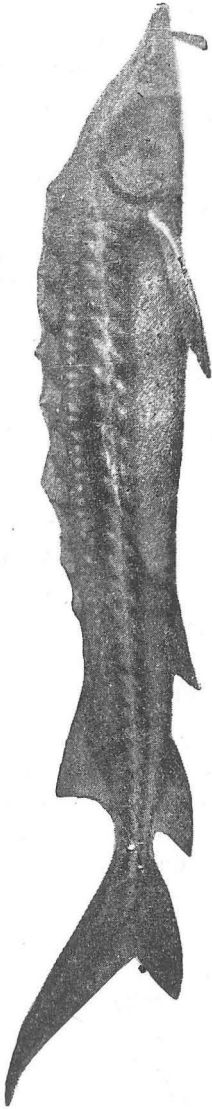

Сл. 2. — Јесетар.

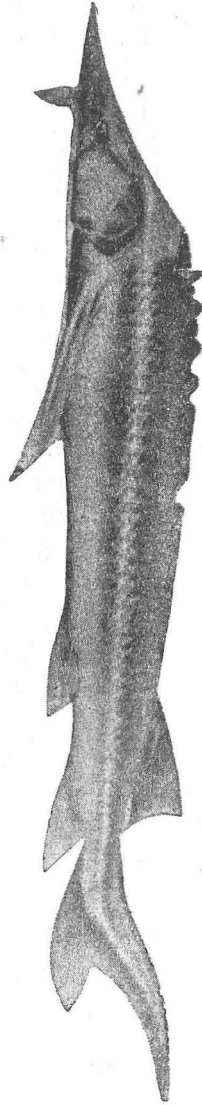
дама, и то од половине јула до краја августа, увек у дубијама, тишацима, рупама, иза стена понајрадије у топлицима. Као бојишта јесетрова у ђердапској области познају се поуздано н. пр. извесна места између Калнике и Трајанове Табле, затим код Милановца, код Папернице више Поречке Реке, где у време мрстења и скаче и пребацује се многа крупна риба. Мрести се у јулу и августу, изузетно у првој половини септембра.

Трећа врста, *сим*, доста је распрострањена риба у ђердапском Дунаву и достиже, па и простиже дужину јесетра. Кљун му је врло кратак, дебео и затубаст, очи мале и дугуљасте. Леђни су му штитови јако развијени и раздељени један од другог; на боковима су мали и слаби; а на трбуху се једва примећују. Кожа му је гола, без крљуштица; по леђима је угасито-плав, на боковима нешто блеђи, а по трбуху бео. Ајварит сим има, као и јесетар, бар 8 кгр. тежине. Мрести се

и плоди и у нашим водама; хвата се и ситан и крупан, и то истим справама као и јесетар. Мрести се у исто време као и јесетар.

Сл. 3. — Чичкави (бодљави) јесетар.

Сл. 4. — Сим.

Пасѝруга се одликује пљоснатом главом и дугачким пачијим кљуном, који може достићи дужину од 30 см. Сва је

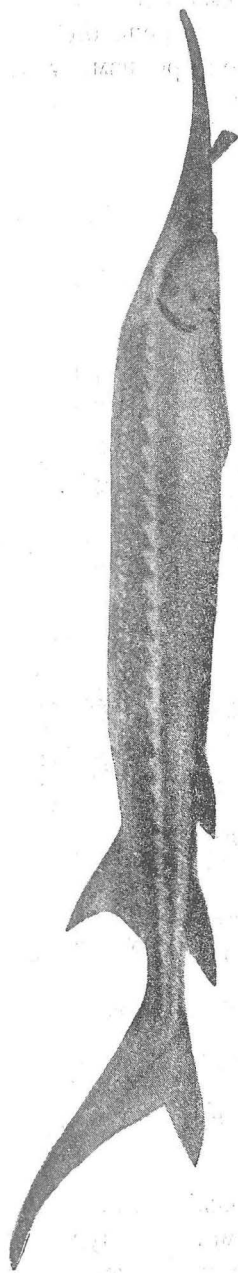

шарена, са црним, белим и црвеним пегама по леђима. Није реткост у ђердапском Дунаву; хвата се и врло ситна, и до 12—15 кгр. тежине. Врло је мирна риба; ухваћена, ни мало се не отима тако да се, ухвативши за врх кљуна, може држати у води колико се хоће времена, а да не покушава отети се. По цени је нижа од моруна и јесетра; ако је ајварита, ајвар јој је јефтинији од ајвара тих двеју бољих врста риба; он је ситнији од овога, а мало крупнији од ајвара кечиге. Мрести се у исто време кад и јесетар и сим.

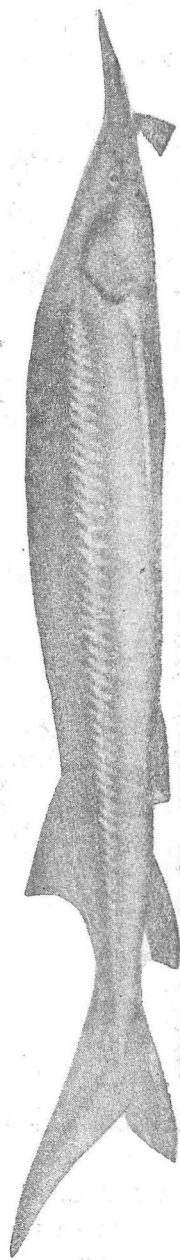
Осим ових врста риба које дају скупоцен црни ајвар, и које се могу сматрати као специјалитети Доњег Дунава, у ђердапској области је веома распрострањена *кечига*, коју тамошњи рибари зову још и *носвица*. Мрести се и плоди у нашим водама, у јулу и августу, а хвата се и најситнија. Највећа до данас ухваћена кечига у нашим је она што је почетком деветстотиних година уловљена на гарди код Сипа, и која је тежила 12 килограма. Нешто доцније ухваћена је код Текије једна од 7 кгр. На гласу су, због свога изванредног укуса, Милановачке кечиге, које се хватају око Милановца, на простору између Јуца и Гребена, а и нешто изнад овога. Милановачки рибари налазе да им укус долази од непрестане борбе са брзацима и препонама, којих је у изобиљу у тој области ђердапског Дунава. Те су кечиге необично живе и снажне; кљун им се црвени од продирање кроз брзаке и удара о стење, а шупљине на глави и око шкрга увек су им пуне песка о који се тару провлачећи се кроз таква места.

Кечига је неоспорно најфинија дунавска риба, Она увек тражи дубље, чисту и брзу воду, а не улази никад у водоплавне терене, баре и ритове. Лови се балачком пређом или лапташем, а често обичним или пампурским струком. Рибари је сматрају као најглупљу рибу. Ако ју је мрежа само срела, она и не покушава спасавати се. Ма да би кроз једно окце на пређи могла лако проћи и изаћи из пређе, она или завуче кљун у окце па се пусти да је пређа собом вуче док се не извуче у ораницу, или се препречи и пређа је собом потискује док је не извуче на површину. На Јуцу, испод Милановца, постоје бедеми од набацаног крупног камена саграђени приликом регулације Ђердапа, деведесетих година прошлога века. Кад Дунав јако нарасте, ти бедеми чине да му се ниво на томе

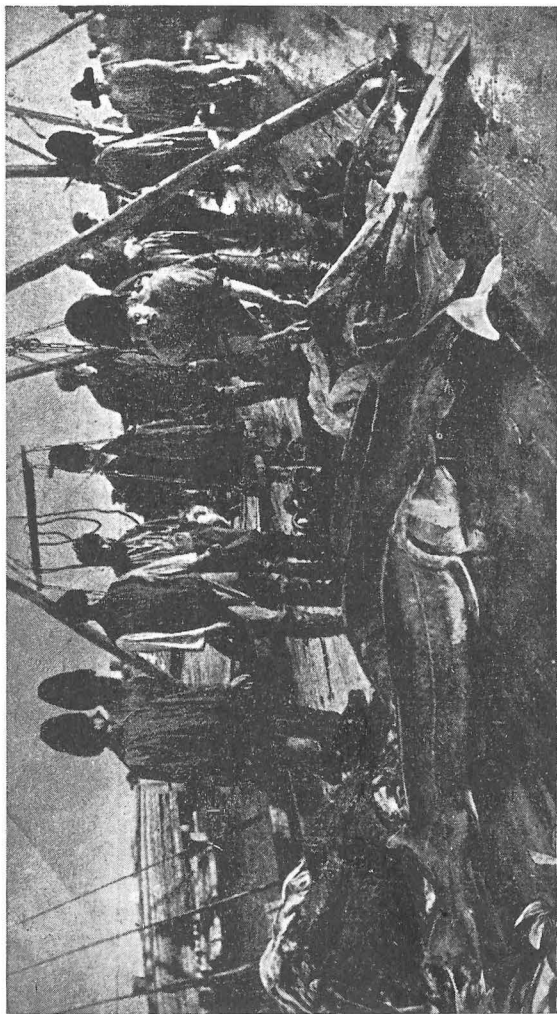

Сл. 5. — Паструга.

Сл. 6. — Кечига.

месту уздигне и да је вода поред бедема врло брза. Кечиге, које у то време наиђу на те бедеме, заморене од борбе са љутом водом завуку кљунове у међупросторе између крупног

Сл. 7. — Вађење морунске икре.

камења, па се дешава да у таквом положају остану и кад вода опадне. И тада се на Јуцу могао посматрати чудан приказ који пружају угинуле рибе што висе низ исушено камење, а

чега су се лако могле спасти да су мало мрднуле док је још преко камења било воде. Кечига се слабо отима и кад се ухвати на удицу.

Као што је напред казано, скупоцени црни ајвар, у већим количинама и од трговинског интереса, добија се од моруна, јесетра и сима; паструга и кечига дају ситнији ајвар у недо-вољним количинама за трговину. Ајвар од моруна, јесетре и сима од вајкада се је прерађивао на начин који се у току

Сл. 8. — Справљање црног ајвара.

векова није мењао и који је и данас такав исти. Из распорене рибе непосредно извађена икра прерађивана је у нарочитим за то радионицама, које су се налазиле у Кладову, Оршави и Текији, и то на овеј начин:

а) Ако је риба већ била угинула пре вађења икре, ова се стави у хладну воду са нешто соли (од прилике 1 кгр. соли на 10 кгр. икре); со тада скупи љигу, па пошто је икра стајала у таквој саламури око 20 минута, она се добро испере од љиге, па се испрана опет остави да неко време стоји у

хладној води са мало више соли, и то све дотле док зрна не постану под прстима оштра. Зрна се затим поново исперу и тако испрана стављају се, у омањим комадима, у округло или четвртасто решето чије је ткиво не од жице, већ од танког канапа. Ту се, преко тога ткива, комади руком пажљиво трљају, тако да зрна од икре пропадају кроз окца ткива, а опне, жиле и слузокоже остају у решету, одакле се с времена на време избацују. Зрна која су прошла кроз решета, испадају у хладну воду у којој се оставе да стоје једно кратко време, па се онда пакују у плехане кутије и иду на продају. Тако припремљен ајвар од угинуле рибе траје лети највише 10 дана, и то кад је чуван у хладу.

б) Ако се икра вади из живе рибе, испере се од љиге и онако непосољена меће се у решето, у омањим парчадима; ту се пажљиво трља, па се зрна, што су прошла кроз ткиво решета, усоле колико треба, према томе колико ће се времена ајвар чувати. Пошто су зрна стајала четврт сата у тој саламури, она поцрне, очврсну и набубре, па се онда мећу у кутије. Не пушта се да стоје на гомили, већ у кутији, да се не би здробила.

Пре тридесет и више година риболовни закупац аустриске стране Дунава, Емил Екштајн, из Оршаве, прерађивао је икру јесетра, сима и паструге на један нарочити начин, који је брижљиво чувао као своју тајну, па је од ситне икре добијао крупан црни ајвар који је звао „астрахан“ (као чувени руски морунски ајвар) и који је имао цену бољу од онога што је био припремљен на обичан начин.

У ђердапској области Дунава доста је обилан и крупан сом, који покашто премаша тежину од 100 килограма. Сом је риба грабљивица, и то врло прождрљива. У његовоме желудцу налази се врло разноврсних предмета које он сретне по води, обзине их и прогута. Али главна му је храна риба, коју он гоци и лови. У лов сомови каткад иду у групи, и тада су сви приближно исте величине. Мањи се не мешају са већима јер би их ови изгризли по телу, а можда и прождрли. При лову су му бркови главно оруђе; они му помажу ноћу и при мутној води да нађе и опипа рибу која ће му бити плен. Сом се при таквом лову вуче споро и опрезно.

Бркове испружи унапред и најпре њима дотакне рибу; пипајући је брковима, нарочито ноћу, он испита величину своје

Сл. 9. — Сом од 140 кгр.

жртве и положија у коме она лежи, затим се опрезно приближи уз њу док својим чељустима не допре до ње. Тада не крећући се са места, нагло отвори чељуст у коју појури вода да попуни празан простор и повуче собом и рибу која ће бити жртва, па је сом јаким притиском чељусту згњечи и прогута. Ситнију рибу највише лови ноћу, и то на површини воде. Тада се може у мирној ноћи, са обале, с времена на време, чути оно карактеристично „пуцање“ насред воде, произведено отварањем и затварањем сомовских чељусту при лову риба насред воде, или ударањем репа по површини воде. Ако тада какав мањи сом покуша ловити у близини крупнијег, овај га нападне, изгризе и отера са тога места.

За мрестење сом тражи дубљу, а мирну воду. Док се из икре не излеже ситна риба, он лежи на томе месту и чува свој пород од друге рибе. Икра

Сл. 10. — Сом од 120 кгр.

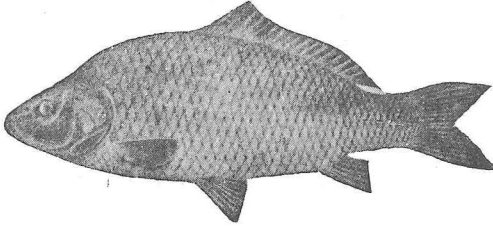

му је доста крупна, али је тврда; постоји ипак један начин да се од ње може правити ајвар укуса приближног морунском или јесетрином ајвару.

Рибари не деле иначе доста распрострањено мишљење да је сом најглупља риба, јер имају прилике да посматрају шта све он покушава чинити да се извуче из опасности у којој је. Ухваћен у лапташу, или у балачкој пређи, или у алову који га је опколио, он свом снагом покушава да провали пређу, у чему често успева; рибари то тада познају по продору који је оставио и по љиги на томе продору. Кад то не може, он, кад је крупан, својим дугим и јаким репом обавије табан оранице којом је ухваћен, укочи се у таквом положају и рибари имају муке да га, и ако је сав замотан у пређу, увуку у ораницу. Ухваћен удицом на рибарском струку, или великом удицом „самицом“ везаном за „гибач“, мотку пободену у обалу на месту где је поред обале дубина, он покушава савити удицу, или прегристи јак канап што спаја удицу са гибачем, или сломити савитљиви гибач, или га истргнути из земље и повући собом на воду и т. д. Чим је својим дугим и врло осетљивим брком додирнуо балачку пређу која га је разјапљена срела напред воде, он у тренутку окрене назад и ако хитар и опрезан рибар у томе тренутку нагло не повуче доњи крај пређе и тиме ову брзо не затвори, сом за тили час изађе из пређе, и рибар, ма да је насигурно осетио крупну рибу у пређи, извуче је празну. Па и кад је ухваћен и добро везан за ораницу, сом покушава прегристи једек којим је везан, па се дешава да то и учини. Да би то спречио, искусан рибар онај део једека, што се провлачи кроз уста везаног сома, обавије комадом старе пређе о коју се оштри ситни зуби сома узалуд тупе не допревши до једека.

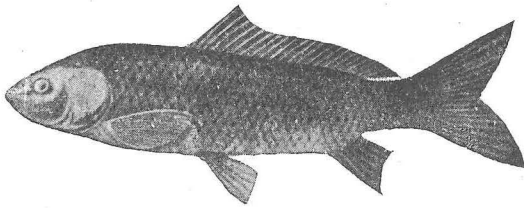
Међу економски важнијим врстама риба у ђердапској области, једно од бољих места заузима и *шаран*. То је, поред просте беле рибе, најраспрострањенија риба и у тој дунавској области. Њега и у тој области има више варијетета, међу собом различних по спољњем облику и боји. Рибари разликују шарана који је у текућу воду дошао из баре или рита, дебљег, тромијег и затвореније боје, од речног шарана, живљег од првога и отвореније жуте боје. Међутим, и у текућој,

дунавској води, на самоме камену у дубинама реке, хвата се по који пут шаран црњи од барског. И то је шаран који ту живи, а није дошао из баре или рита. Затим постоји шаран стањен, издужен, а округлао као ваљак; то је шаран који долази из далеких румунских „лапова“, ритова обраслих трском, локвањем и другим воденим биљкама, изишавши из заграђеног

Сл. 11. — Шаран.

рита кад му се за то укаже могућност. У тај мах, кад је изашао из рита, он је по површини свога тела, а нарочито по глави, испод пераја, око шкрга, по трбуху, препун ситних животињица, пијавица, црвића и др. који му досађују и натурују га да, по изласку из рита, непрестано и не тражећи храну, плива по брзој речној води, да би ова са њега испи-

Сл. 12. — Ваљкасти шаран.

рала и скидала те непријатне госте. У таквим напорима он стиже и у ђердапску област, али јако омршао, добијајући у дужини, а губећи у ширини и тежини. Излазак из рита бива у пролеће, кад је велика вода; у мају и јуну он се у масама лови у ђердапској области. Тада је н. пр. интересантно посматрати лов аловом и гледати како риба прескаче преко низа плутовача на горњем крају алова; таква риба је искључиво шаран.

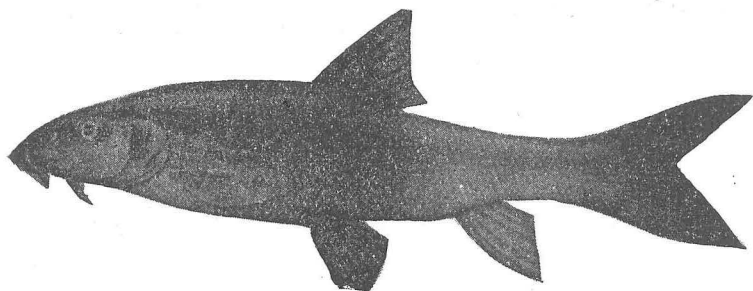
Јер, шаран је од свих дунавских риба неоспорно највештији да се спасе опасности кад је осети. Кад се лови аловом, па кад на њега наиђе „дојњака“ (доњи крај олова, оптерећен оловицама), шаран прилегне по дну воде, главом окренут тамо одакле алов наилази, и остаје тако лежећи док мрежа не пређе преко њега; кад то буде, он се дигне до површине воде, весело се праћне, па продужује свој пут кроз воду. А још много чешће, кад осети алов, он исплива до водене површине, прескочи преко плутовача и продужује пут. Дешава се да, за време док се алов вуче водом и привлачи обали, по десетине шарана прескачу преко њега, што даје врло занимљив приказ; у алову их у таквим приликама једва остане по који комад. Из лапташа шаран врло ретко искаче, јер је пређа дубока и мека, па се он у њој забуни као у каквој научини, или се леђним бодљама или перајима закачи за окце пређе. Исто важи и за балачку пређу; рибар га осети чим он пипне пређу, па одмах, у тренутку ову затвара. Ухваћен у бубњу, шаран покушава наћи отвор кроз који је ушао; он га не налази, али приликом вађења бубња из воде он чини очајне напоре да провали пређу и изађе из ње. При зимским риболовима то је сасвим другојаче. Риба је тада прилегла по дну реке, обично у мангурама, неравнинама по дну; она је тада трома и кад пређа на њу наиђе, диже је као какав камен, без икаквог отпора од њене стране. Рибарски струк од неколико стотина удица хвата шарана на глисте или ваљке. И ту се види лукавство шарана; он не гута одмах мамац на удици, већ му се приближи, обилази око њега, дрпне га устима па се тргне назад, и то понавља док му се не учини да нема опасности, па тек онда прогута мамац. Ако је мамац ваљак од кукурузног брашна, он га кида комадић по комадић, док га удица не закачи; он се тада може спасти само тако ако је удица закачила саму усну, па се ова искида од трања рибе.

После шарана, најраспрострањенија риба у ђердапском Дунаву је *мрена*. То је дубинска риба која тражи чисту, бистру, дубоку и брзу воду, као и кечига, а не излази у баре и ритове при изливању воде из речног корита. Достиже у тој речној области тежину до 8 килограма. Не храни се рибом, већ само ситним глистама и црвићима које нађе на дну воде.

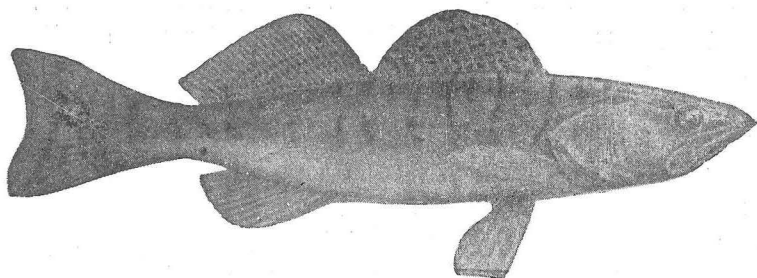
Лови се преко целе године, и то и мрежама (лапашем и балачком пређом) и удицама (рибарским струком). Мрена је једина дунавска риба чија икра и цигерица нису за употребу као храна.

Доста је у ђердапском Дунаву распотраћен и *смуђ*, риба која због финоће свога меса има доста високу цену.

Сл. 13. — Мрена.

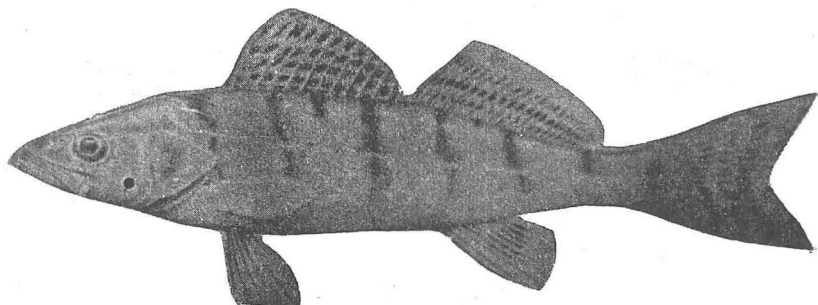
Има га два варијетета: обичан смуђ и смуђ — камењар. Први је бео, са slabим загаситим пругама преко леђа, а други има црне попречне пруге преко леђа, а хвата се по каменитом дну. Обичан смуђ кашто је врло крупан, и може бити тежак

Сл. 14. — Смуђ.

по неколико килограма; крупан смуђ је кратак, али је широк ваљкаст и здепаст. Смуђ — камењар је много мањи. Оба варијетета су рибе грабљивице и хране се искључиво рибом. Уловљени смуђ брзо угине кад се извуче из воде; с тога га рибар мора одмах, и то врло пажљиво, убацити у барку чим је из воде извађен.

Остале врсте риба, много мање, кашто и незнатне економске вредности, су оне исте које се лове и у области Дунава више Ђердапа. То су: штука, манић, јазава, сви варијетети беле рибе (клен, сабљар, буцов, деверика, крупатица, бодорка, кесега, шпицер, цобер, плавокос, шљивар, црвенперка и др.), варијетети бодљаве рибе (бандар, греч, шрац, вретенар, тврдореп). Осим тих обичних врста дунавских риба, у Дунав

Сл. 15. — Смуђ камењар.

- ④ залази из Црног Мора, па пловећи уз воду допире и до ђердапске области, као и у њу, једна врста морске рибе, налик на дебљу харингу, исте величине као ова, коју доњодунавски рибари називају *гиборић*, каткад и *скуприја*. То је сезонска риба: у рано пролеће она улази из мора у Дунав, плива средином реке, и на простору испод Ђердапа хвата се у то време у доста великим количинама. Нешто слабије се лови у самој ђердапској области; одатле узводно постаје све ређа, али се и у горњем Дунаву ухвати по који комад и то искључиво мрежом. Има врло танке коске које ишчезну кад се риба приуготови како треба, а месо јој је врло пријатног укуса. Сушена на диму, такође је врло пријатног укуса.

ДРУГИ ОДЕЉАК

Хидрографске прилике при Ђердапским
риболовима.

I. Ђердапски Дунав и његово корито.

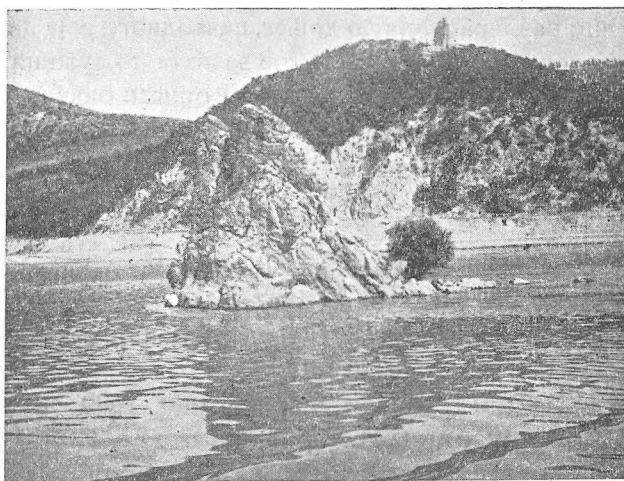
Под Ђердапским Дунавом у ширем смислу подразумева се део Дунава између уласка у Дунавске кланце испод Голупца, одакле већ почиње оно што карактерише ову област: стешњавање речног корита, високо подводно стење, напрасне промене речног дна, брзаци, букови, вртлози и лов крупне рибе у већим размерама, па до доњег, низводног краја данашњег Сипског Канала. Тај водени простор захвата по дужини Дунава око 100 километара. Овде ће он бити описан онакав какав је био пре регулације Ђердапа 1890—1896 године, а према подацима са којима је имало да се рачуна при тој регулацији (по инж. Бела-де-Гонда, који је био један од главних руковалаца радова).

Већ мало ниже од Голупца Дунав улази у кланац између високих планина. Ту се, по дужини од 9 километара, налази један подводни стеновити плато, над којим није велика дубина. Не могући га подубљавати, Дунав се ту гранао на два подводна рукавца дуга 9 км., укупне ширине око 2000 метара и у којима је, при најмањем водостају бивало по 2—3 метра дубине. Нагиб воде је ту слаб, око 8 см. на километар дужине; то је и учинило да се наносима песка и муља створи острво Стара Молдава.

Одмах испод тога острва речно корито се сужава, тако да већ после два километра оно је сужено на 400 метара. При улазу у теснац, а почевши од леве дунавске обале, налази се мноштво подводних стена, међу којима се усамљени и високи стеновити врх Бабакај уздиже на 6 метара изнад водене површине и почевши од кога се низводно ниже безброј каменитих врхова, као и брзака, букова, вирова и вртлога које они производе.

Чим је сишао са подводног платоа код Молдаве, Дунав, стешњавајући се, добија у дубини; његово дно пада са 2—3 метра дубине на малој води, на дубину од 20, местимице и

35 метара, а на тој се дубини створила јака водена струја дужине око 5 километара. После тога корито се опет проширује, а дубина се смањује, тако да на месту где је ширина 1000 метара, дубина није већа од 7 метара испод нормале (нуле на водомеру). Наспрам места Алибегова-чесма, на десној обали, планине са једне и друге стране реке удаљавају се једне од других и Дунав добија ширину од 1100 метара. Затим се наилази на простор где стрми гранитни зидови високих планина, код Стенке, силазе у реку и праве јак водени брзак. Стенка и подводно стење око ње праве сметње томе брзаку и тиме га праве још јаким тамо куда он може про-

Сл. 16. — Стена Бабакај.

лазити. Ту, поред Стенке, корито се опет шири, планине на левој обали удаљују се од ове и појављује се питома долина Љупкова; кроз њу пролазе потоци Каменица и Ораовица који после киша набујају и носе у дунавско корито велике количине песка, муља и шљунка. Кад се пређе Љупкова, Дунав се сужава на 500 метара.

Одатле па на 7 километара низ Дунав појављује се лепа долина која носи име Брзаска, као и село што се на њој налази. Још два километра па се стиже у Дренкову, где се чалази низводно крај тога првог великог дунавског брзака. Испод Дренкове Дунав, који је дотле текао према истоку, окреће

свој ток на југо-исток, па се од те окуке већ почиње чути удаљена хука и бука низводних катаракта. Таласи почињу бивати покривени сребрнстом пеном која испољава борбу јаке водене струје са подводним, невидљивим врховима стена. Подножје планине на левој обали пружа се доста далеко у реку и продужава се у високи подводни каменити плато Козлу, па одбија водену струју од леве обале на воду. Али струја одмах испод тога места наилази на стеновит праг Дојке који је снажно одбија право ка десној обали Дунава, а овај се ту налази стешњен на ширину не већу од 380 метара. Између Козле и Дојке поток Сириња уноси у реку много наноса, правећи ту испод свог ушћа пешчане и шљунковите плитке прудове. Та два каменита подводна прага производе, на низводној дужини од 3 километра, јаке букове и струје, са нагибом од 80 см. на 1 километар.

Низводно од Дојке корито реке се опет проширује и на дужини од 3 км. још је испуњено подводним каменитим врховима стена од којих понека провирује изнад површине воде. На 2 км. испод Дојке дугачка стена Пјатра-Лунга пружа свој шиљаст крај на воду. На 3 и по километра одатле, опет низводно, наилази се на пар стена које носе име Биволи, јер по облику и по боји потсећају на пар бивола који пливају по води. Пошто се прође ушће поточића Јелсове, корито се почиње стешњавати, а на левој обали уздиже се планина Тисковица, покривена бујном шумом. Ту се већ јако чује низводна и све јача бука на катарактама Излаз и Тахтаљија. Снажна водена струја, не могући продубљавати стеновито дно, простире се у ширину да би нашла одушке.

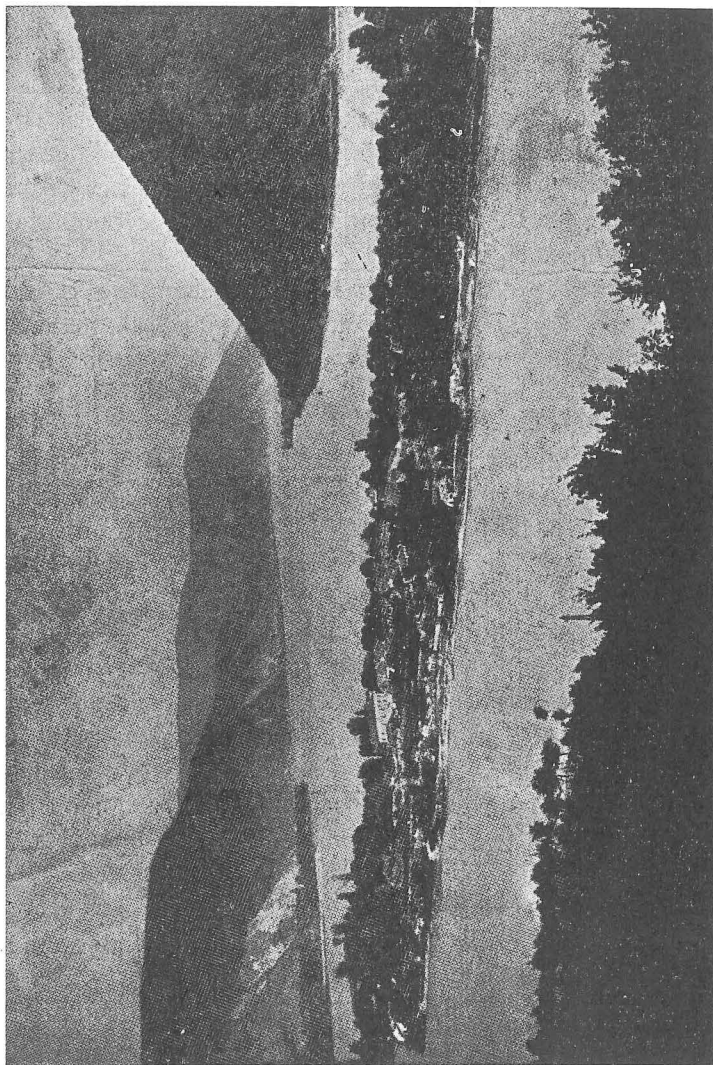
Затим се наилази на друге јаке препреке: најпре на стеновити праг Излаз, а одмах после овога на стење Велике и Мале Тахтаљије; мало нешто испод тога наилазило се на огроман каменити кљун Гребен, који улазећи са десне обале дубоко у Дунав, сужава га на 420 метара ширине. Наспрам самога Гребена, а у време мале воде, појављује се каменити плато Врањ, који пролаз воде сужава на свега 220 метара. Али, чим се прођу Гребен и Врањ, Дунав се нагло проширује према десној обали и добија ширину од 2 километра, образујући на томе месту острвца и плитке прудове поред своје десне обале.

Пошто на томе месту брза вода добија нагло и велико проширење, одмах испод кљуна Гребена образовао се јак и простран водени вртлог, чија је снага у току векова продубљавала дунавско корито и ту створила вир дубок 30 метара, кроз који у време велике воде није могао проћи никакав чамац, нити лађа. А од почетка тог проширења, па до Доњег Милановца, по дужини реке од 3 км. дубина воде је 3—9 метара.

Прошавши кроз тај простор, на 11 и по километара низводно од Гребена, наилазило се на попречан каменити праг Јуц, који прави сметње воденом току, задржава га и испод себе прави јак пад воде и катаракту; на малој води нагиб тока воде прелази 2 метра на 1 километар. При великој води катаракте нестаје, површина воде се умири и ничим не одаје опасан каменити праг који је под њоме. То долази отуда, што у време велике воде уски дунавски теснац Казан, који се налази на растојању 14 км. од Јуца, јако успори ток воде и диже јој ниво, чиме јако смањује брзину воде пред теснацем, па и преко Јуца. Изнад горњег, узводног краја катаракте, а на десној обали Дунава, налази се ушће бујне Поречке Реке, чији се нанос слаже по целом простору између њеног ушћа и Казана и прави, нарочито поред десне обале Дунава, острвца и прудове. Томе доприноси и поток Јуц, такође на десној обали Дунава, који такође улива у Дунав своје јаке наносе.

Прошавши катаракту Јуц, Дунав поново мења дотадашњи правац и тече у правцу северо-истока. До теснаца Казана он има правилан, миран ток; дно му је песковито, дубина воде је 6—8 метара на малој води, а ширина 600—1000 метара. Тако пролази поред села Голубиња на десној, Тисовице и Плавишевице на левој његовој обали. Тада се наилази на дунавски кланац, теснац Казан, једно од чуда природе каквих има доста у Ђердапском Дунаву. Између два циновска, стрма. виеока, стеновита зида на једној и другој обаци, Дунав се нашао одједном стешњен на ширину од 170 метара. То је природно чудо сведок циновске борбе коју од искони води велика река са брдима и стенама да би створила себи пролаз ка мору. Дунав ту на дужини од 4 километра, протиче дубином од 20—50 метари (местимице и нешто више), па, изи-

шавши из теснаца, шири се на 500 метара, са смањеном дубином од 10 метара какву има пролазећи поред питоме и плодне долине Дуброве. После тога се речно корито опет сужава на

Сл. 17. — Острво Адакале.

180—300 метара, а достиже дубину од 30—50 метара. Теснац целокупне дужине од 9 км. престаје изнад села Оградене. Нагиб воде у теснацу не износи више од 36 см. по километру.

Кад се прође теснац, Дунав мало скреће према истоку; планине на левој обали размичу се, а речно корито добија ширину од 400—500 метара. Прођу се села Стара и Нова Оградена и Јешелница на левој обали, па се, на 10 km. испод Казана, наилази на десној обали на најважнији ђердапски рибарски центар Текију, а наспрам ње на тада угарску варош Оршаву. Испод Оршаве на левој обали Дунава, река Черна, која јако и опасно набуја после великих киша и топлења снега по планинама, убацује своје јаке пешчане и шљунковите наносе у Дунав, стварајући испод свога ушћа прудове. Затим се, нешто мало низводно, наилази на некадашње турско острво Адакале, наспред проширеног Дунава.

Одмах испод Адакала Дунав опет мења правац скрећући ка југо-истоку; ту је, на левој обали, речица Водица кога је утичући у Дунав, чинила границу између Угарске и Румуније. На томе месту се већ чује бука највеће и најопасније катаракте на Ђердапском Дунаву. Издалека се низводно виде запенушени дунавски таласи; вода ври као да кључа. На два километра од румунског прибрежног места Верчерове, отпочиње прави, Велики Ђердап (Vaskapu), највећа и од вајкада најопаснија сметња за пловидбу. То је једна велика група подводних стена која се по Дунаву пружа уздужно по дужини од 3 километра, и чији врхови на малој води избијају на површину воде, а препречују ток воде готово по целој ширини Дунава. Група стена почива на пространом каменитом платоу над којим, у време мале воде, нема више од 2—6 метара дубине, док је испред њега, узводно, дубина била 7—18 метара. Тај се плато пружа низводно на дужини од 8 km., али катаракта на њему не захвата више од 3 km. На томе, Великом Ђердапу, разликују се ове три секције:

1^о прва, на горњем, узводном крају катаракте, где још нема заштиљених, опасних стена и где на иоле већој води нема опасности ни за пловидбу, ни за риболов;

2^о друга, где су опасни букови, вртлози и водени падови, што производи група подводних стена код села Сипа а које преграђују ток Дунава и носе колективни назив Преграда, као и велика група каменитих врхова што избијају на површину воде; то је најопаснија секција и за пловидбу и за риболов;

3° трећа, коју образује водени амбиз велике дубине испод камените Преграде, у коју се улива вода пошто пређе препреке у другој секцији, ударајући ту у безбројне стене и излазећи одатле узбуркана и запенушена.

Врхова стена, који се при малој води појављују над њеном површином има безброј. Већина њих има своје локалне, српске или румунске називе, што су им дали некадашњи лађари и ђердапски рибари који су међу њима проводили свој век и на њима доживљавали разне догађаје. често и трагичне. То су н. пр. стене: Горња и Доња Преграда, Краљева Стена, Чифутски Камен, Колумбачка-Маре, Разбојник, Пјатра-Кумиере, Пјетра-Калугере, Црни Прут и т. д. Код тих стена су толики букови и водени падови, да н. пр. Горња Приграда на малој води провири из воде пре него Краљева Стена која је за 45 см. виша од ње; или да Разбојник избије на површину воде пре него Пјатра-Кумиера која је за 54 см. виша од те стене. Највећи пад воде је на месту где су те стеновите препреке најгушће; вода, кад запенушена прође између тих препрека, пада у дубоки дунавски понор испод њих.

Кад, наспрам Сипа, пређе катаракте Великог Ђердапа, Дунав има да још на простору дужине од 6 км. удара на високе камените површине, платое и зашиљене врхове подводних стена, нарочито на кратком воденом простору што носи назив Мали Ђердап. Ту престају катаракте, опасне подводне стене и водени падови, па одатле Дунав улази у свој нормални, мирни ток који га води ка Црном Мору. Ту се и завршује онај бурни део велике реке који носи назив Ђердапски Дунав.

II. Речно дно и протицање воде.

Облик и састав дна Ђердапског Дунава, од кога зависе у првоме реду риболови у тој дунавској области, у непосредној су вези са обликом и саставом брда и планина што се више или мање стрмо уздижу на једној и другој његовој обали, као и долина које се указују поред обала између њих и планина. И као што је облик терена на обалама неправилан, а састављен из стеновитих маса, тако је и са речним дном, које је само њихово продужење у току векова испрано брзом

водом. Вода је на дну испрала све што се могло испрати; оно што је остало, то су неправилни облици каменитих подводних стена и нагли прелази из једне дубине у другу, много већу или много мању. Курба, што везује ординате дубина до крајности је неправилна, како у уздужном, тако и у попречном правцу тока реке. На подножју каквог стеновитог врха који се уздиже над површином воде, или на каквом подводном платоу, назаци се често мноштво зашиљених других зашиљених стена које увек остају под водом. Такав је н. пр. случај код стене: Бабакај, Дојке, Биволи, Врањ, Калника и др.

Горостасне стене, које се стрмо, каткад сасвим усправно уздижу на самој обали реке, продужавају се испод водене површине у облику каменитог дна, платоа или прагова; ако стрма стена залази даље на воду, а на њу наилази брза вода, иза ње се гради јак и простран вртлог, као што је н. пр. то био случај на Госпођином Виру, на виру код Гребена, код Калнике и т. д.

Што се тиче протицања воде кроз Ђердап и разлике водених нивоа у развоју доба године, једна доста чудновата чињеница, запажена тек онда кад су хидрографски стручњаци добро проучили ствар, игра у томе пресудну улогу. Од свих фактора који утичу на мењање нивоа Ђердапског Дунава, велика дунавска притока Сава је фактор који преовлађује у нормалним годинама над свима осталим и даје појави њене главне одлике. Јаки придоласци Саве стварају у тој дунавској области јаке поплаве; дунавска вода само их одржава и продужује им трајање. Кад се међу собом упореде дијаграми воденог нивоа на Ђердапском Дунаву са онима на Сави, одмах се запажа да они иду доста напоредо. Највећи придоласак воде у тој области Дунава наступа у време кад од великих киша набуја Сава, или кад се деси да топљење снега у савским и горњо-дунавским областима буде такво, да набујале воде са једне и друге стране стижу у исто време на ушће Саве. Слична ствар важи и за најниже стање воденог нивоа у Сави и на Ђердапском Дунаву. Тај утицај Саве тако је познат лађарима и рибарима у тој области Дунава, да се они, обављајући своје послове на води, увек интересују о томе „шта ради Сава“ у тај мах.

Други један моћан утицајни фактор у погледу воденог нивоа на Ђердапском Дунаву је теснац Казан, нарочито зими при дуготрајним и јаким мразевима. Барикаде од леда, које се на лађарском и рибарском језику зову „торлаш“ и које, поред све дубине воде, јако спречављу и задржавају водени ток, изазивајући и поплаве у предњим областима Дунава, причињавају сцене овакве врсте: задржавајући воду и дижући њен ниво у речној области испред теснаца, оне проузрокују опадање нивоа у задњим областима Дунава, онима што настају после теснаца; кад се ледене барикаде повишењем температуре буду срушиле и лед се крене, вода почне нагло протичати кроз теснац, па брзо повиси ниво у области испод њега. Али утицај тога фактора се испољава само при врло јаким зимама.

Кад нема тога утицаја стешњавања и спречавања тока воде у Казану, као ни дуготрајних киша за време лета и јесени, варијације воденог нивоа на Ђердапском Дунаву су нормалне. Први годишњи и најјачи надолазак воде је онај у априлу, мају и јуну; други слабији надолазак обично почиње крајем октобра и одржава се у новембру и децембру. Најмањи водостај је у августу, септембру и октобру, па затим по други пут у јануару или фебруару. Међутим, споредни фактори, као што су јаке и дуготрајне кише, понеке године сасвим мењају дијаграм водостаја.

Шта се при таквим варијацијама воденог нивоа дешава на катарактама Ђердапског Дунава? Природно је да препреке, каменити блокови и стене које штрче до саме површине воде, задржавају ток воде и образују водене струје, букове и вртлоге. Већ од Старе Молдаве до уласка у ђердапску област испод Голупца, пространи каменити подводни плато диже ниво воде у време малих вода, премда не много. То проузрокује пад који се осећа код Стенке, где је дно гранитно и не допушта продубљивање. Такво се дизање нивоа изнад воде испољава много јаче на катарактама Козла—Дојке, затим на онима на Излазу и Тахтаљији и на Гребену, а нарочито на Јуцу.

Теснац Казан испод Јуца такође диже водени ниво, а не производи већи водени пад. Али, кад се пређе Текија и Оршава, наилази се на највећу препону коју Дунав има у

и јаком водом: катаракте Великог Ђердапа. На каменитом речном дну, а у кориту проширеном до 800 метара, указује се стеновита узвишица дужине око 5 km. и на њој безброј већих и мањих стена, које у време мале воде избијају на њену површину. Гледајући тај хаос од стена, које на малој води изгледају као да су потпуно закрчиле Дунав, тешко је схватити како та огромна маса воде може да пролази између њих. Али Дунав ипак туда пролази, провлачећи се између тих препона у облику стотина поточића који својим жубором производе ону буку што се чује издалека, још много пре но што се приђе томе хаосу и која застрашава путника кад се први пут приближује томе опасном месту. Ту се ствара разлика воде од 4,27 m. на дужини од један и по километар. На идућем километру све се то већ утишало и пад на њему није већи од 0,90 m.

Али све то бива само за време мале воде, кад ефекат катаракта долази до свога пуног изражаја. За време велике воде ствар стоји сасвим другојаче. Подводно стење чији врхови штрче, и високе камените подводне узвишице немају тада онакав значај какав имају при малој води. Оно што игра важнију улогу, то су промене ширине речног корита и повећана брзина придешле и набујале воде. У томе погледу ипак се могу катаракте на Ђердапском Дунаву поделити на две врсте: једне испољавају свој ефекат при малој, а друге при великој води, Међу првима се налазе катаракте: Козла, Излаз, Тахтаљија, Свињица, Јуц и Велики Ђердап; у друге спадају: Дојке, Гребен, делимично Излаз и Велики Ђердап.

При највећој води забележена је на водомеру у Базјашу висина нивоа од 8,10 m. над нормалом, а код Стенке 7 m. Катаракта Стенка тада се ни најмање не осећа и не производи никакав пад; вода и на њој има нормалну, једнолику брзину све до катаракте Козла. Ту је она са великом снагом ударила о циновску стену што је са десне обале штрчала у Дунав и правила иза ове простран, дубок и снажан вртлог, назван Госпођин Вир, некада на великој води врло опасан и за рибарске чамце и за лађе са сољу и вином које су туда наилазиле.

Код катаракте Дојка при малој води је јак застој воде, чија се брзина готово своди на нулу. Али при великој води

брзина толико нарасте, да постаје опасна и за чамце и за лађе које туда наиђу. Брзина се одатле смањи и постаје нормална све до катаракта Излаз и Тахтаљија. Пад воде од Козла—Дојке до ових последњих катаракта износи 3 m. на 10 km. дужине.

Велико стеновито брдо Гребен, које је некад, пре регулације Ђердапа штрчало далеко у Дунав и сужавало му на томе месту корито, производило је веома јак пад воде у време кад је она набујала. При малој води пад је износио једва 80 cm. на дужини од 700 m. на којој се он у то време осећа. Али тај пад јако порасте кад Дунав надође, па на истоме простору од 700 m. доспе до 1,60 m. што значи 2,30 m. по километру. Али осим тога пада воде, на Гребену је тада постојала и друга опасност за пловидбу и риболов: простран и снажан водени вртлог над једним дубоким речним понором, коме негдашњи ђердапски рибари нису могли напипати дно тешким каменом спуштеним у дубину на јаком конопцу, јер је вода овај заносила и није му дала сићи усправно на дно.

Од Гребена до теснаца Казана при великој води пад је врло слаб, а брзина воде једнолика и нормална; теснац задржава воду и регулише јој брзину. Међутим, нагло сужавање корита има за ефекат јако и нагло повећање брзине воде при самоме улазу; та брзина, наишавши на стену Калника, која штрчи над површином воде, поред десне обале Дунава, производи снажан вртлог, који има свој значај за риболов. Од Казана до Текије пад је у време велике воде доста јак, а напред је приказано шта бива од Текије па до доњег, низводног краја ђердапске области.

Треба још поменути да при великој води, и то кад Сава замути, Дунав носи собом велике масе наноса, алувијалних материја, и постепено их таложи на местима где брзина воде ослаби. Успут добија још и наносе река, речица и потока што у њега утичу; оно што је крупније, таложи недалеко од њиховог ушћа и прави шљунковите плићаке, а уситњен материјал, као што је фини песак, носи дуго и таложи га далеко од места где га је примио. Тако се н.пр. образују страни пешчани спрудови испод Козле, међу којима је био и некадашњи, ђердапским рибарима и лађарима добро познат пруд Мастек, некада од значаја за ђердапски риболов.

III. Режим леда.

Остаје још један хидролошки фактор који је од вајкада био од важности за риболов на Ђердапском Дунаву: то је у време јаких зима лед и његова улога у тој дунавској области. Ни у једној реци на европском континенту он нема такав значај за рибарство, као у тој области.

Кад се, у време јаких и дуготрајних мразева, са узвишице на обали Дунава погледа нагомилани лед поред обала и ада, застаје се изненађен и зачуђен призором који се има пред очима. Изгледа у тај мах да се сав лед из горњег Дунава, Саве, Тисе, Мораве и других дунавских уточица нагомилао у велику реку дуж њених обала, прудова и ада, кршећи се, нагомилавајући се, правећи „торлаше“ и ледене наслаге. Али у ствари није увек тако. Дешава се да је Доњи Дунав пун леда и онда кад се поуздано зна да то није лед из Саве, Тисе и Мораве. И успутно задржавање леда другојаче је него код других великих река. На овима, лед се задржава на плитицима, где пловећи водом удари о плитко дно које га задржи. На Дунаву је највеће задржавање леда баш на најдубљем месту, у самој Казану, и ако ту дубина достиже 50 и више метара. А кад се пажљивије посматра нагомилавање и „торлашење“ леда у Казану, могу се у појави уочити ове фазе:

Пре свега, нагомилавање леда пада баш у време зимске мале, кашто и најмање воде. Кад ледене санте стигну на улаз у Казан, оне ту застају, а пошто је пред самим тим улазом брзина воде врло мала, вода се ту леде и санте се слећују једна уз другу. Нове санте које придолазе, или се пењу уз оне што се ту већ налазе и најашавају једна другу, или се слажу уз њих, или се подвлаче под њих, према нагибима ледених површина. Постепено се образује барикада од ледених маса; она све више расте, тоне под теретом масе што је над површином воде, расте и јача, па после извесног времена почне задржавати не само санте и торлаше који непрестано придолазе, већ и саму дунавску воду. При томе задржавању леда игра улогу и стена Калника која, као што је казано, штрчи из воде у близини десне обале Дунава и служи при томе заустављању и задржавању санте као сигуран ослонац.

Ниво воде почиње се тада пењати, јер вода једва, и то у млазевима, пролази кроз ледене међупросторе. Прве су се санте почеле слагати на улазу у Казан; а доцније се њима испуни сав теснац у коме је мртва воде, па је за 8—10 дана сав потпуно закрчен ледом. Вода тада почне нагло расти пред Казаном, а опадати испод њега; то подизање речног нивоа испред Казана производи поплаве у дунавској области испред теснаца. Простор, који захвата тако нагомилани лед обично захвата област Дунава од Казана до Плавишевице; кад је зима јача, он се пружа и до катаракте Јуц; на најјачим и најдуготрајнијим зимама он се пружа до Доњег Милановца, а врло ретко и до Свињице, поред све брзине воде код тога места.

Нарочито је импозантан приказ кад та огромна маса леда крене у време кад мразеви попусте и лед се почне нагло топити. Санте се, потискиване једна од друге, стану колоботати, превртати, једна другу најашавати, једна другој подилазити, крхати се. Читаве куле од наторлашеног леда стану се међу собом сударати, ломити се и са праском обарати, а при том се цела ледена маса лагано креће низ реку у томе хаосу. Величанствени приказ праћен је великом лупњавом, праском, буком, тутњавом и шкрипањем, и ко га је једном у животу видео, остаће увек под утисцима које је добио. А сав тај хаос има за ђердапске рибаре ту корисну страну, што истерује на чистину рибу из њених скровишта у којима, већином у гомилама, проводи зимске студене дане. То су рибари од вајкада искоришћавали, па и данас искоришћавају, ловeћи својим лапташима или балачким пређама у тај мах невероватне количине крупне и ситне рибе.

Једна количина леда, несразмерно мала према оној што закрчује Казан, образује се испод излаза из теснаца, креће се низводно, пролази Текију, наилази на Сип и задржи се на стенама Великог Ђердапа, нарочито на Прегради где се наслаже и образује другу ледену барикаду. Али то се дешава само при најјачим зимама, кад се образује још и неколико мањих, локалних таквих барикада на појединим местима, па и те барикаде утичу на промене воденог нивоа. Такав је н. пр. случај код катаракта Козла-Дојке, код стена Пјетра-Лонга, код стена Биволи и код катаракта Излаз Тахталија. Пошто се

лед најпре задржи над врховима зашиљених подводних стена, то кад су ове одмах испод површине воде, а невидљиве су, рибари по месту где запазе да лед стоји распознају да се ту мора налазити врх какве стене, ухвате спрам тога места белегу на обали и упамте га да не би цепали своје мреже при риболову у близини таквих места.

Пре регулације Ђердапа лед се готово сваке године задржавао код Гребена, а нарочито на великој подводној стени Врањ. То је спречавало слободан ток воде, па се ова због смањене брзине лако ледила и гомилањем леда стварале ледене барикаде. Од како је Гребен приликом регулације зарубљен и Дунав на томе месту проширен, на Врању се више не стварају такве барикаде и Дунав туда пролази не-
сметано.

Лева обала Дунава код Оршаве једина је област Ђердапског Дунава на коју не ударају санте при шаријажи. И при најјачим шаријажама у ту област допиру само мање масе леда, потискивање у страну од великих компактних ледених маса. То има свога значаја и за бродарска предузећа и за рибарство у тој области Дунава.

ТРЕЋИ ОДЕЉАК

Риболовно искоришћавање ђердапских хидрографских прилика.

І. Општи поглед.

Као што је казано у предњем одељку, оно што у хидрографском погледу карактерише Ђердапски Дунав, то су: брзаци, букови, вирови са њиховим чеврнтијама, високо подводно стење чији врхови штрче над површином воде, катакте и напрасне промене речног дна, на коме са плићака, без икаквог прелаза, вода тоне у поноре, и обрнуто, из амбиса се дижу високе камените површине и зашиљене гранитне стене. Рибари су умели згодно употребити те неправилности у своју корист и искуством, које се вековима текло, долазити до најпробитачнијих начина на које би их искоришћавали.

Са једне стране, стеновите неплодне обале, оцепљеност од унутрашњости земље непроходним планинама, врлетима и оскудицем путева, а са друге стране некадашње необично риболовно богатство те области Дунава, који је за сиромашно прибрежно становништво увек био једино прибежиште и спас, учинило је да су становници ових крајева од памтивека били упућени на риболов, одавали му се, проводили у њему свој век, непрестано га усавршујући, па предавали своје искуство нараштајима што су за њима долазили.

У исто време, необичне хидрографске прилике, ћудљивост облика речног корита, дна и воденог режима, а тако исто и нарочите навике и начин живота рибе у Ђердапском Дунаву, чинили су да се риболов у тој области морао самостално развијати, и да се он и по својој техничкој страни увек морао разликовати од онога у осталим областима велике реке, у којима су сасвим другојаче риболовне прилике: Дугачке мреже којима се врши риболов на велико у Сави и у Дунаву изнад и испод ђердапске области, неупотребљиве су тамо где су онакве хидрографске прилике какве су у тој области. Рупе, бездани, снажни вртлози и необична брзина воде баш на оним местима која су најбогатија у крупној риби, захтевају нарочита риболовна средства и досетке које у другим областима не би дале никаквих резултата, док су у ђердапској области оне, на таквим местима, једино и биле могућне.

Тешко да је игде риболов у толикој мери заснован на тачном познавању живота и навика риба, подводних места у којима оне пребивају, или кроз која путују, на искоришћавању облика дна, водених струја вртлога и свођењу вештачких средстава на најпотребнији минимум, као што је то случај у ђердапским риболовима. И у осталим риболовним водама рибари који свој посао обављају у иоле већим размерама, морају добро познавати подводна места на којима раде, али се то познавање своди на приближне податке о дубинама и о закачкама под водом (кладе, камење, потопљене лађе, чамци, скеле, воденице, ленгери и др.) за које би мреже запеле и биле упропашћене. Такви су исти подаци потребни и за риболов у ђердапској области, али са том разликом што они, за ту област морају бити многобројнији и потпунији, и што се мењају готово са сваким кораком, што су те промене врло нагле,

тако да се н. пр. са песковитог дна од 5—6 метара дубине од једном силази у каменити понор од 20—30 метара дубине; да се из мирне воде одједном улази у простране и снажне вртлоге који су од вајкада били страшило за пловидбу; да се правац водене струје непрестано ломи, каткад и под правим углом, одбијајући воду час од једне, час од друге обале и т. д. И те прилике рибару је потребно познавати стопу по стопу; од тога му зависи не само могућност кретања по води и маневрисање са риболовним справама, већ и сам успех лова, јер се са сваком променом хидрографских прилика у води мења и кретање рибе. С тога у ђердапској области није ретка ствар да од више рибара, који терају н. пр. балачке пређе једним истим путем, један поред другог, неки не ухвате ни комада рибе, док други, који боље познају место, згрну на њему обилат лов.

Осим тога, поставивши своје справе на zgodним местима, користећи се воденим струјама или вртлозима, рибар је у овим водама у стању, са ништавним средствима, постићи резултате који, по незнатности простора што га заузимају његове риболовне справе, често необично просте, изгледају непојмљиви ако се не води рачун о томе да се рибар у ствари више користи оним што му пружа сама природа. Улога његових справа своди се на то да рибу, већ на њу упућену природним препрекама, у zgodном тренутку задржи и ухвати.

И то је била једна општа карактеристика негдашњих великих риболова у ђердапској области: искоришћавање природних водених прилика, брзака, вртлога, разних природних препрека и т. д. Риболовне справе ту се нису одликовале својом величином, као што је случај код великих риболова у другим водама (н. пр. дугачки алови, дубоки лапташи и др.), већ необичном целисходношћу и оштроумношћу са којим су оне прилагођене своје циљу. Али за то се и тражи велико рибарско искуство, извежбаност у маневрисању са алатом, тачно познавање подводног места на коме се ради и навика појединих врста риба. У томе и лежи узрок што за сваку врсту справа постоје нарочите специјалисте које искључиво њима рукују, без чијег се учешћа у раду не може риболов таквим справама обављати успешно и који се, због тога, узимају у службу и у местима знатно удаљеним од онога где

они стално живе. Вредно је поменути да су такве специјалисте од увек били искључиво наши прибрежни становници, најчешће Текијанци и Милановчани. Може се и то тврдити да је од вајкада целокупни риболов у ђердапској области у главном био у рукама наших људи. А ти риболови не само да су подмиривали потребе нашега прибрежног становништва, већ су лиферовали и знатне количине рибе и њеног ајвара за извоз у иностранство.

II. Стари, ишчезли начини великих ђердапских риболова.

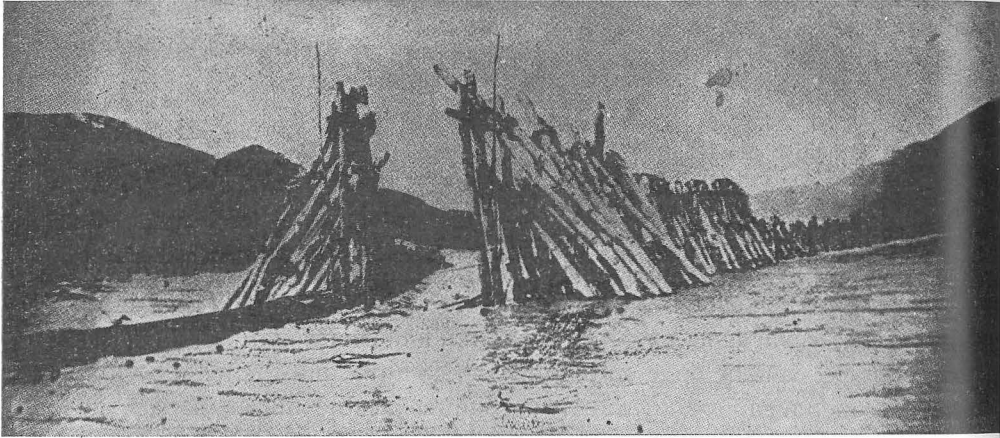
Најинтересантнији и најпродуктивнији начини риболова, који су вековима употребљавани на Ђердапском Дунаву, а данас су потпуно и за навек ишчезли, то су они основани на употреби великих рибарских клопки у које риба улази и где се она хвата упућена на клопку природним или вештачким препрекама. Ти ће начини овде бити описани са потребним појединостима техничке природе, као и са онима за које писац налази да није излишно спасти их од заборава док још за то има времена и док им и сама успомена није за навек ишчезла.

А. Гарде.

Ономе који је пре ранијег Светског рата пролазио Дунавом кроз Доњи Ђердап, морале су привући пажњу велике рибарске направе наспрам села Сипа, управо поред и између Сипских ада. То су били по стотину метара дугачки плотови и поплети који се дижу из воде, и то насред Дунава, онде где је он најбржи и за које би се, да нису далеко на води и да им није онако необичан распоред, могло помишљати да су остаци какве разрушене грађевине коју је воде потопила. Свака од тих направа састојала се из по два дугачка плота која иду косо низводно један другоме на сусрет, тако да образују једну левкасту грађевину са ширим отвором са оне стране са које вода тече, а са уским пролазом онде где вода из ње излази. То су биле у раније време чувене „Књажеве Гарде“ у којима су се хватале невероватне количине сваковрсне рибе и које су биле у толико рентабилније, што су радиле и дању и ноћу, аутоматски, без потребе људске снаге и без оне не-

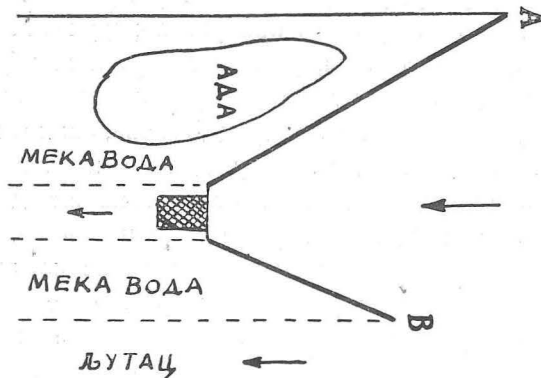
прекидне напрегнуте пажње и напора које захтевају друге риболовне справе.

Принцип на коме је била основана конструкција гарди и риболов на њима био је тај, да сама брза, јака вода убацује

Сл. 18. — Гарда код Сипа.

кроз њих рибу у риболову клопку постављену на излазном крају направе. На месту, где је вода била веома брза, а не

Сл. 19. — Принцип гарде.

сувише дубока, помоћу два дугачка плота, који полазе од дунавског дна и издижу се изнад површине воде, та се брза вода стешњава и упућује да излази на доста узан отвор на коме

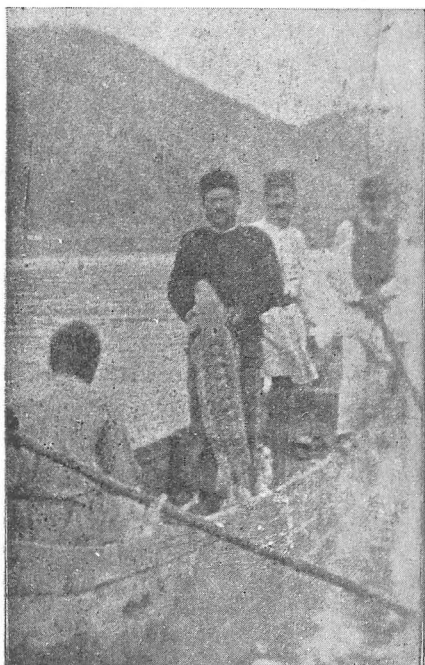
се оба плота сучељавају. Риба која наиђе на горњи, узводни крај направе, широк по неколико десетина метара, створи се у простору између тих плотова и упућена самим плотовима и брзом водом између њих на доњи, низводни узан отвор. Она буде врло великом снагом воде, која ту има јак пад, протерана кроз тај отвор. Ако се, дакле, на томе отвору рашири

Сл. 20. — Мрежаста кеса на гарди.

јака разјапљена кеса од пређе, која би отвор потпуно затварала, а кроз своја окца пропуштала само воду и ситне предмете, риба би била са таквом снагом гурнута у ту кесу, да ма колико била крупна и снажна, не би могла натраг, већ би у кеси морала остати све до доласка рибара који би с времена на време дошли да „визитирају гарду“ и одатле је вадили у велики чамац који стоји привезан при томе отвору.

О јачини те водене снаге, која убацује рибу у ову кесу и задржава је у њој, може се судити по томе што је риба, кад је већ допрла у кесу, том снагом толико приљубљена уз окца пређе, да се често сва искрвави и да се, кад из кесе буде извађена, на њој познају дубоки ожиљци тих окаца. Дешавало се врло често да се у пређи, поред свега тога што су јој окца врло крупна и пространа, нађе и ситна риба која би могла врло лако крол окца проћи и из кесе изаћи, да је

Сл. 21. — Јесетар мхваћен у гарди.

вода није тако притисла попреко преко окца, да она не може ни мрднути.

Кеса се на јакоме лову предизала три пута на дан: изјутра, у подне и у вече; на слабијем лову то се чинило само изјутра и увече; обично је најпродуктивније било јутарње предизање. То се вршило са два чампа (оранице), а вршила су га по четири човека. За тај се посао захтевало особито познавање посла и умешност, да би се ораница могла одржати и њоме маневрисати на онако јакој води каква је била на месту где је гарда била постављена а на самоме њеном излазном отвору.

Гарде су се постављале или између две аде, ако је из њих текла врло брза вода, а дно је песковито и не сувише дубоко, или поред какве аде где је испуњен такав услов. Најподеснија су била она места на којима вода би на горњем отвору гарде широком око 60—80 метара, имала дубину од 3—4 метра, а на доњем отвору, широком око 4 метра исту дубину. Гарде су радиле само на средњој и великој води; кад Дунав јако опадне, неке од њих су остајале на суву, или се брзина воде

у њима толико умањила да нису могле радити. Тада су оне оправљане или су дотериване за идућу сезону рада.

Све су се гарде налазиле наспрам села Сипа. Њих је раније, у време врло издашног риболова, било осам, доцније пет, затим четири, а пред сам Светски рат свега три. Сад је од њих остала још само успомена. Оне су на томе месту постојале од незапамћених времена и у путописима странаца из прошлих векова помињу се као велика дунавска интересантност.

До владе књаза Милоша оне су припадале адакалским Турцима који су оставили репутацију вештих и искусних рибара и од којих је тамошње прибрежно становништво доста наследило у погледу вештине рибарења. Књаз Милош је, за време своје прве владавине, откупио гарде од Турака, па су од тада оне носиле назив „Књажеве Гарде“. Доцније су прешле у састав Краљевских добара, док нису за време Светског рата сасвим ишчезле, да од њих не остане ни трага.

Гарде су, још од Књаза Милоша, издаване под закуп, а закупна цена у оно време, кад је риба продавана по марјаш или по два марјаша ока, а морунски и јесетров ајвар по два или три цванцика ока, била је, према годинама, по неколико стотина дуката годишње. Према успоменама данас још живих савременика некадашњег рада на гардама, најстарији купац гарда који је још остао у њиховом памћењу, био је Коста Гардација, који је дошао из Смедерева у Кладово, закупио гарде за кратко време, имао срећу да су били одлични риболови, обогатио се, па се вратио у Смедерево. После њега био је купац, опет за кратко време, Николај Костачевић (звани Раша) из Кладова, затим румунски трговац Јоница из Турну-Северина. После њега је за дужи низ година гарде држао под закуп Никола Гардација из Доњег Милановца, који се ради тога посла био доселио у Кладово. После Николе држао их је за време од две године трговац Преда Димитријевић у ортаклуку са Јованом Граовцем трговцем, али су у подузећу настрадали, јер су биле лоше риболовне године, а напослетку, пред крај њиховог закупа нашла је велика вода, па им је је набујали Дунав разрушио гарде и однео собом њихове плотове.

Око 1873 године гарде је закупио Димитрије Томић трговац из Кладова, добар и честит човек, познат као такав у целој томе крају. Кад је узео гарде под закуп, а лов је на њима у то време био обилан, приредио је на сипској ади Домоглед весеље о коме се годинама причало и о коме још постоји успомена код старих Кладовљана и Сипљана. На весеље је позвао велики број гостију из Кладова, Неготина, Оршаве и Турну—Северина. Потрошено је неколико крупних ајваритих јесетра и маса друге рибе уловљене на гарди поред аде; попијено је много најбољег неготинског вина и била је велика игранка и бучно весеље.

Димитрије Томић је на гардама добро зарађивао и стекао лепо имање и трговачки капитал. Око 1894 године он се убио због неких незгода са меницама, па га је на гардама наследио његов синовац Ђорђе Томић, добар трговац кладовски и последњи купац гарди. Од свију купаца он је најдуже држао гарде под закуп и на њима је, нарочито првих година рада, имао доста среће. Плаћао је закупну цену око 200 дуката годишње, али је био обавезан редовно слати ајвар за Двор у Београду. У његовој кући, дућану и магази стајали су чаброви и качице пуни морунског и јесетровог ајвара, од кога се један део продавао одмах, у свежем стању, а други је, боље прерађен и усољен, чекао на купце. Ајвара је било толико, да су се њиме ранили момци и шегрти у Томићевој радњи, а укућани су га једва могли очима гледати. Очишћени и на кајшеве исечени моруни, јесетре, крупни сомови, паструге, крупне кечиге и шарани, висили су на конопцима сушећи се на сунцу; то је била негдашња чувена „батока“. У великим кацама у магази наслагана је била усољена риба, која ће се уз велики пост продавати не само по околини, већ и по удаљеним нашим варошима и селима, кашто и у Румунији и Бугарској. Ко се од наших савременика, зашлих већ у године, а који су у својој младости имали прилике путовати кроз Ђердап, не сећа оних горостасних моруна које су рибари на расточеним воловским колима вукли са места где су уловљени до Томићеве куће у Кладову и његове радионице за сољење рибе и справљање ајвара, гледајући како је глава од рибе везана за предњи труп кола, а реп јој се вуче по земљи за колима? Ко се од њих не сећа оних баснословно

ниским цена по којима се у то време могла у Кладову купити фина риба и њен ајвар, а зашта се, при свој нечувеној јевтиноћи, онда узимао тако велики новац?

Све је то сад отишло у неповрат, а у најближој будућности, бар ако се не забележи, отићи ће и у вечити заборав. Од негдашње масе „гардација“, који су радили на гардама, остало их је у животу још свега њих 5—6. Кроз руке тих људи прошле су стотине хиљада килограма ђердапске рибе, ухваћене на гардама, а то су данас сиромашни сељани села Сипа, који грејући се на сунцу поред дунавске обале, бацају меланхоличне погледе на места на којима су напад проводили свој век.

Због јако ослабљеног лова на гардама, и због штете коју је 1906 године причинио набујали Дунав, наневши на гарде велике кладе које су разрушиле плотове, закупац Ђорђе Томић био се за једно кратко време одрекао закупа. Тада му је адвокат Краљице Наталије одобрио да, пошто гарде буде оправио о своме трошку, држи их од тада бесплатно док буде имао рачуна, да би од њих бар остао траг и успомена. Светски рат учинио је и томе крај; запуштене гарде разрушио је сам Дунав и оне од тада нису више ни постављане. Главни узрок њиховом напуштању лежи у томе што се дунавски брзак (љутац) одбио са плићака на коме је био раније; брзак је прешао на дубину где се не може побјати коље за плотове. Вода на местима где су биле гарде нема више снаге да утерује рибу на доњи отвор гарде где је чека и прогута разјапљена мрежа. Приликом процене штете коју је регулација Ђердапа, учинивши да дунавски брзак промени свој правац, причинила риболову на гардама, управи Краљевских добара исплаћена је за такошта ништавна сума од 40.000 динара.

Кад је писац ових редова, са својим рибарским момцима, почетком деветстотинитих година, ловио рибу по Ђердапу, још су постојале три гарде које су се са брода издалека могле спазити код сипских ада. То су биле гарде: Црквиште: Домоглед и Караташ; Домоглед се налазио у средини између других двеју. Од Сипљана, који су у то време на њима радили, писац се добро сећа њих неколицине, и то: Јона Савића, Ђорђа Долановића, Јована Калиновића, Ђорђа и Димитрија Добрића, Јована Скалушевића, Лазара и Ђорђа Бренчића, који

су радили код закупца Томића и од којих су неки и данас живи. Јон Савић је био „котумбаша“ код Томића, т.ј. његов заступник на гардама, који је издавао наредбе гардацијама, као и плагу, храну и пиће, а водио рачуна о уловљеној риби.

Нека је још, као успомена на негдашње гарде, поменуто и то да је једном, мислим почетком девет-стотинитих година, услед квара на крми при узводном путовању, путнички ђердапски брод „Цар Никола“, под заповедништвом капетана Стеве Јовановића, вода нанела усред једне од гарди, где је

Сл. 22. — Последње „гардације“.

брод причинио велику штету, али се ипак из гарде извукао без квара.

Они што су радили на негдашњим гардама мисле да би ипак једна од њих могла бити продуктивна; то би била она што би се поставила на месту где је постојала гарда Црквиште. Ту је вода доста брза, а дубина не премаша 4 метра, као што је било и раније на старој гарди.

Напослетку, од интереса је напоменути да једна врста гарди сличног облика као сипске гарде постоји и на руским рекама што утичу у Црно Море. Али те гарде имају друго-

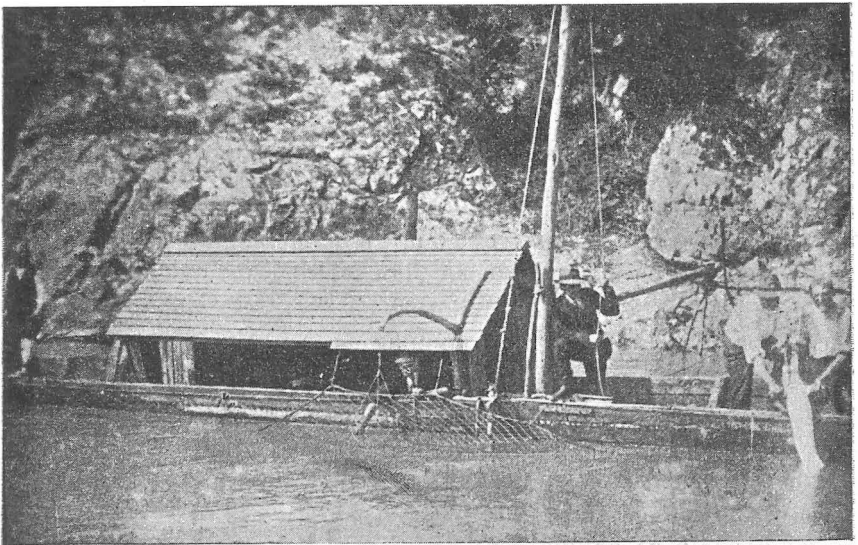
јачу намену. На место тога да се постављају на брзој, а плиткој води, која ће сама својом снагом утеривати рибу у мрежу, оне се постављају на обичној води. где је пролаз крупне рибе, а имају за циљ само то да рибу упућују на место где ју је лако ухватити. И оне имају облик сипских гарди: два дугачка плота који се сучељавају и упућују рибу на узан отвор левкастог простора између њих; на томе је отвору чекају рибари и хватају на сасвим примитиван начин. Рибарска инсталација потсећа на оне, много већег обима, при морском риболову, назване „мадраге“, за лов туњева при његовим миграцијама. Те инсталације, преграде од јаке, а ретке пређе, упућују рибу на место звано „соба смрти“, са кога се ни једна неће спасти.

Б. Рибарска клопка сет

На десној обали Дунава, испод Добре, на 160-ом километру од Београда, у близини бучне катаракте Козла—Дојке, налазило се од вајкада па све до пре које године после Светског рата, чувено риболовно место „Госпођин Вир“. На самој катаракти, више које је средином реке велика дубина, издиже се са речног дна до саме површине воде стена Козла, а нешто мало испод ње стене Дојке. Ове последње одбацују масу брзе дунавске воде ка десној обали, и та вода испод велике обалске стене „Госпођин“ прави јак, простран и дубок вир и вртлог. за који су негдашњи ђердапски рибари тврдили да нема дна, врло опасан за оне који ту наиђу чамцем или омањом лађом, а не познају га добро. Тим одбијањем брзе воде ка десној обали створен је испод тога места, а напред Дунава, некада чувени пешчани пруд, који су рибари и лађари звали „Мастек“.

Путујући пре Светског рата од Добре ка Доњем Милановцу, путник је морао на томе месту где је био вир, уз саму десну обалу Дунава, запазити једну велику стену, која се сасвим усправно диже из воде, достиже знатну висину над овом, чини подужи простор обале потпуно неприступним и даје јој необично дивљи изглед. Одмах испод те стене, у заклону који она даје од љуте матице, падала је у очи једна дрвена лађа чудног изгледа: три високе катарке са чекарцима на њиховим врховима, о којима висе тешки камени терети, нехотице привлаче пажњу и изазивају радозналост. Лађа је

ту и дању и ноћу, добро уленгерена и привезана за обалу, непомична и без икаквог знака да се на њој шта креће или ради. Само у извесним тренуцима, ако је путника случај на-нео да туда бродом или чамцем прође кад треба, приметио би на непомичној лађи неку изненадну и особиту живост: тешки терети што висе на врховима катарки стропоштавају се са великом лупом и праском у воду; два-три рибара, за које се тек тада види да су се налазили на лађи, устумарали су се по овој и изгледају да се боре са нечим невидљивим, а што им задаје доста муке. Борба, журба и цео покрет једва

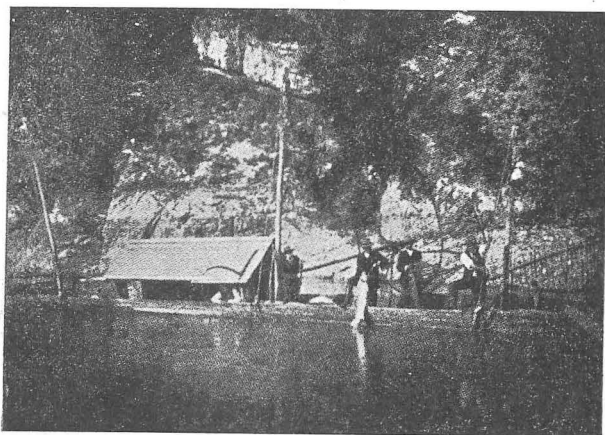
Сл. 23. — Клопка „сет“ на Госпођиним Виру.

да трају који минут; одмах после тога на лађи је завладала иста непомичност и тишина као и пре тога, Крупан морун, сим или сом, ухваћени у пространој кесастој мрежи коју су каменити терети својим падом у воду затворили, већ су савладани и дивљом лозом привезани уз бок лађе.

То необично место је некада чувени „Госпођин Вир“, пре регулације једно од најјачих риболовних места на целој Дунаву. Лађа, која је стајала непомична на томе месту, била је ту постављена ради риболова, а необична живост на њој у извесним тренутцима, била је борба рибара са ухваћеном крупном рибом. То је риболовно место, кад су биле добре

године, доносило закупцу знатне приходе; његова продуктивност оправдавала је знатне трошкове око рибарске инсталације, издржавање момака и аренде, са којима је било скопчано рибарско предузеће на њему.

Принцип, на коме је био основан риболов на Госпођином Виру, један је од најинтересантнијих међу онима које је уопште оштроумље рибара могло измислити у тој непрекидној и вајкадашњој борби са рибом. Целокупна рибарска инсталација није ништа друго до једна врста клопке: риба се не иде тражити као са другим великим справама, већ се чека на подесном месту на које ће је сама водена струја, матица и

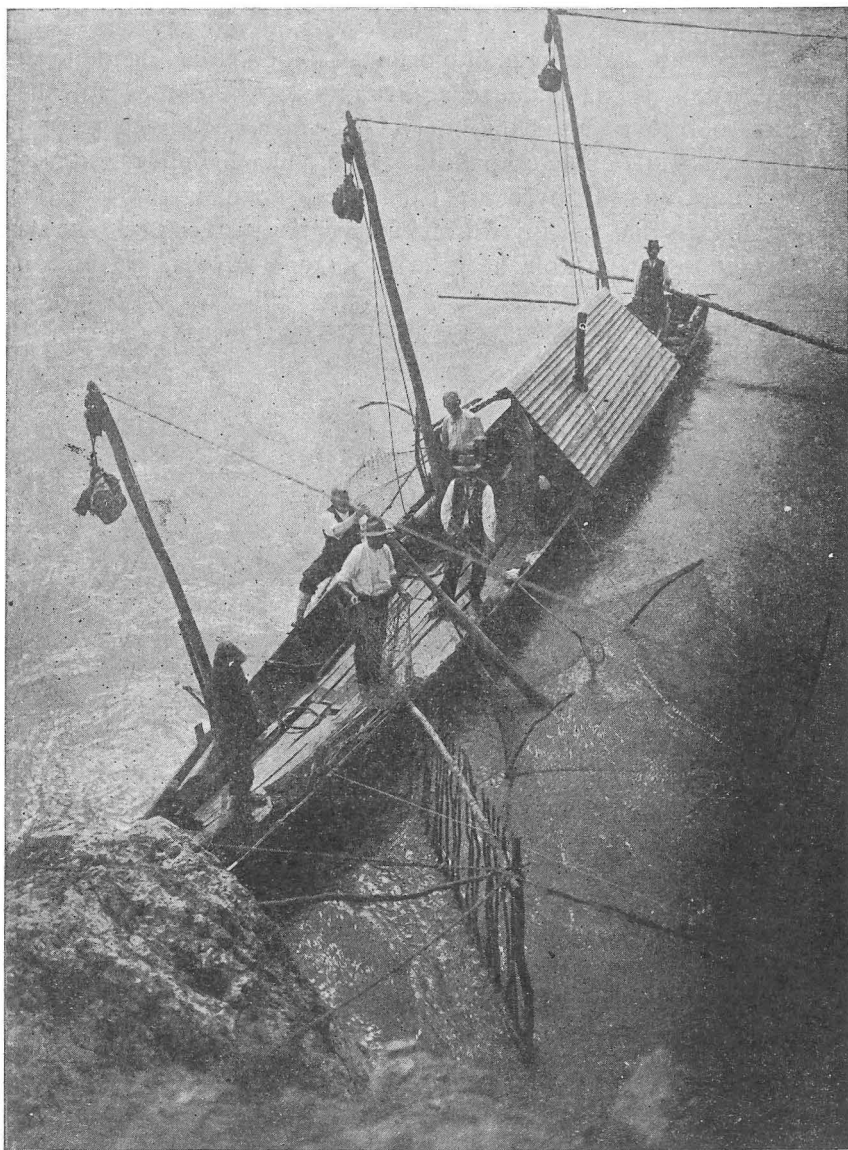

Сл. 24. — Сет на Госпођином Виру.

вртлог упутити чим се буде затекла ма где у близини; вода ће је сама својом снагом гурати у мрежу, која има облик разјапљене чељусти што се у тренутку затварају, чим очекивани плен у њу уђе.

Сам принцип изведен је у појединостима на начин који ће овде бити описан. Више горостасне стене, која од саме обале штрчи на воду, налази се веома јака водена струја. Ова наишавши на стену, буде од ове одбијена и скреће са свога правца, па одмах испод стене, као увек у такој прилици, прави необично јак вртлог (чеврнтију) који захвата доста велики простор и рачунао се као један од најјачих вртлога међу свима онима којима изобилује Ђердапски Дунав.

Ту је, на томе вртлогу, у исти мах и врло велика дубина, прави амбис, и то је у своје време било једно од најопаснијих

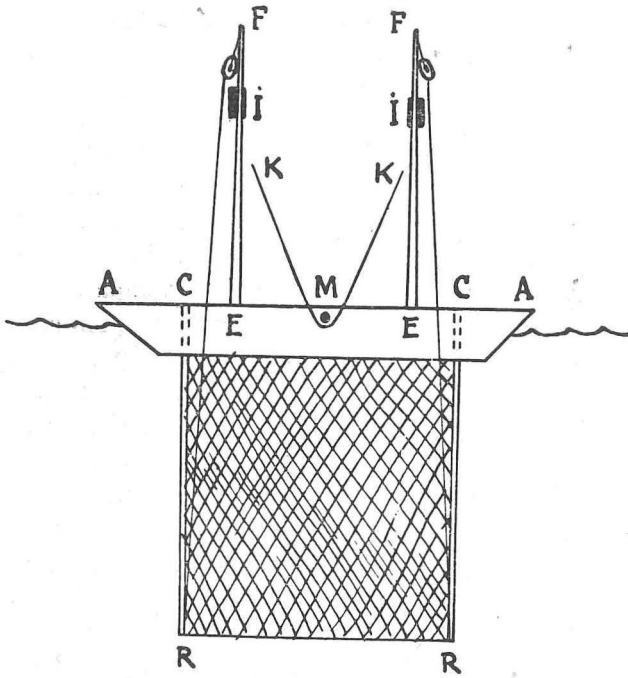
Сл. 25. — Сет и Крсташ на Госпођином Виру.

места у Дунаву. Вртлог враћа одбачену воду најпре ка обали, а затим је одбија од обале, тиме прави букове и упућује

воду да са врло великом снагом дере поред саме обале и велике стене.

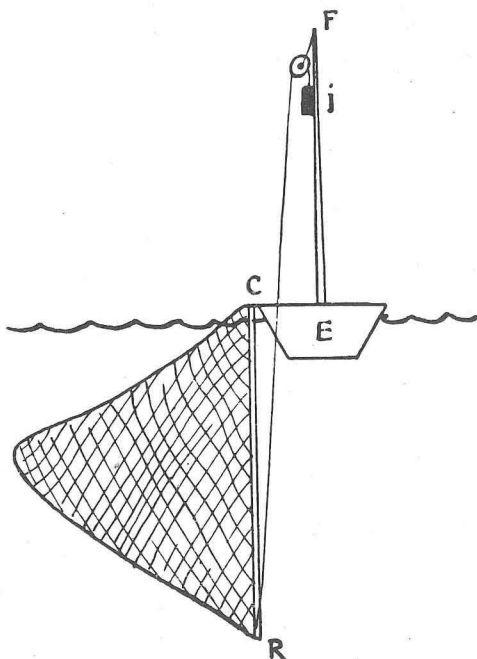
На месту где је та струја најјача, постављена је и добро уленгерена поменута рибарска лађа, управно на правац струје; лађа је привезана тако да јој ни јака водена струја на којој се она попречила, ни ветрови који имају необичну снагу на томе месту Дунава, не могу нахулити. Са лађе се, и то са њеног бока супротног ономе на који струја непосредно удара,

Сл. 26. — Отворен сет спреда.

спушта у воду врло јака пређа од дебелог канапа, са пространим окцима. Пређа има облик простране кесе чији се горњи обод распотре дуж бока лађе, а доњи и бочни ободи затегнути су помоћу три усправне дугачке подводне мотке, које могу клизати дуж три усправне гредице добро утврђене за бок лађе. Кад се те три мотке, притиском на ниже, добро затегну, кеса остаје отворена, и у толико је отворенија, у колико су те мотке дубље у воду гурнуте. Снажна водена

струја, која удара правце на отвор кесе, надима ову и држи је разљапљену као какву огромну чељуст која очекује свој плен. За крајеве трију покретних мотака везан је по један јак и дугачак конопац; сваки од ових обавијен је око по једнога од три чекрка везаних за врх катарки. У исто време за сваки од тих конопаца, пошто је обавијен око свога чекрка, везан је по један тежак тег од камена; кад се пусти да тегови падну са висине у воду, они повуку собом и конопац,

Сл. 27: — Отворен сет са стране.

а тиме подигну и мотке што затварају кесу од пређе, те се тако пређа од једанпут затвори. Положај, пак, тих тегова регулисан је помоћу друга три конопаца, који кад се снагом рибара повуку, тегови се одигну до врха катарака и ту стоје тако уздигнути све докле док су ти конопци затегнути. А то ће бити све докле док рибар, који је на стражи, не повуче руком један чеп завучен у рупу пробушену на канатама лађе, око кога су обавијени и затегнути

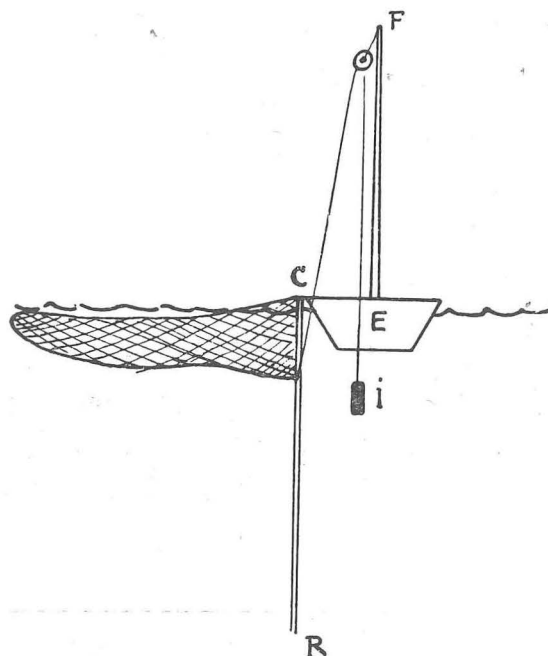
конопци што држе тегове на врховима катарака.

Тако намештена рибарска направа, права рибља клопка, назива се од рибара „сет“. Њоме се рукује и хвата риба на следећи начин. Гурајући наниже покретне мотке, тако да ове склизе дуж непокретних гредица, рибари учине да се кеса од пређе отвори. Вода, ударајући на њен отвор, надима кесу и даје јој облик погодан да задржи све што у њу наиђе. Тегови од камена тада су уздигнути до самих врхова катарака, а

конопци који те тегове одржавају на тој висини, затегнути су и скупљени око чепа што стоји испред рибара који је на стражи. Рибар, кад је сео поред тога чепа, узео је у руку и обмотао око прста неколико канапа који долазе са разних делова мреже, па онда чека тренутак да ступи у акцију.

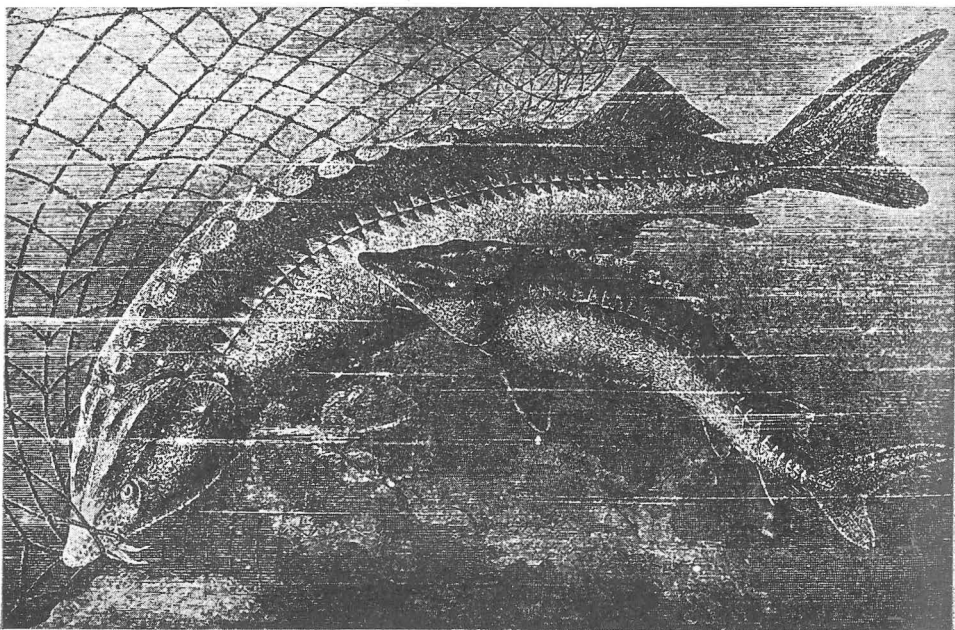
У време кад ова клопка ради, риба се креће или уз воду, или низ воду. Ако путује уз воду, као што је то случај у пролеће или почетком лета, пошто је с воде веома јака брзина

Сл. 28. — Затворен сет.

и матица, заморена риба радо скреће са ње и залази у воде где је та брзина мања и где би се или одморила, или мекшом водом продужила пут даље уз воду. Десно не може скренути, јер је и тамо велика брзина воде; остаје јој само лева страна, она испод велике стене, уз саму обалу, а где је у исто време и велика дубина и лиман. Скренувши у тај лиман, риба се пода воденој струји, која је у први мах лагано, али поступно, а после све брже, носи у вртлог који ће је упутити месту где је чека пропаст. Бук, који непрестано ради на томе месту,

избаци рибу близу површине воде, где је подухвати јака струја и упути је правце у разјапљену кесу од пређе. Ушавши у ову, риба задрма који од канапа што полазе од разних делова пређе, а које рибар држи сакупљене у руци, и тиме га извести о томе да је ушла у мрежу. Тако извештен рибар у тренутку зграби чеп, снажно га повуче себи и тиме ослободи затеге конопце што држе тегове на висини; тешки тегови, ослобођени онога што их је држало на тој висини, са великом брзином

Сл. 29. — Крупна риба у клопци.

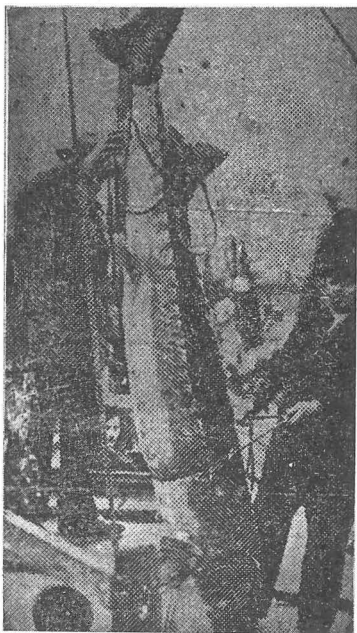
и лупњавом стропоштају се на ниже у воду. Својим падом они повуку конопце везане за покретне мотке, ове нагло издигну усправно у вис и тиме учине да се мрежа одједном затвори. То све бива за један тренутак; вода одмах избаци својом брзином пређу на површину и онда се у овој примети ухваћена крупна риба, како се преплашена отима да прође кроз пређу што је од свих страна замотава из које јој је више немогућан излазак. Рибари, њих тројица, који у колеби на лађи чекају тај тренутак, прискоче у помоћ ономе што је

дотле стражарио и затворио мрежу, па привлачећи пређу лађи довуку и саму рибу до каната ове; подухвативши је за вилице и пераја, издигну јој главу на канате, ударе је два-три пут по глави тешким дрвеним маљем да би је онесвестили, провуку јој комад дивље лозе кроз уста и шкржни отвор, извуку је из мреже, па је спусте у воду и добро вежу за лађу. По каткад се између рибе у води и рибара отвори читава борба; крупна риба се очајно брани, колобата се, преврће се у води, удара репом и даје се савладати тек после упорне борбе. Кад је већ савладана, везана и спуштена у воду, посао је свршен и клопка се намешта за дочек друге рибе.

На овај се начин хвата само крупна риба: морун, јесетар, сим, сом, а кашто и крупан шаран, јер су окца на мрежи пространа, па пропуштају ситнију рибу. Кашто падне и по која паструга, која је врло мирна и слабо се брани. Највише се отима сом, кога је и иначе најтеже савладати због његове глаткости и љигаве коже, а и због велике снаге коју има у репу. Необичан је бивао приказ кад се деси да се у један исти мах ухвати и крупан сом, и каква бодљива крупна риба, као н. пр. јесетар или сим. Својим шиљатим, а веома тврдим бочним и леђним штитовима јесетар, колобатајући се и преврћући се по затвореној пређи, боде голишавог сома, који се више узбуни од тога но од опасности у којој је, и понекад тако избуден искрвави сву околну воду пре но што буде савладан и извучен из мреже.

Риболов на Госпођином Виру био је још од давнашњих времена чувен са своје издашности у крупној риби. Он се помиње у једној повељи Кнеза Лазара из времена око 1379 године, у којој се каже да је Вир уступљен староме манастиру Ждрелу (Горњаку) и означава се као „Вирь выше Пореча и Гребень“ (Ст. Новаковић: „Законски споменици српских држава средњега века“, Београд 1912 год. стр. 771). Нешто више узводно од тога места био је некада прастари манастир Свете Богородице, по коме је вир и добио своје име. Развалине манастира трајале су до 1830 год. кад су их порушили околни сељаци тражећи „благо цара Радована“ (по Миленку Вукићевићу). А у једној повељи се наводи „У Звижду је био Вир Госпођин на Дунаву“ (Летопис 1847. IV. 53).

Због своје некадашње велике продуктивности, Госпођин Вир је доцније одузет од манастира, па је издаван под закуп од стране државе. У другој половини прошлога века држали су га, за дужи низ година, стари Доњо-Милановачки кафеџија Ђорђе Боркан и син му Јован. Поред тих дугогодишњих закупаца држали су га још, али за краће време, и Ђорђе Стешић трговац из Доњег Милановца, трговац Зарић из истог места и Крста Јордачевић кафеџија из Текије. Боркан је у

Сл. 30. — Морун ухваћен у клопци.

своје време плаћао по 7000 динара годишње закупнине. Закупац Стешић (1903—1907 г.) плаћао је 2800 динара, а једно време и 2000 динара. Последња закупнина, онда кад је риболов на виру био сасвим ослабио, износила је 500 динара. Закупац је имао закључене уговоре са рибарским трговцима из Текије и Оршаве, по којима је имао предавати овима сву ухваћену крупну рибу. Тако је н. пр. закупца Стешића имао уговор са текијанским рибарским трговцем Димитријем Војмировићем Моројем да овоме продаје сву ајвариту рибу по 2,50 динара, а јаловца по 1,10 динара килограм, са обавезом да закупца Вира довози о своје трошку рибу до Доњег Милановца, а ту да је прими рибарски трговац и превози је даље.

Риболов на Госпођином Виру више не постоји, нити ће икад више постојати. Он је, услед промена у дунавском кориту, после регулације, све више слабио, док није пре двајестину година сасвим напуштен. Последња званична објава за његово издавање под закуп од стране државе изашла је у „Српским Новинама“ од 2 априла 1909 године; том приликом је проширен рејон закупа, а то проширење обухватило је

Риболов на Госпођином Виру више не постоји, нити ће икад више постојати. Он је, услед промена у дунавском кориту, после регулације, све више слабио, док није пре двајестину година сасвим напуштен. Последња званична објава за његово издавање под закуп од стране државе изашла је у „Српским Новинама“ од 2 априла 1909 године; том приликом је проширен рејон закупа, а то проширење обухватило је

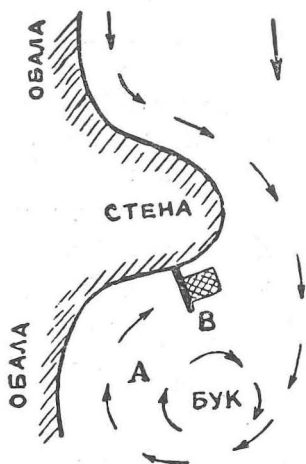
простор од места Стубице (Самара) до Старог Госпођиног Вира. Тај стари вир био је нешто више, узводно, од доцнијега који је издаван под закуп, али је у њему био онемогућен рад тиме што се са брда одронила огромна стена и пала баш у вир. С тога је рибарска инсталација била пренесена на доцније место, на коме се риба ловила све док и тај вир није морао бити напуштен. А узроци томе слабљењу и потпуном напуштању риболова на томе месту били су ови :

Велики пруд Мастек, о коме је напред била реч, а који се пружао од леве обале ка средини Дунава и даље, као и многобројно крупно камење на дну воде, сметали су пролазу риби кад ова путује, и упућивали је на дубину, у правцу Госпођиног Вира. Тада су, пре регулације Ђердапа, путнички и теретни бродови морали пролазити поред самог вира, јер им је због пруда и камења било немогућно пловити даље водом. Приликом регулације те су сметње за пловидбу отклоњене ; кроз сам Мастек прокопан је канал којим пролазе бродови, а тако исто и риба у своме путовању, тако да више нема шта да је упућује ка виру. Осим тога, јаки брзаци на Јуцу и код Гребена чине да је риби ту тешко извући се уз воду и допрети до водене области у којој је Госпођин Вир. О томе сведочи и издашан риболов који се после регулације обавља па простору између Јуца и Гребена, а чему је узрок тешкоћа да се риба извуче даље узводно из тог простора. Због тога до Госпођиног Вира допире много мање рибе из пре регулације.

В. Риболов на другим ђердапским вировима.

Иста риболовна клопка „сет“ употребљавала се још и на неколико других места на Ђердапском Дунаву. Тако, она је употребљена н. пр. код Калнике испред Казана, где су је држали још у своје време турски рибари. И ту је био исти начин аутоматског затварања мреже, као на том виру, али не помоћу катарка и чекрка, као на томе виру, већ помоћу ђерма: једна направа слична ђерму којим се вади вода из бунара, помоћу тега обешеног о један његов крак, издиже доњи обод кесасте мреже у тренутку кад га ослободи рибар осетивши да је риба ушла у мрежу. Сет је био употребљаван још и поред Гребена, код Сипа и у Стењу (код Оградене),

а закупци су и ту најчешће били Текијански рибари или рибарски трговци, а ређе Милановчани.

Сл. 31. — Принцип клопке.

постављају своје риболовне природних вртлога или, ако их има, они нису довољно јаки за потребе риболова, рибари томе доскачу на тај начин што их сами праве на један особити начин. На местима где је поред саме обале вода врло брза, а међутим није баш велика дубина, побије се косо — низводно један ред дугачкога коља, које се споји јаким поплетом, а овај се пусти на воду што се год може даље, израђујући га при најмањој води. Одмах испод тако израђеног плота А побије се други један ред коља В и на њему се опет изради поплет, који такође иде на воду, косо према ономе првом, али не тако далеко као овај. Јак брзак, који дера поред саме

Целокупан посао око таквих риболова основан је био, као што се види на искоришћавању вртлога, чевртија, јачих или слабијих према месту на коме су, а којима је био намењен задатак да кесасту мрежу непрестано надимају и држе је разјапљену. Каткад су томе придаване још и вештачке направе у облику плотова које су имале да рибу упуте у такав вртлог, или из овога на уста мреже.

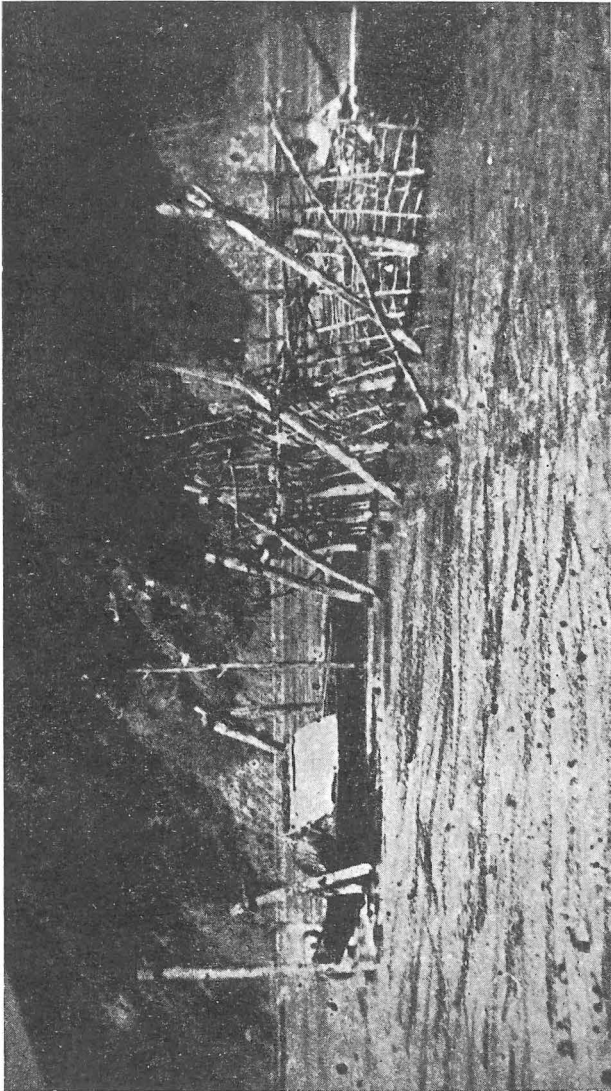
На Ђердапском Дунаву су чести такви вртлози и њих рибари искоришћавају, а за то плаћају кашто знатне суме које им прибављају право да на њима

Сл. 32. — Јесетар ухваћен у гарди.

справе. Па чак и онде где нема

обале више плота *A*, удари на овај промени свој правац и гради испод такве препоне вртлог у толико јачи у колико је

Сл. 33. — Рибарске направе на вировима.

већа брзина воде и величина препоне. Водена струја враћа се тада поред обале уз воду, наиђе на други плот *B* и поред овога дере скоро управно на правац обале. На згодном месту,

у заклону од плота *B*, испречи се на тој струји један повећи чамац (или ораница) *C*, на коме је или под водом распростра горе описана риболовна клопка сет, или се, кад се ради у мањим размерама, на место ове употреби риболовни алат „крсташ“, налик на велику кашику од пређе, у коју водена струја из вртлога нанесе рибу и коју рибар с времена на време издиже из воде, а са њоме и рибу која се у њој затекне, или коју он осети ако је крупна.

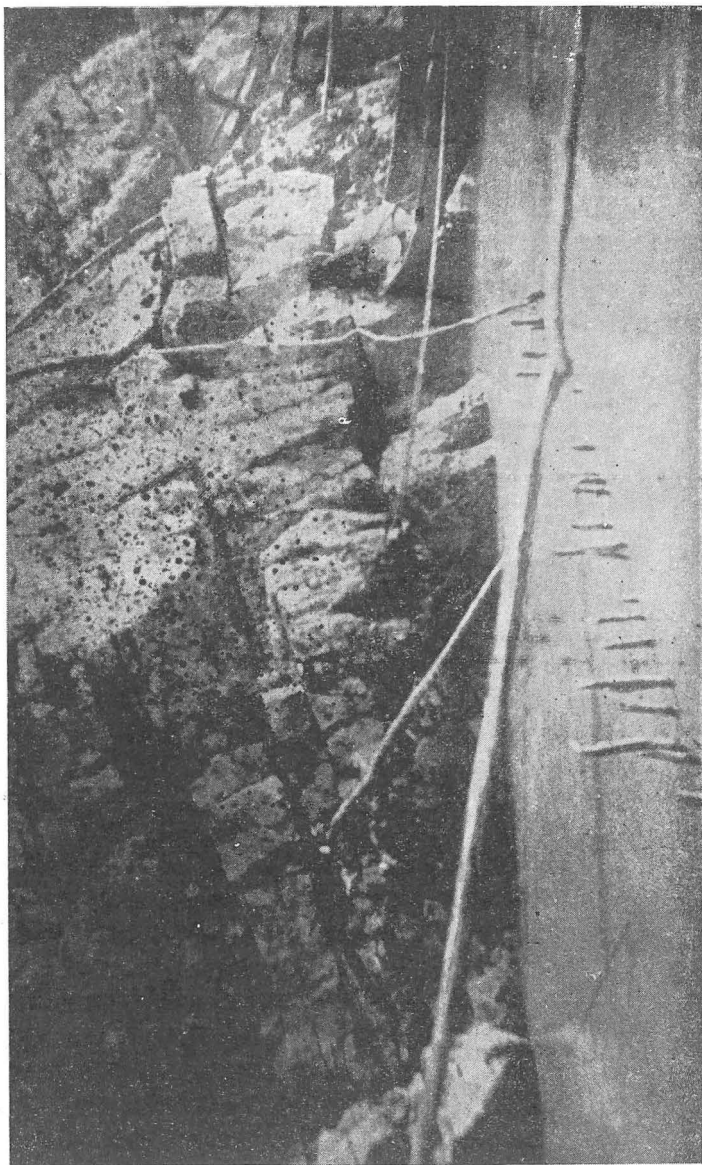
Такве су се омање направе могле видети у доста великом броју путујући Дунавом од Доњег Милановца до Сипа. Оне нису биле сталне; вода често мења на појединим местима своју брзину; прудова нестаје, стварају се дубине и на њима брзаци, или се дубине засипају и на њима се стварају тишаци. У току времена места, на којима је у једно време био богат риболов, осиромаше и рибари се премештају на друга места где су им се, променом воденог тока, отвориле нове наде на успех, а на која пре тога нико није ни помишљао. Пре регулације Ђердапа био је н. пр. чувен и врло богат риболов на Гребену, где је био постављен сет, на пространом и јаком вртлогу који се правио одбијањем јаке и брзе дунавске воде од Гребенске Стене што је закрчивала више од пола Дунава. Стена је регулацијом срубљена; на месту где је пре тога био бездан и најјачи дунавски вртлог, данас је нанос и ни по чему се не може распознати шта је ту било до пре четрдесет и које године. Од чеврнтије, која је некада била страшило за бродаре, данас нема ни трага, пошто брзак више ту не наилази на препону која би од њега стварала вртлог. Приметимо још да су риболови на вртлозима обављани само од почетка пролећа до позне јесени; најјачи су били у почетку и при крају тога времена, јер тада крупна риба путује уз воду или низ воду.

Око многих ђердапских вирова, у ранија времена док је риболов на њима био слободан, отимали су се рибари, па је долазило и до оружаних сукоба. Због тих сукоба, као и због прихода које су могли доносити општинама, такви су се вирови почели, од стране општина, издавати под закуп. То су н. пр. били, по називима које су им дали ђердапски рибари:

1^о Вирови општине Текијске: Врбица, Пена, Радомир, Сирч, Иконе (код Трајанове Табле), Поповац, Цеврин, као и врло познат вир код Калнике.

2° Вирови општине Сипске: Камен, Иљан, Крст, Туприја, Косовица, Смиљ и Капу—Канал.

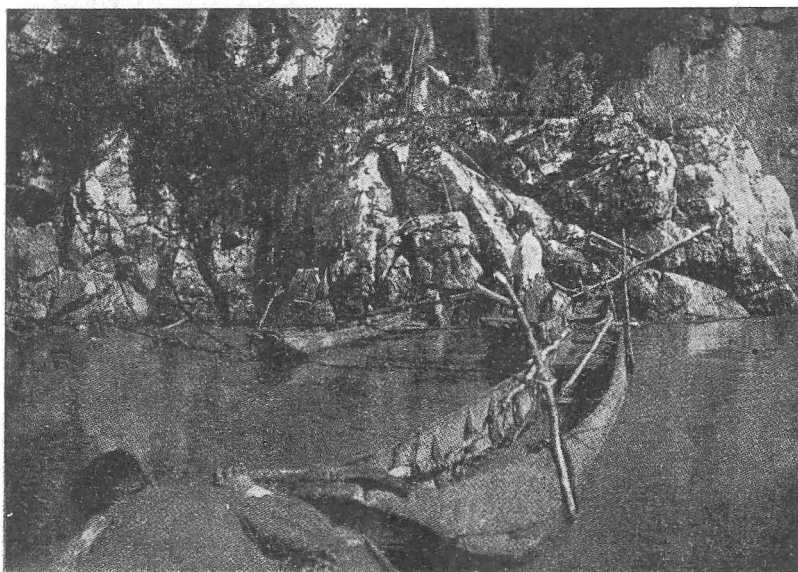

Сл. 34. — Рибарске направе на вировима.

На неким од ових вирова радило се крсташем, на другима се риболов обављао удицама (пампурским струком).

А колика је била заинтересованост рибара за те вирове и колико су на њима били изукрштени рибарски интереси, може се видети по споровима који су се огорчено и годинама водили око појединих од њих и од којих неки још и до данас нису окончани.

До почетка деветнајестог века вирови око Кладова припадали су Турцима што су живели на острву Адакале и у граду Фетисламу код Кладова. Кад су власници тих вирова, за време српског и руског рата са Турцима напустили своја

Сл. 35. — Рибарске направе на вировима.

места становања и отишли незнано куда, право власништва на те вирове прешло је на турски царски вакуф. Срби Текијанци су тада молили турску власт да им уступи право на риболов у тим вировима, са обавезом да Турцима плаћају уговорену таксу и удео у риби коју у њима буду хватали. Турска власт је (уз добар бакшиш) на то пристала и издала молиоцима тапију која, преведена са турског гласи овако :

„За време српског и руског рата притежаоци риболова (далјана) који постоји на Дунаву на Ђердапу у Фетисламској мукади побегли су те је тиме поменути риболов припао царском вакуфу. Сада пак Стеван думенција, Крачун думен-

џија, Илија думенџија и Јован сви из Текије у Фетисланској мукади, обратили су се мени с молбом да им тапију издам на основу које би они могли означени риболов да притежавају. Услед ове молбе, ја као мутевелија (тутор) царског вакуфа, по наплати прописаног ресума за меаријску благајну издао сам им тапију да они означени риболов притежавају, но под условом да плаћају законом одређене таксе за рибу коју буду тамо ловили, и њих у овом праву неће смети нико, како од моје, тако и од друге стране узнемиравати.

13 Реџеба 18—36—1819 год. Адакале.

Абдурахим Мирмиран Мохафиз адакалски и мутевелија фетисламског вакуфа.

Испод тог потписа стоји ово:

Овим се забрањује свакоме да узнемирује оне људе који су притежаоци у тапији означеног риболова 1838 год.

Милош Обреновић књаз српски.

Превод тапије, оверен од стране српског Министарства Иностр. дела под № 3299 од 26. марта 1883 г. налази се у верном препису код писца ових редова.

Означена у тапији лица, а доцније њихови наследници, искоришћавали су те риболове све до регулације Ђердапа. Пошто је риболов на вировима био јако оштећен регулацијом Дунава, то тадашњи власници тих вирова: Настас (Ђине) Јовановић, Ђорђе Чундрик и Никола Благојевић из Кладова, под 17 апр. 1895 год. издају пуномоћство своме ортаку Анђелу Ј. Михајловићу да тражи оштету за оштећене вирове, на које они тврде да имају право по наведеној турској тапији. Анђел је мало после тога пренео то пуномоћство на свога брата Јована Ј. Михајловића трговца из Кладова, који је био у приликама да боље ствар изведе.

За време док се ствар о оштини вукла, Јован је искоришћаво те вирове све до половине 1905 године, кад је био принуђен тужити рибаре Ђорђа Добрића, Димитрија Добрића, Јована Бугариновића и Лазара Бренчу, све из Сипа, због заузећа његовог вира „Смиљ“. Тужба, која се овде наводи у целости да би се разумели ондашњи рибарски односи на вировима, гласила је овако:

„Начелнику среза Кључког

Мој деда Јован Благојевић из Сипа наследио је још од Турака вир за ловљење рибе на Дунаву код Сипа. За то место мој деда је добио и тапију од Турака коју је турски конзулат у Београду на српски превео. Од истог вира ја сам наследник и уживао сам то до пре неколико дана. Има 10—15 дана како на томе виру на што ја полажем право бацају своје удице: Ђорђе Добрић, Димитрије Добрић, Лазар Бренча и Јован Бугариновић сви из Сипа. Они полажу право на то место и хватају рибу без да је њихова својина, а ја сам од истог места господар, јер као што рекох имам и тапију, па с тога достављам власти среза кључког и молим да их позове и одбије на основу моје приложене у препису тапије и т.д.“

17 августа 1905 год.

Ђорђе Благојевић

Кладово

трговац из Сипа.

Претставник тужених Ђорђе Добрић, кад му је тужба саопштена, изјавио је пред првостепеним судом у Неготину, 16 септ. 1905 г. ово: „Суд општине Сипске решењем својим од 14 септ. 1905 г. Бр. 605 наредио ми је, као и мојим помагачима, да дигнемо своје риболовне справе из вира, наводећи да је вир својина Ђорђа Благојевића из Сипа, оснивајући то на препису његове тапије. Не пристајем на ту одлуку из ових разлога :

1^о Суд није био надлежан за расправу овог спора;

2^о Што нису биле испуњене ни формалности судске, није одређено рочиште за расправу, већ је ствар решена просто, као по кривичном поступку;

3^о Што суд није узимао у обзир чл. 1. и 2. закона о водама и њиховој употреби;

4^о Што суд није водио рачуна о чл. 7. закона о риболову, где изриком стоји да онај који има државну рибарску карту, може рибу ловити на ма коме незакупљеном месту у Сави, Дунаву и Дрини, а ја такву карту имам.

5^о Сви су сопственици вирова продали за добре паре своје вирове друштву за регулацију Ђердапа и свима је, па и тужиоцу Ђорђу потпуно исплаћена процењена сума и тиме се одрекао свога права на вир. Вирови су остали друштву на потпуно располагање, а кад је регулација довршена, они су му постали непотребни. Али у том је ступио у живот закон

о риболову 1898 г., а по томе закону свакоме који има државну рибарску карту слободно је ловити рибу на свима незакупљеним местима у Дунаву, па дакле и у вировима. И ја сам од свога деде наследио један такав вир, али, пошто сам га продао друштву и био исплаћен, налазим да немам на њега више никакво право“.

Ствар се после тога годинама вукла по судовима, како у првостепеном суду у Неготину, тако и у суду општине Сипске, док нису сва акта о предмету била упућена на мишљење правном факултету београдског универзитета. Факултет је за референте одредио професоре правног факултета г. г. Живојина Перића и Косту Кумануди. Они су поднели државном правобраниоштву 1910 год. свој добро образложен реферат о ствари, саопштивши свој закључак да ни општина Сипска, ни поједини становници те општине нису сопственици вирова, који остају потпуно у власништву државе. Реферат, који је од великог интереса за питање о власништву ђердапских вирова и даје тачно слику ондашњих рибарских правних односа на риболовима, гласио је овако :

„Димитрије Клендовљевић, Крачун Димитријевић и Јован Димитријевић, као пуномоћници села Сипа, изјавили су код нач. ср. Кључког, 23 нов. 1895 г. да пристају да се ови вирови исплате сељанима по оцени и не траже више ни од наше државе, ни од другог кога накнаду, нити ће тражити више но што је процењено. Ту накнаду пуномоћници су и примили у износу од 40.000 динара. Ђорђе Благојевић, пуномоћник истог села, на саслушању код нач. ср. кључког, у априлу 1910 год. казао је да су сви вирови били својина приватних лица, па су затим прешли у општинску својину, а по том у својину друштва за конструкцију сипског канала. Из услова, по којима је сипска општина давала под закуп те вирове, после примљене накнаде, види се да су (по тврђењу закупадавца, села Сипа) вирови својина друштвена и да једино оно има право на њих, и нико више донде док буде имало концесију на канал“.

„Све ово утврђује да је село Сип признало да оно ннје више власник вирова. Равнодушно је, за односе између тога села и српске државе, да ли су ти вирови оном исплатом од 40.000 динара од стране друштва за регулацију Ђердапа — баш и

кад би било тачно да је друштво ту накнаду дало, што не стоји, као што ће се мало ниже видети — постали власништво тога друштва. По чл. 2 закона о риболову од 27 јула 1898 г. право риболова у Дунаву (као и у Сави и Дрини) припада држави, а од тога правила има се увек поћи ако би неки појединац стицао какво право у погледу риболова у Дунаву; иа основу наведенога законскога прописа, такав појединац би имао, у спору који би са државом повео, да то своје право утврди, и у том спору би он би био тужилачка страна, а држава тужена. Све дотле, претпоставка је да не стоји, поред државног права на риболов, изузетак предвиђен у чл. 2. наведеног закона: „у колико не би постојала никаква друга основана права сопствености“, ако би се уопште узело да би таква права била могућна на српском делу Дунава (Саве и и Дрине). Према овоме, држава има права да забрани селу Сипу издавање под закуп виров за које је то село признало да су престали бити његови, ако су, то јест, у опште икада и били његови. Све што село Сип може, то је да поведе спор против државе, у коме може истаћи и оно своје тврђење „да је оно добило те вирове на поклон од Угарске државе (в. акт суда општине Сипске од 6. дец. 1910 г. бр. 1214), тврђење ничим недоказано, баш и да се узме да је Угарска држава могла те вирове селу Сипу и поклонити“.

„Погрешно узимају Сипљани да су вирови оном исплатом од 40.000 динара (чак и да стоји да је тај новац само то друштво положило) прешли у власништво друштва за регулацију Ђердапа. Истина, у односима тога друштва и села Сипа, постоји експропријација риболовног права: село је из свога права риболова у тим вировима то експроприсало за суму од 40.000 динара, што се види из акта Министарства Народне Привреде од 17 јула 1895 г. Бр. 3870, али што се тиче односа између друштва и српске државе, друштво није постало власник риболова у истим вировима. Образовано ради једног специјалног посла, уређења Ђердапа, друштву је било потребно само то, да при изради тога посла, има одрешене руке, на име, било му је потребно да може свуда где је регулација Ђердапа то изискивала, па, дакле, и у реченим вировима, предузети нужне радове. Ово је, пак, повлачило за собом било друштво, било Угарску државу да обезштети

све оне који су имали какво право риболова на местима на којима је оно радило, па је то исто важило и за вирове села Сипа. Ово обезштећење могло је бити двојако: или да друштво, односно Угарска држава исплати само штету причињену праву риболова, остављајући да ово и даље постоји у колико би радови ђердапски то допуштали, или да заинтересованоме његово право потпуно исплати. Овде је био овај последњи случај, због чега, као што је казано, Сипљани немају више право риболова у реченим вировима. Овим хоћемо да кажемо да друштву за регулацију Ђердапа, односно Угарској држави, није била намера да оном накнадом за себе прибави право риболова. Најпре, само друштво, по своме задатку, није могло на то ни мислити; том накнадом друштво је само хтело обезбедити себи право располагања вировима, у толико и у толикој мери колико је то било нужно ради његових послова, и више ништа. А то ће рећи да право риболова у тим вировима, у колико овај буде могућан и после регулације, није више припадало ни селу Сипу, пошто га је се оно за горњу суму одрекло, ни друштву пошто оно није ни имало намеру прибавити га. Уосталом, не може се претпоставити да би српска држава пристала да право риболова на њеној територији припада једном страном друштву, остављајући на страну питање да ли су, и у колико, страна правна лица способна да имају таква права у Србији. Отуда и позивање Сипљана ни то како им је друштво поклонило речене вирове, нема вредности, пошто друштво није могло поклонити оно што ни само нема (§. 29. грађ. зак.). Ово резонување има се тако исто применити и на Угарску државу, која је исплатила накнаду за вирове, јер ни она није постала власник тих вирова. Још мање би се могло допустити да је у интенцијама српске владе могло бити то, да једна страна држава има власништво вирова на српској територији. Напослетку, све то може бити питање између друштва, односно Угарске државе, и српске државе, али никако то не мења факт да је село Сип престало бити власник дотичних вирова“.

„Шта више, сасвим је сумњиво да је уопште то село и имало право у тим вировима. Пуномоћник тога села у своме напред наведеном саслушању није могао, у прилог претензије свога властодавца да наведе ништа друго до то, да село Сип,

издаје под закуп те вирове већ више од сто година. Турска тапија, која се налази у актима овога предмета, не гласи на село Сип, већ на неке појединце, а тапија Флора Николаја и Турну-Северина издата је Димитрију Томићу и Настасу Цани, апстрахујући питање о вредности тих тапија. Село Сип, дакле, утврђује своје право риболова на основу дугогодишњег вршења тога права. Међутим, наше законодавство такво стицање права риболова не познаје; баш и кад би неко показао *titulum acquirendi* и био *bona-fide*, а то су услови потребни за стицање стварних права код нас, он не би могао по томе основу стећи право на риболов у Дунаву било после 12 година (са тапијом), било после 30 година (без тапије, према §. §. 926 и 931 грађ. зак); сваки онај који би по *domino* прибавио право риболова на неком месту у Дунаву, не би могао бити *bona-fide*, т. ј. не би могао тврдити да није знао да је по закону сваки други, осим државе, по *dominus* код права риболова у Дунаву, нити би се могао по §. 14. грађ. закона позивати на незнање закона“.

„Сипљани нису могли тековинском застарелошћу прибавити право риболова у овим вировима ни за време турске управе, пошто је и тада, као што се то види из тапије издате извесним приватним лицима из Сипа од стране Адакалског мутесарифа 1819 год. и потврђене и Књазом Милошем 1838 г. право риболова на десној страни Дунава у Србији припадало вакуфу, те с тога оно што је горе речено о аквизитивној застарелости права риболова по српском законодавству треба да вреди и за време када је горња тапија издата“.

„Остаје само у корист села Сипа то, што је селу Министар Народне Привреде признао у своме акту МБр. 3870 од 17 августа 1895 г. право власништва на дотичне вирове. Питање је само: да ли је Министар био овлашћен да такво признање за државу даје? Ако није, онда оно не веже државу и држава би могла да тражи од села Сипа повраћај оних 40.000 динара (тужбом *conditio indebiti*)“.

Референти даље у реферату расправљају питање са гледишта међународног и јавног права, узимајући у обзир чл. 57. Берлинског Уговора и дипломатску преписку између Србије и Аустро-Угарске, која је претходила регулацији Ђердапа и у којој се расправљало и о риболову на дунавским вировима

дуж српске стране. И на крају су дошли до овога закључка који је од стране правног факултета саопштен државном правобраниоштву:

„Општина Сипска на вирове на Дунаву, од како је извршена њихова експропријација у корист српске државе да би могли бити предузети радови на Ђердапу, нема никаква права сопствености. Она то право није могла имати ни пре тога, ни према општим принципима међународног права, ни према међународним уговорима. Оно јој је могло бити само толерирано као остатак каквога обичајног права. А по принципима нашег унутрашњег јавног права, који се налазе у височајшим решењима о риболову 1859 год., у закону о водама и у закону о риболову, она то право уопште није ни могла имати, па према томе експропријација није могла бити извршена према њој, већ је држава, којој искључиво могу припадати риболови као јавна добра, могла тражити од Аустро-Угарске накнаду штете у корист своје касе, због смањења својих прихода“.

„Према томе, поновно уступање права својине општини Сипској од стране друштва за регулацију Ђердапа, кад би оно одиста и постојало, нема никакве правне вредности. Међутим, уступање својине не може уопште ни постојати из ових разлога: а) то друштво не располаже ни својином самог канала, већ само његовом експлоатацијом; б) експропријација вирова није ни учињена у његову корист, већ у корист српске државе, да би она могла олакшати извршење радова, нити је накнаду штете исплатило друштво, већ Аустро-Угарска“.

Овај је стручни реферат овде наведен у својој опширности једно с тога што даје јасну слику и поуздану основицу за процену компликованих правних односа на дунавским вировима, а друго и с тога што је то до данас једини сачуван поуздан докуменат о томе праву, а који би, у случају сличних спорова, могао имати пресудну реч.

Међутим, треба знати да ствар са вировима још ни до данас није окончана. Јер, оно што је горе наведено није сметало да вирове и данас прибрежне дунавске општине сматрају за своје власништво и да поједине од њих, од којих још и данас могу имати каква прихода, издају под закуп. Тако, већ на дан 6 децембра 1910 г. суд општине Сипске

издао је објаву да издаје под закуп своје вирове: Косовицу, Крст, Иљан, Ђуприју, Капу-канал и Потопљени Шлеп. Неке од вирова општине и данас издају под закуп. Тако н. пр. општина Сипска издаје вирове „Косовицу“ и „Крст“, а тако исто и вир код места Зидине, на доњем крају Сипског Канала; држи га Лав Дејнега рибарски трговац из Кладова. Општина Текијска такође је н. пр. издала један вир Јовану Петровићу рибарском трговцу из Текија и т. д. Пре три године Бановинска Управа из Ниша тражила је да јој се предаду ти вирови, али је на томе и остало.

Напослетку, треба да је забележено да је на име оштете за риболов на дунавским вировима и гардама Аустро-Угарска држава, у току регулације Ђердапа, исплатила

Управа краљевских добара за оштећен риболов на гардама 40.000 дин.

Српској држави за оштећен риболов на Госпођином виру 40.000 дин.

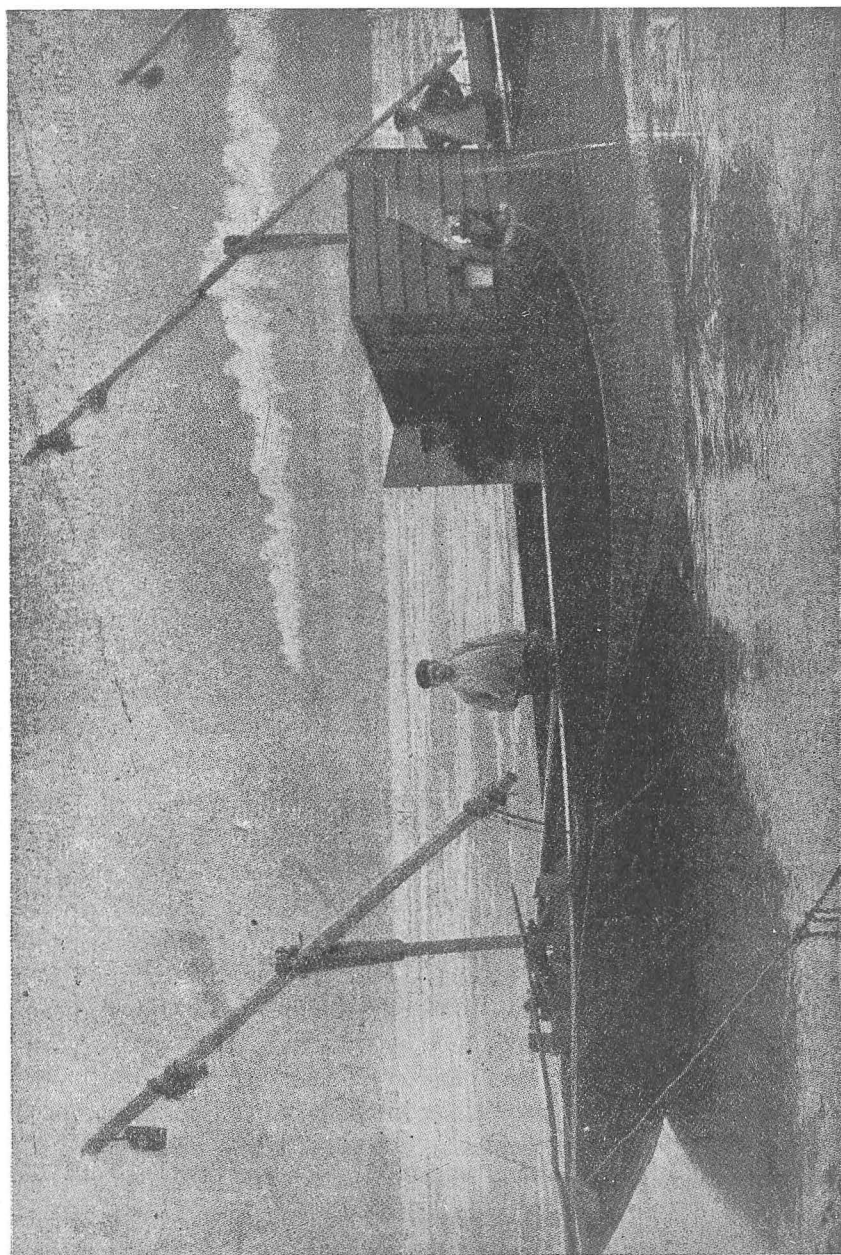
Сељанима општине Сипске за вирове 40.000 дин.

Општини Доњег Милановца за упропашћени риболов на Гребену 30.000 дин.

Јовану Боркану закупцу Госпођиног Вира на име оштете 12.000 дин.

Г. Једна етнолошка занимљивост.

Као што је напред казано, рибарску клопку, која се употребљавала на Госпођином Виру, на Гребену и на Калники, рибари су звали „сет“; друго име није имала. Међутим „сет“ или „сетка“ је руска реч и значи мрежа. Па откуда, код толиких наших техничких рибарских термина за све врсте мрежа, па и за поједине њихове делове, баш тај чисто руски назив? Да употреба те мреже није пренесена из руских река, у којима има исте крупне рибе као и у Дунаву? То би било сасвим могуће, па и донекле вероватно. Који од наших људи што су се разумевали у риболову, могао је видети тако шта на којој од великих руских река што утичу у Црно Море, па, вративши се у свој крај покушао употребити је, и имао у томе успеха; рибарска справа се и после њега продужила употребљавати под именом које јој је први

Сл. 36. — Рибарска кљопка на Рајци.

власник донео из Русије. Али све би се то имало проверити, ако је то још могућно.

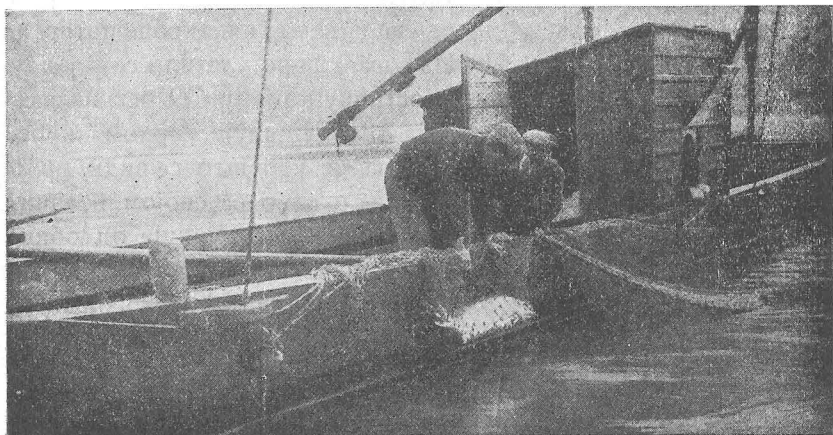
Међутим, са друге стране, таква иста риболовна справа ради и данас у Немачкој, у једној области реке Рајне. Кад се, у једно доба године, путничким бродом путује Рајном од Руделсхајма до Кобленца, па се стигне до места Лорелај (Lorelei), запазиће се неколико великих чамаца (дереглија) нарочите конструхије, са неким чудним направама на њима. На чамцу се дижу у висину три висока нагнута ђерма, оптерећена тешким камењем на својим врховима; са врхова тих ђермова висе и допиру до дна чамца неки јаки конопци. На средини чамца налази се колеба од дасака, са отвором на једној од бочних страна што гледају у воду. То је све што ће путник видети са брода, кад туда пролази дању; на чамцу је све мирно и нема никаква трага живота. Али ако се у томе прибрежном месту остане и ноћу приђе једноме таквом чамцу, видеће се један необичан приказ. У колеби спава на сламњачи један рибар, а други седи будан и непомичан поред отвора што гледа у воду; он држи у десној руци читав сноп канапа што долазе са разних крајева једне простране кесе од пређе која зјапи отворена у води дуж целог бока чамца. Његово бдење траје два сата и онда га смењује онај други рибар што дотле спава.

У једном тренутку рибар што бди нагло се тргне: осетио је удар у мрежи. У истом тренутку он зграби и повуче један дугачак дрвени клин што му стоји на домашају руке; тиме ослобођени каменити терети на ђермовима са лупњавом се стропоштају у воду, повуку собом доњи обод кесе од мреже и тиме је одједном затворе, а брза вода је тада издигне на површину воде уз бок чамца. Онај други рибар, пробуђен лупњавом, нагло скочи и онда оба рибара увуку целу мрежу у чамац. Тада се у мрежи, при светлости лампе, укаже ухваћена риба, леп примерак лакса (Лосос, Saumon) од 10—12 килограма, који копрцајући се покушава да пробије пређу; један удар по глави масивним дрвеним чекињем онесвести га, риба се извади из мреже, па се ова поново рашири дуж бока чамца и отвори у води да чека друге жртве.

То су на Рајни познати „ђермови за лакса“ (Salmenwage), који се налазе само на томе месту, код Лорелаја. Они раде

само на левој обали реке; десна не даје ништа. Кад се баци поглед на правац водене матице, почевши на два километра испод Лорелаја, лако се схвати и узрок томе. Вода поред леве обале бистра је и зелена. Прљава вода Мајне улази у Рајну нешто више тога места, па се две воде измешају тек код Лорелаја. Лакс тражи бистру воду, па одмах, чим на ову наиђе, улази у њу и њоме даље плови. А на његовом путу у таквој води постављене су рибарске клопке са ђермовима, које га чекају и у путу зграбе.

Рибарска справа је и по свом принципу, и по конструкцији потпуно иста као „сет“ на ђердапским вировима. Да ли

Сл 37. — Рибарска клопка на Рајни.

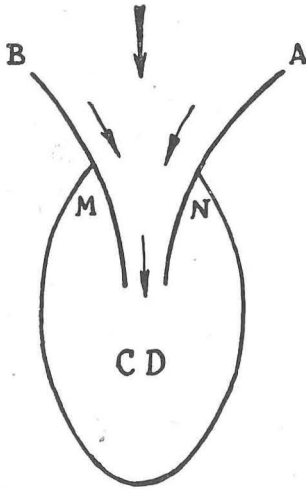
је то случајност, или је справа из једне водене области само пренесена у другу са којом нема никакве везе ни додира? То се не зна, али ствар свакако претставља једну етнографску занимљивост која би се, можда, кад би се то боље проучило, могла и расветлити.

Д. Велике ђердапске вршке.

Риболов помоћу великих вршки раније је са успехом употребљаван на Ђердапу, нарочито на месту где је данашњи Сипски Канал, за лов моруна, јесетре и сима. Њему је учинила крај регулација Ђердапа, онемогућивши га на местима на којима се он успешно обављао. И до рата се код Сипа,

на ушћу канала, могли видети трагови тога риболова : велике вршке, већ иструлиле, стајале су поређане по обали као знаци некадашњег јаког риболова на томе некад богатоме риболовном месту.

Вршке су имале купаст облик, са јако раширеним левкастим задњим крајем. Стране су биле од прошћа, проређене и местимице оплетене прућем, да би се прошће јаче једно са другим држало. Уски део *MN* левкастог отвора начињен је био од зашиљеног коља, са шиљцима окренутим унутра ; то

Сл. 38. — Велика ђердапска вршка.

је било удешено тако да попушта притиску споља и отвор се тиме шири, а напротив стешњава се кад нема никаквог потиска. Из тога отвора улазило се у једну пространу комору *CD* без излаза, која се завршује врхом купе. Справа је, као што се види, врло проста, и само се својом величином и јачином разликује од обичних вршака што се свуда у нашим рекама и речицама употребљавају за лов ситне рибе.

Вршке су постављене на небаш дубоким местима поред саме обале, али где је вода била врло брза (љутац) и где је, баш због тога, био пролаз крупне рибе, и то на следећи начин. Један се крај *B* дугачке греде *AB*, положене попречке по дну реке, у глави до саме обале, а други се крај *A*, помоћу колаца *C*, побијених у само дно, задржава да га брза вода не би заносила низводно и да би остао у таквоме попречном положају. За греду је, са њене низводне стране, везано неколико вршака, са врховима окренутим уз воду, а широким левкастим крајевима низ воду. Иза сваке од тих вршака прави се лиман (затишје), пошто вршка својом ширином задржава брзу воду што у њу удара; напротив, са једне и друге стране вршке врло је јака вода. Риба, путујући поред обале брзом водом, наиђе на лиман иза које вршке и њиме се упути управо на њен левкасти отвор, па покуша да се кроз њега

провуче. Тиме се стране тога отвора размакну, риба прође и уједанпут се нађе у са свих страна затвореној комори *CD* вршке, из које би могла изаћи само кад би погодила сам узан отвор *MN* и кад би јој овај, баш и ако на њега наиђе, допустио излазак. Али, као што је речено, тај се отвор завршује зашиљеним кољем, окренутим унутра, у комору, које сужавајући отвор и бодући рибу кад год би ова на њега наишла, враћа је опет у комору. Брза вода што удара на вршку и пролази кроз њу, и збуњеност у којој се риба налази нашавши се одједном затворена, чине да јој је немогућно погодити једини начин на који би из клопке могла изаћи. Она ту очекује рибаре који с времена на време долазе да прегледају вршке и који је тако уловљену ваде из вршке и одмах везују, па је спуштају поред обале у воду, да бих је одржали живу.

Риболов тим алатом био је до регулације Ђердапа продуктиван, и није била реткост да се у једној вршки затекну по 2—3 јесетра или сима. Он је нарочито био развијен на појединим подесним местима код Сипа, а нарочито на простору где је данашњи канал. После регулације сипски рибари су тражили друга места на којима би се он могао обављати, и на неколико места су чињени покушаји, али без успеха. Можда ће се доцније, кад се променама обале, речног дна и тока воде, Дунав буде сам од себе нешто изменио, опет наћи подесних места, на којима ће се моћи обновити ова врста риболова.

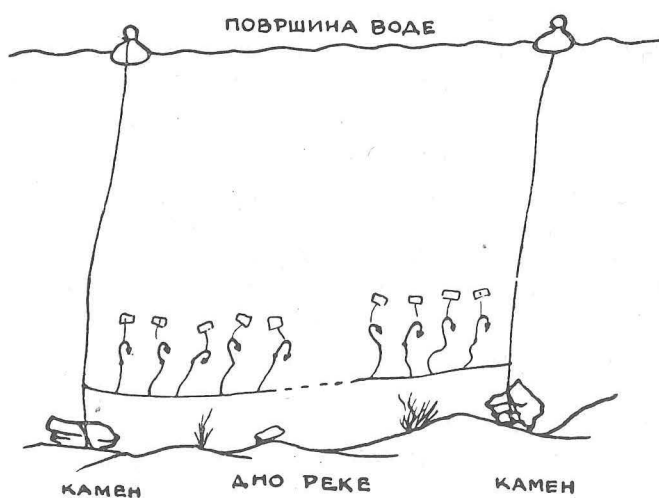
Е) Морунски струкови

И морунски струкови, којима је од Турака још остао и назив „такуми“, били су у своје време један од доњо-дунавских специјалитета, а служили су само за лов најкрупније дунавске рибе, моруна. Принцип на коме им је била основана употреба, састојао се у томе да се на местима, где се зна да је пролаз ове рибе, постави велики број крупних и оштрих удица, од којих ће бар једна закачити рибу која између њих пролази и задржати је ту на месту до доласка рибара. Риба се, дакле, том справом хвата, не тиме што прогута удицу, на којој би тада морао бити насађен какав мамац, већ за-

качивши се за голу оштру удицу трбухом, боковима, репом, или другим којим делом тела.

Морунски струк је састављен на следећи начин. За два велика камена који се поставе попречно на правац воде којим риба пролази, а довољно су тешки да их брза вода или ухваћена крупна риба не може покренути, везана су два конопца који иду усправно у вис до површине воде, и ту је сваки од њих везан за по једну тикву, која обележава место где се камен налази на дну воде. Та су два усправна конопца, а на кратком одстојању од речног дна, спојена међу

Сл. 39. — Морунски струк.

собом једним попречним, водоравним конопцем дугачким 15—20 метара, а на овоме, на сваки метар растојања, виси о једроме танком, а јаком, око једног метра дугачком конопчићу по једна велика морунска удица. Ове су удице дугачке један педаљ, једнокраке су, понеке и двокраке, и имају облик обичне пецарошке удице. Праве се од кованог гвожђа, и обично их кују сеоски Цигани ковачи. Врхови су им јако зашиљени и добро изоштрени, тако да је најмањи додир са рибом довољан да ову закачи. За сваку удицу, при њеном врху, везан је по један пловак, обично исечен из јагњедине

коре, који удицу одиже од дна, тако да јој је шиљак окренут скоро водоравно; ударајући у пловак, брза вода чини да се овај, као и за њега везана удица непрестано крећу, играјући једнако од удара воде. Удица има на једном струку по 15—16 комада.

Оваква, по конструкцији веома проста, примитивна справа, у стању је да закачи и задржи најкрупнију и најјачу рибу. Она се поставља на подесним местима, кроз која се зна да пролази морун путујући уз воду и тражећи брзу воду која би га испирала од ситних пијавица, црвића и других паразита које на себе носи. При постављању струка на место на коме ће радити, рибари најпре забацие ленгер више тога места, да им брза вода не би снела ораницу низ воду, па онда разбацие струк тако, да поменута два тешка камена буду један од другогa раздељени по 16—20 метара и да попречан конопцац, о коме висе удице, стоји попречке преко правца којим ће пролазити риба. Висина тога попречног конопца, па дакле и висина удица над речним дном, одређује се пробама. Кад се струк пушта први пут у воду, одреди се једна висина (н. пр. $1\frac{1}{2}$ метар) која се задржи неко време док се не види какав је лов; ако је овај слаб, та се висина смањује или повећава, док се не наиђе на најпробитачнију, т. ј. на ону које се риба у своме путовању у то време најрадије држи. Ако се располаже већим бројем струкова, који раде у једној истој околини, удице се код њих намештају на разним висинама, па се после неколико проба изабере за све струкове она висина, коју су имале удице на најиздашнијем струку. Најобичнија је висина од $1\frac{1}{2}$ —2 метра над дном; то је, по рибарском искуству, висина које се морун најрадије држи путујући уз воду.

Обично се бацаује по неколико морунских струкова по једноме подесном месту. Кад се раније путовало по нашем Доњем Дунаву, у време кад је на њему био јак рад са морунским струковима, могао се са брода видети, с места на место, на површини воде велики број тикава, од којих све две по две стоје напоредо. Између свакога пара тикава стајао је разапет морунски струк, а распоред им је био такав да удице буду поразмештене извијугано, т. ј. тако да удице два струка, постављена један више другог, не буду управо једне

иза друге, већ на цик-цак. Такав распоред струкова чинио је да риба, провлачећи се кроз густ сплет као игла оштрих удица са издуженим шиљцима, ако прође између двеју удица једнога струка, мора наићи на удицу другог струка.

Путујући уз воду, а држећи се при том висине од речног дна на којој су поразмештане удице морунских струкова, риба наилази на место прекриљено тим удицама. Не слутећи о опасности којој се ту излаже, борећи се непрестано са љутом, брзом водом, коју само са великим напорима може савлађивати, она улази у тај сплет удица, које се, понамештане у цик-цак и покретане пловцима у које удара брзак, непрестано повијају час лево, час десно као да траже своју жртву, и чине тиме непролазним извештан простор око себе. Па пошто су удице доста ублизу једна од друге, а при том још и риба, борећи се са јаком водом, непрестано ради перајима и повија репом, то она, чим наиђе на сплет од удица, додирне ма коју од њих. Тај додир са оштром удицом довољан је да рибу ма и најмање закачи и тиме је натера да се отима од удице, а тим отимањем њу закачи још која удица поред оне прве. Па баш да је риба и успела проћи кроз прве слојеве морунских удица, немогућно јој је проћи кроз остале такве слојеве, а да је која удица у пролазу не закачи. Морун се обично закачује иза бочних пераја („испод мишке“, како кажу рибари), или за реп, којим при усиљеном пливању и борби са водом непрестано маше лево и десно, па се тиме највише и излаже опасности да буде од оштрих удица закачена. А кад се стане отимати и осети да је добро закачен, он очајно и свом снагом јурне на једну страну да би се откачио, али тиме учини само то да га још која удица закачи. За који тренутак таквог отимања, он је већ закачен од неколико удица, које се све боље закачују у колико се он више отима. Удице су, међутим, по самоме своме облику, такве да веома лако улазе у месо, али да се, због једнога репељка на њима, не могу ишчупати док се не откине парче меса или коже. Ако се удице забоду плитко, а риба је јака и очајно се отима, она се откачи, понова се закачи за другу удицу, опет се откачи и после читавог низа таквих борби са морунским струковима изађе из области у којој су изукрштане удице, па продужује путовање да се можда на другој коме обли-

жњем месту понова закачи. Тада кад га рибари негде, далеко од тога места, ипак ухвате, виде да је пун старијих или свежих ожиљака од удица на које је наилазио, па се од њих ипак откачивао. Али, у највећем броју случајева морун на првоне ловишту, на које наиђе, буде тако спетљан морунским удицама, да му је поред све огромне снаге и очајних напора немогућно ишчупати се и да, малаксао од напрезања, дочекује долазак рибара, који прегледају струкове и проверавају да ли на њима има ухваћене рибе.

То прегледање струкова бива на следећи начин. Дoшавши ораницом на место где је струк забачен, један рибар одржава ораницу на висини тикава што обележавају место струка, а други, помоћу једне врсте великих трокраких удица (ченгела) тражи доле по води попречан конопца струка, за који су повезане удице. Нашавши га и закачивши га ченгелами, он га вуче наврше, привлачећи га из воде себи док га не добије у руке. Кад је то урадио, он вукући се, рукама по њему, вуче ораницу од једног краја тога конопца до другог. Вукући се тако рукама по конопцу, кад наиђе на коју од удица, а на овој није закачена риба, он или је одмах опет спушта у воду, ако нађе да није иступљена, или је извуче и турпијом боље изоштри, па је затим спусти у воду на њено место. Али, ако има закачене рибе, што се још издаље, чим се узме струк у руке, позна по трзању конопца, рибар се по овоме полако, пажљиво привлачи оној удици која је рибу закачила, и кад ова избије на површину воде, гледа да на њу набаци још коју од околних удица које ће је закачити. Кад је риба добро закачена, рибар је привуче на површину воде уз бок оранице, па је уз припомоћ другог рибара, ухвативши је за вилице, или закачивши је нарочитом оштром куком коју држи у руци, увуче у ораницу. Ту је, ако је то потребно, ударцима маља по глави онесвести и онеспособи за отимање бар дотле док се ораница не притера обали. Ако је риба врло крупна и јака, позове се у помоћ још која ораница са рибарима док се риба потпуно не савлада.

Морунски струкови су остали од Турака и били су главни риболовни алат наших прибрежних становника са доње стране Ђердапа. Они су некада и доносили оно благостање тих крајева и створили ону јаку трговину са крупном рибом која је

некада тако цветала у Текији, Кладову и Неготину. Они, који су у то време имали прилику путовати нашим Доњим Дунавом, сретали су рибаре који су на расточеним колима превлачили горостасне моруна од места где су ухваћени до тржишта, или до радионица у којима ће се сећи и усољавати. Данас је лов моруна код нас сведен на врло малу меру, а само је врло бледа слика онога што је некад било. Па ипак и данас постоји по неки морунски струк, који је главни алат за хватање моруна. Ти струкови бар не захтевају неку велику и скупу опрему, а и сами не стају скупо; лаки за израду и за маневрисање у риболову, они су бар том својом страном увек били омиљена риболовна справа за наше рибаре на Ђердапу и у околини.

Уловљен морун уносио је радост и весеље у рибарске куће, јер је био у стању исплатити дотадашњи рибарев дуг у селу и у вароши. Власт се увек нашла ту кад рибар прима новац од купца и одмах је наплаћивала дуговани порез. Повериоци, а нарочито кафеџије, су такође похитали да се наплате, али је рибар ипак био весео што је био раздужен, па се може понова, и још са већим кредитом, задуживати. А увек је преостајало још толико да се може са друштвом добро провеселити. Писац се једном приликом, пре тридесет и неколико година, затекао у кафани Јеремије Глигоријевића у Текији, кад је у кафану, уз велику ларму, упала весела дружина рибара који је тога дана уловио и продао моруна од 180 кгр. Пиво се поручивало на „батерије“ (сандук од 25 флаша), а не на флаше. Али, писац је такође био очевидац и оваквог призора: између Сипа и Кладова његов чамац је био престигнут од оранице, која је хитала средином Дунава и у којој су била три његова познаника рибара из Текије; један је од њих веслао, други крманио, а трећи је узјахао крупног моруна у ораници, кога су мало пре тога ухватили на морунске удице. После се сазнало да су они хитали у Турну-Северин да тамо моруна продаду румунским трговцима, како би у Текији избегли да им порезник наплати дуговани порез, а кафеџије дуговано пиће. Сав новац добијен за моруна остао је у Турни, попијен и разбацан свирачима по румунским кафаницама, а рибари су се вратили у Текију празних џепова.

Простор дуж српскога дела Дунава, на коме су од вајкада радили морунски струкови, јесте онај између Текије и

Радујевца. Пре их је понекад било и више Текије, па чак и у Горњем Дунаву. Стари рибари из прошлог века памтили су и причали да су их наши и турски аласи (балугџије) постављали чак и у нашим горњим водама, на пример одмах испод Београда; уз аду Крњачу, на Тоспаши, код села Винче, Ритопека и т. д. Пуцњава из пиштоља и пушака, приликом прегледања такума, оглашавала је да је ухваћен крупан морун и скупљала свет на тржиште где се риба имала изложити продаји. Данас је од свега тога остала само бледа успомена, а рад са тим некада тако продуктивним рибарским алатом ограничен је само на поједина места испод наше ђердапске области. Таква места почињу одмах више ушћа Тимока, код Радујевца, а има их и на нашој, и на румунској страни (н. пр. Грђа, преко од Радујевца); затим код Прахова и Михајловца, а нарочито код Љубичевца (раније Бордеља или Бурдеља). Ово је последње место било од вајкада чувено због богатог морунског риболова, а његови рибари су се рачунали као најизвежбанији и највештији у раду са морунским струковима. Затим, идући једнако уз воду, долазе некада чувена морунска ловишта: са српске стране Велесница, Вајуга, Корбово, Брлог, Ртково, Велика и Мала Врбица, Џеџерац и Костол, а са румунске стране Шимијан и брзак код Турну-Северина. У Костолу су се струкови постављали самом средином Дунава, баш онуда куда пролазе парни бродови, путнички и теретни, тако да су ови покаткад у пролазу ударали у струкарске тикве и разбијали их.

Више пута је било покретано питање о штети коју морунски струкови чине рибарству, рањавајући рибу која у своје путовању мора да пролази баш кроз места где су они у густим сплетовима и по нарочитом плану понамештани, тако да је риби немогуће туда се провући неизрањаваљена. Кад би се сва та закачена риба одиста и похватала, питање се не би ни постављало, јер би се од све те рибе видела корист и циљ би оправдавао средство. Али, отимајући се од удица, које су је закачиле с бокова, трбуха или репа, риба се у великом броју случајева ипак откачи и рањена продужује пут, да се можда никако више и не ухвати. То је и узрок познатој чињеници да готово сваки морун, ухваћен више Ђердапа, носи на себи ожиљке и ране од великих удица. Закупци

риболова на Госцођином Виру и на Калники, на које наилази ова риба пошто је прошла кроз опасности које је чекају на Ђердапу и испод њега, у облику морунских струкова, уверавају да је сваки морун, кога су ухватили на своме закупљеном ловишту, бивао израђављен од морунских удица.

Риболов морунским струковима свакако је посве нерационалан, и кад би се само о томе водило рачуна, одиста би га требало забранити. Зашто рађавати рибу ако се она не може ухватити? Али, разлози за толерирање таквога риболова много су јачи од оних што су против њега. Та крупна риба, што се хвата морунским струковима, долази у наше воде са дунавског ушћа и Црног Мора, где је има у изобиљу, и она се у одређено доба годише враћа ка мору. То није риба која би се стално задржавала и расплођавала у нашим водама те да тиме доприноси рибљем богатству ових; штедети је, не значи ништа за наше воде. А количина те рибе што допире до наших ловишта, сасвим је незнатна према оној што остаје у мору и у непрегледним лаповима око ушћа дунавског. Нама се ваља користити на какав било могућан начин тим малим делом ове рибе што допире до нас, у толико пре што се врстом риболова, о којој је реч, ни у колико не шкоди осталој риби што стално живи у нашим водама. Морунске удице рађавају и хватају само моруна, или врло изузетно по кога крупнога јесетра или сима, а за све остале врсте риба оне су безопасне. Оно што би много пре требало забранити, то је употреба много мањих „пампурских струкова“, али који рађавају врсте риба што стално пребивају у нашим водама. Али то би се могло учинити једино каквом међународном конвенцијом о риболову, између свих заинтересованих дунавских држава. Међутим, сви досадашњи покушаји да таква забрана уђе у рибарске конвенције остали су безуспешни. А разлог томе је тај што су неке од суседних држава у томе толико заинтересоване, да се не мисле лишити замашних прихода што га имају од таквога нерационалног начина риболова.

Ж. Расподела риболовних места у граничној области Србије и Румуније.

Променљивост воденог режима, појава нових прудова и плићака, а нестајање дотадашњих, прокопавање речног дна брзацима, промена правца матице и др. чинила је да се у

току година које риболовно место у Дунаву примакне ближе једној или другој обали. Тада је често настајао сукоб између рибара једне и друге граничне државе, а сукоби су каткад били врло озбиљни. Они су избијали нарочито на местима на којима су постављани струкови, обични или морунски, и тада се то расправљало веслима, моткама, па и оружјем.

Једном је, пре тридесет и неколико година, усред најјаче зиме, сукоб био тако заоштрен, да су били у опасности и жиноти обостраних рибара, и онда се десило ово: на шест дана пред сам Божић, писац ових редова био је замољен од Министра Народне Привреде да са тадашњим инспектором министарства Ацом Живановићем оде на лице места и покуша у име министарства измирити завађене странке, нашавши какав начин за решење спорних питања. По најјачем мразу, по дебелом снегу, по снежним мећавама и сметовима, два изасланика министарства су, пошавши из Пожаревца саоницама, преко Кучева, Благојевог Камена, Мироча, Мајдан-Пека и Капетанских Ливада, стигли на спорно место на Дунаву, испод Доњег Милановца. На томе су месту искупили завађене рибаре, са њима ту провели божићне празнике и измирили их, нашавши решење које их је могло задовољити.

У пролеће исте године избили су слични рибарски сукоби на неколико места у области Дунава што дели Србију од Румуније. Тада је од стране српске владе била одређена једна комисија, у којој је учествовао и писац ових редова, са задатком да на лицу места извиди ствар и покуша изравнати сукобе. Али, поред тога посла комисија је била умољена да чамцем обиђе линију Кладово—Радујевац и да у споразуму са тамошњим рибарима одреди риболовну границу између Србије и Румуније, која би могла бити предложена румунској влади ради споразума. Комисија је извршила поверени јој посао, испитала ток матице, положила прудова и ада према њеном току и према средини реке која се дотле прећутно сматрала као риболовна граница, па је о свему томе поднела извештај краљу влади. Писцу је непознато шта је даље по томе рађено. А резултати испитивања о ондашњем стању ствари били су ови:

А. ТОК МАТИЦЕ.

Од Верчерове (гранична тачка) до Сипа (6 км.) матица иде средином Дунава, у колико код Сипа није постројењем канала вештачки измењена. Код Сипа прилази нашој обали, додирне је, па се одбија право на Гуравај, ка румунској обали. Дужина ове попречне матице износи 2 км.

Одатле, па до испод Цеџераца (данашњег Давидовца), на дужини од 2 км., матица иде румунском страном, остављајући све три аде на српској страни (према матици). Од Цеџераца она се грана у два крака: један се примиче румунској, а други српској обали, па се оба крака састају на румунској страни више Кладовске скеле. Дужина тих матица износи 4 км. Матица што иде румунском страном јача је на малој води од оне што иде српском страном.

Од Кладовске скеле до на 1 км. испод Кладова, матица иде румунском страном и ту се опет грана у две матице које опет опкољавају аду Шимијан и пруд више те аде, па се састају насрам српског села Велике Врбице. Дужина тих матица износн 11 км. Она што иде румунском страном јача је на малој води, а она што иде српском страном јача је на великој води.

Од Велике Врбице до испод Рткова, на дужини од 3 км. матица иде српском страном. Одатле се одбија у правцу Хинова ка румунској обали, достиже до средине реке па, правећи лук од 1 км. дужине, враћа се српској обали. Одатле иде стално српском страном до пруда испод Корбова. Рачунајући од Рткова до ове последње тачке, дужина матице износи 9 км. Од те тачке матица прелази (салдуми) право на Батоцу на румунској страни и држи се те стране све до Вранче, на дужини од 6 км. Онда опет салдуми српској обали у правцу Јакомира, у дужини од 1 км.

Од Јакомира до испод Велеснице, на дужини од 6 км. матица опет иде српском страном и на овој последњој тачки (испод Велеснице) грана се у две матице, које опкољавају аду код Бордеља (Љубичевца), а тако исто и аду између Бордеља и Грабовице, па се испод ове последње аде састају. Дужина ове две матице износи 6 км., а на малој води јача је она што иде српском страном. Одатле она иде средином воде до на 1 км. изнад Брзе Паланке, где је ћошак спрам тога места.

одбија сасвим на српску страну. Дужина ове матице што се држи средине реке износи 4 км.

Код Брзе Паланке матица још више прилази српској обали и држи се ње све до наспрам Купусишта, на дужини од 4 км. Од тога места она скреће ка Циганашу на румунској страни, на дужини од 3 км. Додирнувши Циганаш, где се и сам Дунав грана на два рукавца, главна матица окреће у рукавац од српске стране и држи са те стране све до Михајловца, а на дужини од 6 км.

Од Михајловца нагло скреће ка румунској страни, па пошто обиђе пруд који образује речица Земна, враћа се опет српској обали код Рженке; овај скретни лук дугачак је 1 км.

Од Рженке матица хвата средину воде све до Кусјака; на дужини од 9 км. Од Кусјака прилази српској обали и држи се ње до ћошка испод Прахова (спрам државних винограда), на дужини од 5 км. Одатле скреће ка средини воде и њоме тече до мало више Радујевца, на дужини од 3 км.

Напоследку, на 1 км. више Радујевца матица почиње благо скретати ка румунској обали, па се онда, све до граничне тачке, ушћа Тимока, држи румунске стране, на дужини од 6 км.

Према свему томе налази се да дужина матице дуж граничне линије Србије и Румуније, т. ј. од Верчерове до ушћа Тимока, износи 101 км. и да је матица дуж те линије овако распоређена :

- 1^о иде средином реке на укупној дужини од 23 км.;
- 2^о иде ближе српској обали на укупној дужини од 42 км.;
- 3^о иде ближе румунској обали на укупној дужини од 30 км.
- 4^о прелази са једне стране на другу (сздуми) на укупној дужини од 6 км.

Б. АДЕ И ПРУДОВИ.

Ма да су обострани рибари прећутно сматрали међу собом као риболовну границу средину реке, као званична државна граница сматра се ток матице. Према таквој граници, изузевши аде код Сипа и Џецераца (Давидовца), које су румунске и ако су према тадашњем, вештачком току матице остале све на српској страни, ове аде припадају Румунији:

- 1^о ада Шимијан;

- 2° Корбовско Острво ;
- 3° ада испод Брзе Паланке, наспрам Купусишта ;
- 4° Велико Острво ;

а Србији припадају :

- 1° ада испод Вајуге ;
- 2° ада спрам Бордеља (Љубичевца) ;
- 3° ада између Бордеља и Грабовице.

А прудови су према званичној граничној линији, т. ј. према току матице, расподељени овако :

I. На румунској страни :

- 1° пруд наспрам Кладушнице ;
- 2° пруд више Шимијана ;
- 4° пруд наспрам Велике Врбице ;
- 4° пруд наспрам Рткова ;
- 5° пруд испод Корбовског Острва ;
- 6° пруд између Вранче и Кривине ;
- 7° пруд на ћошку наспрам Брзе Паланке ;
- 8° пруд наспрам села Великог Острва и местимични прудови дуж целог острва.

Од ових прудова они под 1° 2° 3° 4° 5° стално су од свих страна опкољени водом, а остали су у вези са обалом.

II. На српској страни :

- 1° Сипски прудови ;
- 2° Давидовачки прудови ;
- 3° пруд код Кладова ;
- 4° пруд од Корбова до Вајуге ;
- 5° пруд код Грабовца ;
- 6° пруд код Хајдука ;
- 7° Михајловачки пруд (Земна) ;
- 8° пруд код Редута испод Михајловца.

Од свих прудова онај под 3° опкољен је од свих страна водом а остали су сви у вези са обалом.

В. РАСПОДЕЛА РИБОЛОВНИХ МЕСТА.

У колико се тиче риболовних места са обичним рибарским алатом (обични рибарски струкови, алов, лапташ, балачка пређа и вирски крсташ), ова су, по области Дунава о којој је овде реч, тако распоређена, да их има довољно и са

једне и друге стране званичне граничне линије. Може се само додати да полојитих места, са довољно благим нагибом од обале ка средини реке, нарочито подесних за риболове са поменутиим рибарским алатом, има знатно више уз српску обалу, но уз румунску, а и боља су од румунских.

У колико се, пак, тиче риболовних места за морунске струкове, и она су распоређена тако да их има у довољном броју и са једне и са друге стране граничне линије. Али су ипак нешто боља и многобројнија места ближа румунској обали, а нарочито она што се налазе у близини средине реке. Тако је н. пр. са румунским риболовним местима код Шимија на, Корбова, Бордеља, Михајловца и Прахова, ма да се морунским струковима успешно радило и код Кладушнице, Кладова, Костола, Велике и Мале Врбице, Рткова, Вајуге, Брлога и Велеснице. Највећа је навала и највише су се дешавали рибарски сукоби, као и несугласице између наших и румунских пограничних власти на местима за морунске струкове која су у непосредној близини граничне линије, а нарочито поред напред поменутих прудова опкољених водом. Поред тих прудова се провлачи крупна риба и поред њих се често, због подесног дна и брзине воде, радо задржава. Боља риболовна места остају увек за ону страну, којој буде припадао део пруда окренут граничној линији, а у томе погледу румунска страна, према тадашњој граничној линији, стајала је боље од српске.

Треба само додати још то, да је целокупно, у томе комисијском извештају изложено стање, важило за ондашњи, прератни ток матице, расподелу прудова, ада и риболовних места, пошто је овде реч не о данашњим, већ о некадашњим дунавским риболовима. Међутим, све се то могло у току година и деценија само по себи знатно изменити. А у коликој се мери то може променити и за релативно кратко време, може се видети из овога случаја из дунавске обласи у близини Београда.

Испод села Винче, на 27-ом километру водом испод Београда, постојала је од незапамћених времена у Дунаву доста велика и шумовита Винчанска Ада, обрасла густом шумом, пуна великих, прастарих грмова, топола, врба и непролазних шибљака. Ма да је припадала Аустро-Угарској, и ако је била много ближа српској него мађарској обали, ипак су

наши рибари на њој безбрижно преноћивали, секли дрва и шибље колико су хтели и сматрали аду као да је српска. Мађарски финанси су ретко на њу прелазили, јер је била доста удаљена од мађарске обале, а нису на њој имали ни своју караулу, ни ма какав заклон од непогода. Ада је у исто време била и рај за српске кријумчаре, пошто је била мађарска, а врло близу српске обале, па је било лако одатле преносити кријумчарску робу на ову обалу. Риболов око аде био је у своје време издашан и на гласу, тако да су у ту риболовну околину долазили и београдски и смедеревски аласи струкароши, влакароши и они што раде лапташем. Ту се хватала крупна кечига, понеки обичан или чичкави јесетар, сим или паструга, а и крупан сом није био реткост. Међутим, за аласе и за кријумчаре, који су се по свршетку рата вратили својим кућама, са Винчанском Адом, коју су они оставили онакву каква је била од памтивека, десило се право чудо. Те велике, лепе и шумовите аде потпуно је нестало за време рата 1914—1918 године. Дунавска матица је за то време не само подлокала и однела целу аду, тако да од ње није остало ни трага, већ се још на месту, где је она била, створила велика дунавска дубина преко које данас иду путнички и теретни бродови са шлеповима.

Врло је могућно да се од онда, кад је српској влади поднесен напред поменути комисијски извештај о хидрографским приликама у граничној области Србије и Румуније, много што-шта изменило, али писцу није познато да ли је то после рата проверавано. Међутим тај је извештај био једна од основица за разграничавање тих држава дуж Дунава после рата, па је, према томе, и расподела риболовних места у граничној области остала онаква, какву је у своје време била предложила комисија.

ЧЕТВРТИ ОДЕЉАК

Летимични поглед на данашње ћердапске
риболове.

I. Данашњи начини риболова.

Ако се данас бродом, путујући низ Дунав, зађе у ћердапску област, узалуд ће се очима тражити велике рибарске инсталације, постављене на негдашњим, од памтивека познатим и чувеним дунавским вировима, које су привлачиле пажњу путника и заинтересовале га да се распитује шта је то. За Госпођин Вир једва се зна и место где је некад постојао и давао својим закупцима стотине и хиљаде крупних риба које су, привезане у води дивљом лозом уз бок великог арендаторског чамца, превлачене у негдашње рибарске трговачке центре. Нема више ни трага од негдашњег горостасног Гребена и његовог бучног вира од кога су се његови закупци богатали. Стена Калника још увек штрчи из Дунава онаква каква је од вајкада била, али она не даје ни близу оно што је некад давала. Прошавши кроз величанствени, дивљи Казан, па затим поред негдашњег центра ћердапског риболова, Текије, узалуд ће се, у правцу Кладова, тражити старе импозантне гарде које су се некад могле сагледати и са даљине од неколико километара, а необавештеном путнику изгледале кас остаци неке старе, велике разрушене грађевине које је потопила вода. Од њих данас нема ни трага, и само се још може наћи по који стари рибар из Сипа који је некад на њима радио, па се још сећа места на коме су оне постојале. Тако исто ће се узалуд тражити и оне многобројне велике тикве, које су некад, на појединим риболовним местима, биле прекрилиле површину Дунава, означајући места где су морунски струкови вребали своје жртве.

Данас је све то друкчије и из основе измењено. Старих продуктивних начина риболова је за навек nestало; оно што је остало, то су најобичнији начини риболова који су у употреби не само у ћердапској области, већ и по целом Дунаву, па и по осталим нашим већим риболовним рекама. Само што је то прилагођено хидрографским приликама у којима се

ради, али измене нису такве да се ти начини риболова могу сматрати као ђердапски специјалитети.

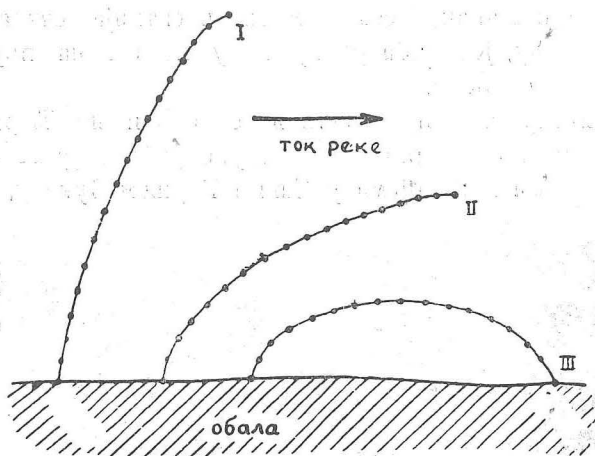
Пре свега, местимице, где престају оне ђудљивости дна и струја, којима се у толикој мери одликује Ђердапски Дунав, и где се на повећем простору јављају чиста места, савравним, песковитим, блатним или каменитим дном, једноликом брзином и правилним током воде, употребљавају се велике мреже: алови и лапташи слични онима што се употребљавају у Горњем Дунаву, Сави, Тиси, Драви, Морави и др. Поред тога, тако званог „великог алата“, употребљава се, и то много чешће, „мали алат“ у који се на Ђердапу рачунају: а) балачка пређа, крсташ, ђелберија; б) удичарски алат: обичан и пампурски струк, самице.

Овде ће бити укратко описан тај обичан рибарски алат.

1^о *Алов* је у ђердапској области дугачка, а плитка мрежа, која се не разликује од алова „салењака“ што се употребљује у другим нашим риболовним водама. Састоји се из комада пређе дугачког по 60—80 метара, са окцима раније од 15—25 шт., а данас од 25 шт. како је то допуштено законом о риболову. Горњи обод пређе, онај што иде површином воде, носи нанизане на њему пловке од јагњедине коре, а доњи обод, онај што гребе речно дно, оптерећен је нанизаним оловицама.

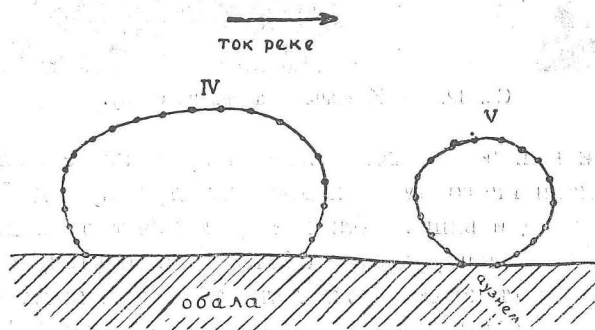
Алов ради на прудовима и чистим, полојитим местима где се дно врло благо спушта од обале па на воду, и где има довољно места за рад њиме. Њиме раде четири рибара. Пре но што се почне ловити, он је сав прикупљен на канатама оранице. При његовом разбацавању, на месту на коме се мисли ловити, један од момака остаје на обали и држи почетни крај алова, везан за 1^{1/2} метар дугачку мотку; ораница се тада удаљује од обале управно на ток воде. При томе двојица веслају, а трећи разбацује по води пређу, тако да, у колике се ораница удаљава од обале, у толико се пређа више распростире. Кад је сва избачена, једек везан за завршни крај пређе веже се за ораницу, па се пусти да ова мрежу једно кратко време носи, док се алов потпуно не „прислони“ уз обалу, т. ј. док „доњака“ (доњи обод пређе са оловицама) сав не дохвати дно. Тада се ораница притера обали, па сва четири рибара искачу на ову, прихвате дугачак једек везан

за завршни крај алова и сложено потегну вући га, па тиме привуку и тај крај алова обали, затворе полукруг од пређе и тако опколе рибу која се на томе месту буде нашла. Рибари тада скупљају мрежу на обалу и тиме све више сужавају

Сл. 40. — Алов опкољава рибу.

полукруг који она прави. Кад је сва мрежа тако скупљена, у њој је сконцентрисана сва аловом опкољена риба, коју ри-

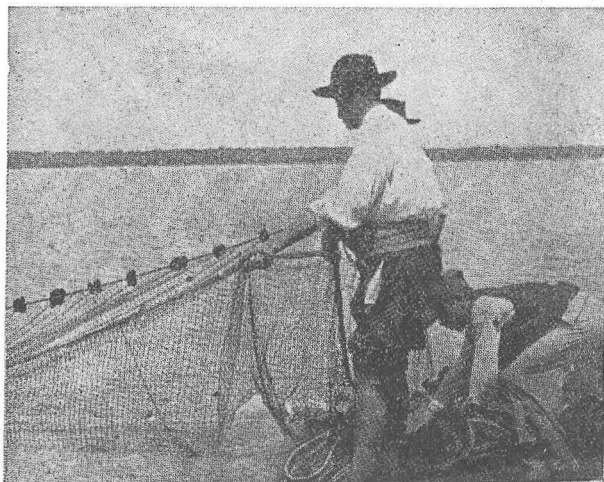
Сл. 41. — Алов опколио рибу.

бари тада покупе и изруче у ораницу. Кад је то свршено, мрежа се поново пренизује на ораницу и спремна је за идући

лов. Често се са аловом прави само „околиш“, т. ј. он се привлачи обали чим буде разбачен.

Аловом се ради већином лети; њиме се хвата готово искључиво ситнија риба, јер се крупнија држи дубина на којима алов не може да ради. Њиме се најчешће хвата: бела риба, ситнији шаран и сомче, мрена и ситнија кечига. Лов је обилатији ноћу, јер риба радије ноћу излази на прудове и прикучује се обалама.

Од интереса је приметити да се алови на Ђердапском Дунаву разликују од оних што се употребљавају на пространим прудовима и полојама у Сави и Горњем Дунаву, не само

Сл. 42. — Извлачење алова на обалу.

обликом и величином, већ и по начину како се њима ради. Ови су алови иног дужи и достижу дужину од 250—300 метара, каткад и више. Облик им је клинаст, тако да је онај крај што се вуче поред саме обале, врло плитак, па затим поступно, у колико се пружа даље од обале, постаје све дубљи, док не достигне дубину од неколико метара. Напротив, ђердапски алови, су подједнаке дубине по целој својој дужини. Савски и Горњо-Дунавски алови имају од прилике на трећини своје дужине (рачунајући од онога краја што је до обале), пространу кесу у коју се риба поступно скупља тражећи да у алову нађе какав отвор кроз који би изашла, и

Сл. 43. — Алов извучен на обалу.

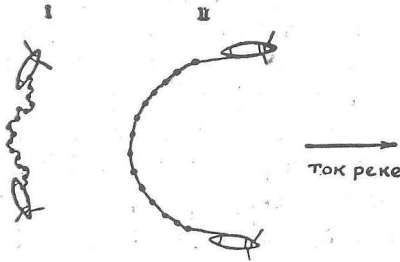
сва се риба, кад је алов прикупљен, нађе у тој кеси. Међутим, те кесе никад нема на аловима што се употребљавају у ђердапској области. Напослетку, и само маневрисање је различно код ове две врсте алова.

Узрок је овој разлици у самој природи места на којима се лови. У нашим горњим водама алови раде на врло пространим местима, „метовима“, где је релативно мала брзина воде. У ђердапској области, а на таквим местима где ради алов, вода је брза и јака, па би било немогућно маневрисати онаквим аловима какви се употребљавају у поменутиим горњим водама. Вода би онај крај што иде на воду, са врло великом снагом и брзином снела низ воду и тиме би алов самом водом био одмах притеран уз обалу, пошто рибар, што је остао на обали, држи предњи крај алова чврсто и не пушта га на воду. Кесу би брза вода одмах притерала под аловску пређу или би је истерала пред алов, тако да се не би водом вукла разјапљена и гутала рибу. Међутим ипак би се могао наћи извесан број аловских метова, нарочито на простору од Ђердапа до Радужева, на којима је вода тишија и где би се са успехом могли употребљавати велики алови из наших горњих вода.

2° *Лайташ* ђердапски је мрежа дугачка 40—50 метара, дубока 6—8 метара, са окцима од 25—30 mm., којом се ради са две оранице и 6 рибара. На своме горњем ободу пређа је пришивена („начеткана“) на дугачак једек („горњаку“), на који су нанизани пловци од јагњедине коре. На доњем ободу пређа је начеткана на други једек („дојнаку“), на који су нанизане оловице; то чини да мрежа, разбачена по води, стоји усправно. Оба краја мреже привезана су за по један „штапац“, кратку мотку од 1 m. дужине, оптерећену на доњем крају комадом цигље, каменом или гвожђем, тако да штапац, бачен у воду, стоји усправно. Лапташ, према томе, има облик врло велике загажње.

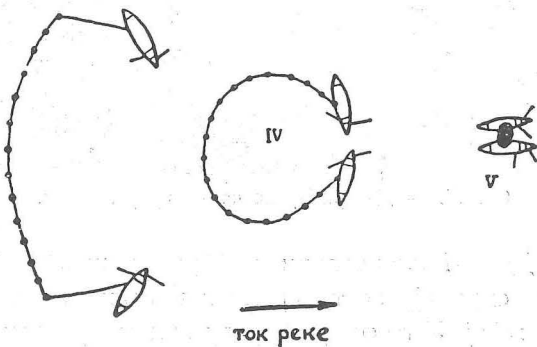
Дошавши са две оранице, или два чамца, на место на коме ће да раде лапташем, рибари притерају оранице једну уз другу, окрену их обе предњим крајем низводно, превуку пола мреже на једну, а пола на другу ораницу, па повезу једну од њих једној, а другу другој обали. У колико се оранице једна од друге удаљују, у толико по један рибар из

њих избацује мрежу у воду, и кад се оранице удаље једна од друге толико колико је лапташ дугачак, сва је пређа разбачена, а оловице и штапци одвуку је на дно. Штапци су дебелим једеком везани сваки за своју ораницу, а рибар, сваки из своје оранице, попушта свој једек све дотле док по његовом дрмању не осети да лапташ дрља дно. Кад то буде, оранице се, тако раздаљене једна од друге, веслањем терају лагано низ воду, паралелне једна другој. За то време лапташ, вукући се по дну, купи као у какву кесу сву рибу што

Сл. 44. — Развожење лапташа.

у путу сретне; риба која би њиме тако потискивана могла, ударивши о пређу, вратити се и изаћи из ње, не чини то по својој навици да радије иде уз воду но низ воду, а и због тога што за све то време покушава главом да прође

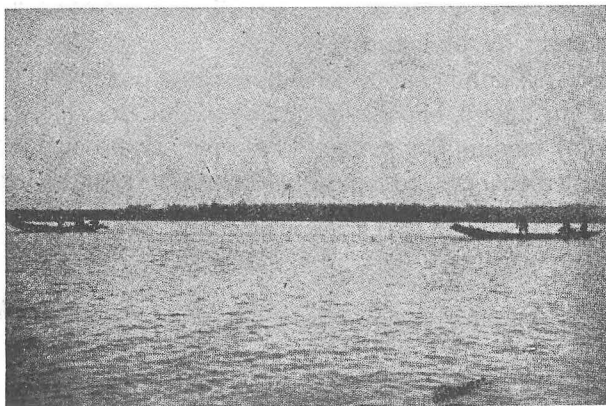

Сл. 45. — Рад лапташем.

кроз окца или да пробије пређу. Кад је на тај начин лапташ, вођен ораницама, прешао простор од 40—60 метара, кашто и нешто више, оранице се одједном на дати знак главног рибара, повезу у сусрет једна другој, састану се својим предњим крајевима на води, вежу се тим крајевима једна за другу набацивањем једне замке од конопца, па се онда лапташ,

почевши од штапаца, увлачи („чупа“) што се може брже у оранице. При томе увлачењу купи се само горњака и дојнака, а сва пређа, што се налази између њих, остаје у води између ораница и у њој се, као у каквој скупљеној кеси, налази сва уловљена риба. Кад су у оранице извучене, цела горњака и дојнака и тиме лапташ прикупљен и потпуно затворен, извуче се и сама пређа из воде и из ње се повади риба.

Лапташ је моћан рибарски алат, једно због своје величине, а друго и због тога што он чисти велике просторе, а може да ради и по плићацима, и по дубинама. Лов њиме нарочито је продуктиван зими кад крене лед и својом тутњавом и лупом узбуни и крене рибу из њених склоништа. Го-

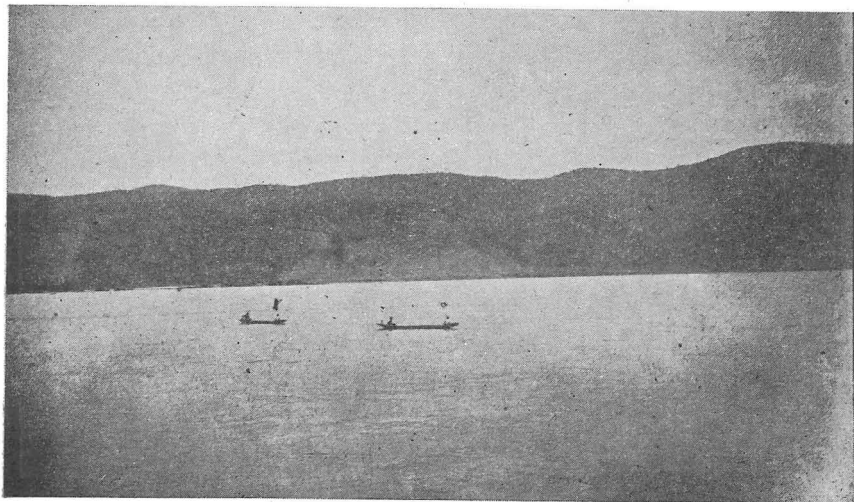

Сл. 46. — Два рибарска чамца вуку лапташ.

лубачки и Доњо-Милановачки рибари, кашто и Текијанци, нарочито се спремају за то време и кретање леда за њих је радостан догађај. У то се време у дугачком дунавском теснацу испод Бабакаја може виђати необичан приказ. Лед, путујући из дунавске области више теснаца, наилази на овај и ту се загуши; потискујући једна другу, санте се пењу једна на другу, тако да се образују читави ледени стубови. Ти стубови, услед своје тежине, тону; друге санте прелазе преко њих, најашавају се и својом тежином чине да гомила све више тоне и да на многим местима допре чак до речног дна. Кад се затим лед у теснацу, услед сунчане топлоте и механичке снаге других санти што га потискују, почне топити, пр-

скати и комадати се, сва ледена маса крене низ воду. Стубови леда парају речно дно, истерују и крупну и ситну рибу из њених лежишта, а у исто време и муте воду парајући блатно и песковито дно. Риба се тада одигне са дна и расплашена узбуни се по тој мутној води. Тај моменат жељно ишчекују рибари са спремним лапташима или балачким пређама, па пловећи одмах за ледом, или и између санти, вуку своје мреже. Лов је кашто тако обилан, да се пређа цепа под притиском рибе. Нарочито се у таквим приликама изобилно хвата крупан сом, који се као клада ваља у пређи за време док се ова вуче по дну.

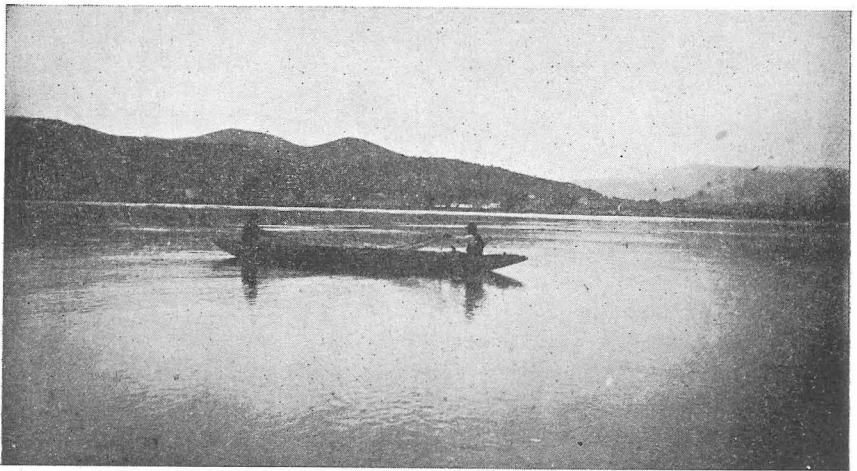

Сл. 47. — Балање у Ћердапском Дунаву.

Треба приметити, као и за алов, да је ћердапски лапташ краћи и плићи од онога што се употребљује ван ћердапске области, а из оних истих разлога који су наведени за алов.

3^о *Балачка пређа* или *орија* је једна омања, добро смишљена мрежа која се у великом броју налази у ћердапској области и ту чини велике услуге и рибарима од заната, и прибрежном становништву села дуж те области Дунава. Велике мреже, алов и лапташ, захтевају знатну опрему, повећу послугу, доста стају, а међу тим њима су, баш због њихове величине, неприступна многа одлична риболовна места. С тога

је у много већој мери у поменутој области распрострањена та врста омањих, а врло спретних мрежа, око којих не треба ни велике опреме, ни послуге, а које, међутим, могу радити на сваком месту, ма какве биле неправилности дна и воденог тока. Ко није запазио, путујући кроз ђердапску област и пролазећи водом поред наших рибарских села и заселака, онај велики број ораница које се, кад риба пада у већим количинама, размиле по тихој површини Дунава, дајући слику водених тица које по води траже свој плен? Свака од њих носи по једну балачку пређу и окушава срећу на местима где има изгледа да се може ухватити риба.

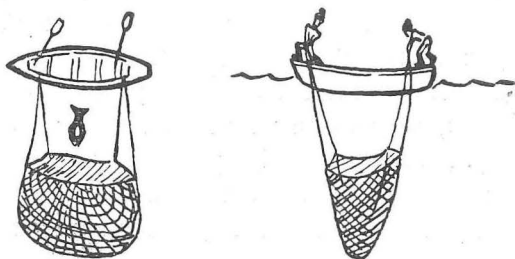

Сл. 48. — Рад балачком пређом.

Балачка пређа има облик плитке четвороугласте кесе, дугачке 3—4 $\frac{1}{2}$ метра, дубоке 2 метра, која није оптерећена ни оловицама, ни пловцима, нити са стране има штапце као велике мреже о којима је горе била реч. Њоме се ради помоћу само једне оранице, и за тај рад потребна су два рибара. Један од њих седи на самоме кљуну оранице, а други на њеном задњем крају. И један и други једном руком ради веслом и непрестано одбија своју ораницу низ воду, старајући се да ова при том остане управна на правац тока воде; другом руком сваки од њих држи крајеве од два конопца на којима виси пређа, разјапљена у облику кесе. Један од тих

конопаца (који је често пута испреден од лике) је дебљи, и он је везан за ћошак доњег обода мреже, онај што иде ка дну; други је тањи и везан за ћошак горњег краја пређе, онај што је ближи површини воде. На месту где је дебели конопац везан за пређу, везан је камен или комад топовског ђулета, или какво теже заокругљено парче гвожђа, у тежини 3—4 килограма. Један такав терет је везан за леви, а други за десни крај пређе и ти терети, кад се дебели конопци које рибари држе у рукама, попусте, повуку доњи обод мреже ка дну и одржавају кесу отворену. Напротив, кад се ти конопци нагло повуку у вис, терети се издигну, повуку собом тај доњи обод и кесу затворе.

Балачка пређа ради и на самоме дну, као и „у пола воде“, одигнута од дна, према томе да ли се риба држи дна

Сл. 49. — Рад балачком пређом.

или је „на перу“, т. ј. плива средином између дна и површине; висина од дна, на којој ће се тада радити, зависи од тога колико јој се пусти конопца из оранице. Пре но што ће почети да лове, рибари се извезу више риболовног места, рашире мрежу на канатама оранице тако да се она, пошто је од оранице краћа, добро опружи; затим управе ораницу тако да буде управна на правац тока воде, потеряју је попречке низ воду, па одједном оба рибара спусте терете, а са њима и пређу, у воду. Кад је пређа стигла до дна, или до оне дубине на којој се мисли радити, рибари, веслајући једном руком, терају ораницу попречке низ воду, а другом руком придржавају конопце који држе пређу. Ова се тада полако креће у облику разјапљене кесе, која гута све што у путу сретне. Кад риба, коју је пређа у путу срела, удари у

ову, од тога се лако задрма танак конопца у руци једног и другог рибара; ови, извештени тиме да има рибе у пређи, у тренутку оставе весла, скоче на ноге и сложено повуку оба конопца и тиме кесу са рибом затворе, па је затим извуку на ораницу, изваде рибу из пређе и ова се онда изнова забаца за даљи лов.

Лов балачком пређом, који се назива „балање“, често је врло издашан, нарочито онда кад му је време и кад рибари добро познају облик дна на коме раде. Он се може обављати на сваком месту, па чак и онде где по дну има клада, пањева, крупног камења и других препона које закачују и цепају пређу. У таквом случају рибари се труде да тачно сазнаду место и положај таквих препона, па кад су то учинили, они мрежу, којом је због њених малих димензија, простоте и спретности, лако маневрисати, терају тако да прође између тих препона, или се само о њих очеше. Пошто се риба, нарочито зими кад се скупља у гомиле, радо бави баш иза клада, стена и т. д. то кад се угоди да мрежа прође баш поред ових, обично се наиђе на необичан лов. А кад је риба „на перу“, балачке пређе раде и онде где је дно препуно опасних препона, само се тада пређа не пушта да гребе дно, већ се одржава на потребној висини од овога.

Балачким пређама, поред свега тога што су мале, ипак се хвата и најкрупнија риба: крупан сом, јесетар, сим и т. д. Њиме се у ђердапској области највише хвата кечига; ова се радо бави на дубоким местима и око стена, где ју је немнгућно ловити ни великим мрежама, ни удицама. Знајући добро таква места и положај стена у њима, ђердапски рибари по њима „балају“ тако да пређа прође између стена, почисти место и згрне рибу коју на њему нађе. Таква су позната места н. пр. код Добре, по околини Доњег Милановца, у Стењу и т. д., где се балањем хватају крупне кечиге.

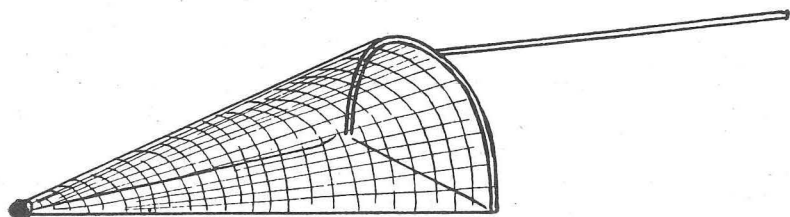
4^о *Крсташ* је омања мрежа на форму кашике од пређе, дугачке и широке 3—4 метра, састављене из два укрштена полукушно савијена штапа, преко њих превучене пређе и дугачке, јаке мотке која служи као дршка. Крсташ се постави на повећу ораницу или чамац, где му се придода једна нарочита дрвена направа у облику ђерма: јак кратак усправан

дрвени стуб на чијем се врху постави крсташ тако да може око једне кратке осовине осцилирати као ђерам кад вади воду.

Крсташем се лови на природним или вештачки створеним вировима. Ораница се на виру препречи тако да брза вода вирског вртлога на њега удара са његове издубљене стране. Са крсташем ради свега један рибар; кад је ораницу, уз припомоћ још кога од другова, поставио и утврдио на виру како треба, он спусти и загњури у воду крак ђерма на коме је кашика од пређе, тако да риби која би наишла, препречи пут. Риба, која се нађе у близини вртлога, буде овим подухваћена и упућена право на мрежу, где остаје једно кратко време покушавајући да кроз њу прође. У том рибар, притиском све своје тежине на други крак ђерма, издигне крак са мрежом из воде, и риба остане у мрежастој кашики, одакле је рибар извуче, веже за ораницу или је остави у овој, па опет спусти крак са мрежом да се ова загњури у воду и да чека нов пљен (в. сл. 25).

Ма како да је мала и проста справа, крсташ употребљен на подесним местима, хвата и крупну рибу: јесетра, сима, сома, као и обичну белу рибу, шарана и др. То је данас права и једина мрежа за вирове, и од ње закупци вирова зарађују на својим закупима.

5° *Ђелберија*, која се још зове и „оди-вамо“, је најмања мрежаста рибарска справа која се употребљује у ђердапској области. То је једна врста мрежасте грабуље, која на место

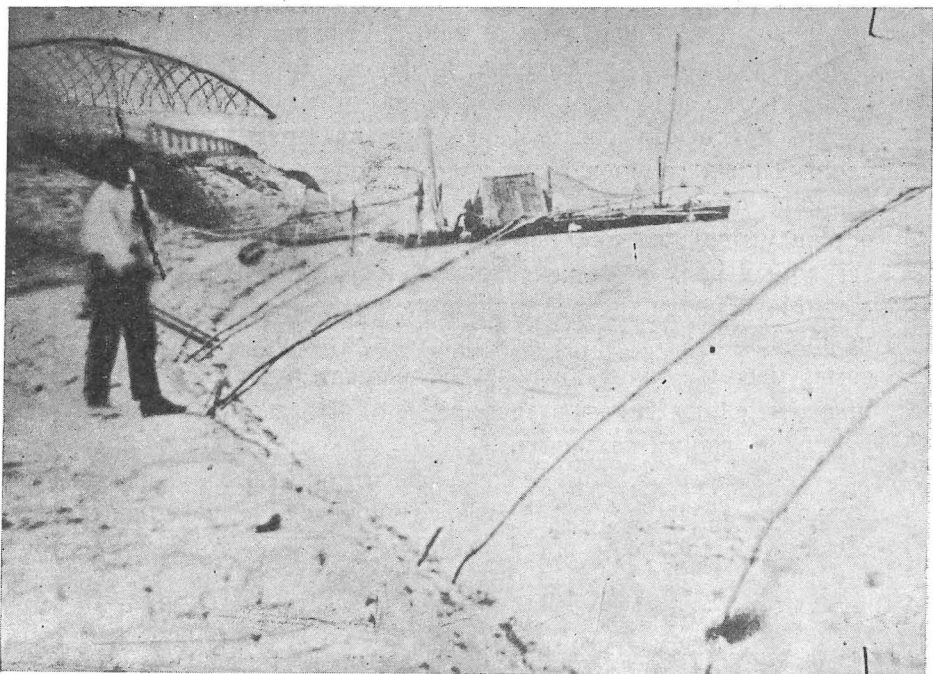

Сл. 50. — Ђелберија.

гвоздених или дрвених зубаца има 1 метар дугачку коничну кесу од густе пређе, са усправним полукружним отвором; кеса се држи отворена помоћу полукружног савијеног штапа чији су крајеви везани затегнутим танким конопчићем. Дршка

мрежасте грабуље, на којој отвор кесе стоји усправно, дугачка је 2—3 метра.

Ђелберијом се лови искључиво на местима где је поред саме обале врло брза вода (љутац), а дно полојито, тако да са обале у воду забачена кеса брзо дохвати дно. Рибар, који њоме лови, иде поред обале, па с времена на време хитне ђелберију у воду, тако да му дршка од ње остане у руци, а кеса се у тренутку загнури у воду, својим врхом на воду.

Сл. 51. — Ђелберија, сет и самице код Сипа.

Чим је мрежу тако забацио, рибар је одмах, у истом тренутку привуче к себи и извуче на обалу. Риба на таквим местима, да би се што лакше извлачила уз јаку брзу воду, привлачи се крају и вуче се уз саму обалу. У тренутку кад рибар избаци кесу од пређе на два метра далеко од обале, и нагло је привуче к себи, кеса зграби рибу која се затекла између обале и њеног отвора, и рибар има само да је извади из кесе. Риба, заморена борбом са брзом водом нема времена, ни довољно окретности, да се спасе.

Тешко је веровати каква се риба и у коликој маси може на подесном за то месту похватати једним тако малим и примитивним рибарским алатом као што је ђелберија. Писац је једном приликом, на Сипском Каналу, посматрао такав лов, кад је њих десетина рибара, радећи сваки са по једном ђелберијом, за непуних два сата лова нахватало преко 200 кгр. шарана од 1—8 кгр. комад.

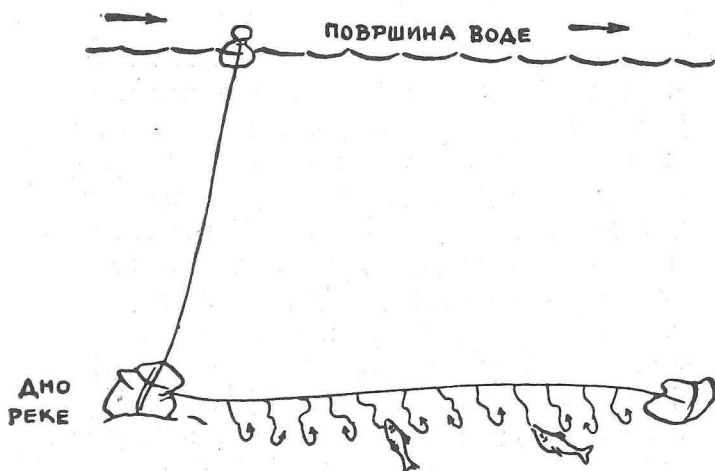
6° *Рибарски струк*, онакав исти какав се употребљује и у нашим горњим водама, употребљава се и у ђердапској области. Састављен је из једнога 200—400 м. дугачког врло дебелог канапа (иншљига), за који је, помоћу 20—30 ст. дугих парчади тањег канапа (путила), а на растојањима од једног растегљаја, везано по 100—300 омањих, добро изострених удица. Један је крај дугачког иншљига слободан и канап је опружен дуж дна реке, у правцу њеног тока; узводни крај је привезан за камен тежак 5—10 кгр., који служи на то да струк задржи у месту, да га брза вода или ухваћена на њему крупнија риба не би одвукла. Удице се „наглистају“, или се на њих као мамац натакну ровци, пијавице, ситна риба и др.; оне се тако окићене ређају једна до друге на канате оранице, па се онда струк разбацује по води, на месту на коме ће се радити, почевши од онога краја што је везан за камен. При томе разбацавању, пошто је спуштени камен пао на дно, терајући чамац полако низ воду, избацује се са каната једна по једна удица, кад на коју дође ред, док се цео струк тако не разбаца. За сам камен струка, који је тако по дну опружен и чека свој лов, везан је још један тањи једек који иде од камена до површине воде и ту је везан за једну тикву. Тиква служи на то да означи место где је почетак струка.

Струк се баца по чистим местима, где је песковито, шљунковито или каменито дно, али никако не по блатном дну где би мамац могао упасти у муљ, па га риба у пролазу не би спазила. Риба се најчешће хвата за уснице; сом и манић често прогутају и удицу и мамац, па им се удица закачи дубље у унутрашњости тела, тако да је рибар не може ишчупати, већ мора пресећи путило. а удицу оставити у риби. Кечига се понекад хвата за реп, трбух или бокове,

јер се радо чеше и таре о песковито и шљунковито дно, па се, наишавши на оштру удицу, за њу закачи и ухвати.

При вађењу струка рибар прво тера ораницу ка тикви и увлачу ову у њу; вукући затим једечић што спаја тикву са каменом на дну воде, он камен издигне и увуче у чамац, па онда пренизује у ораницу и дугачак иншљиг са дна, на коме су удице и на њима ухваћена риба. Ораница иде при том лагано низ воду, на сусрет удицама које наилазе. Закачена риба на удицама осети се пре но што удица приђе рибаревој руци, јер се она још издалека отима од удице и

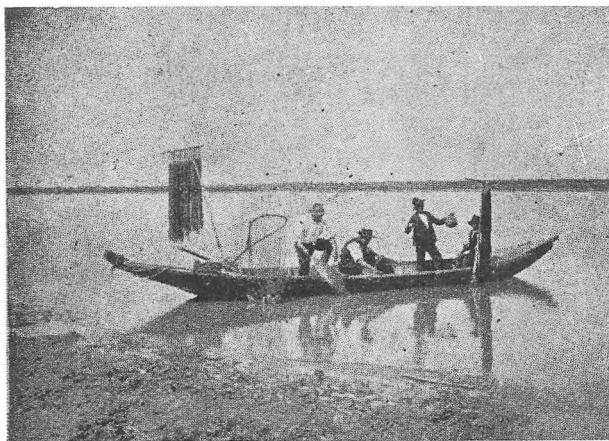
Сл. 52. — Рибарски струк.

тима трза иншљиг који рибар увлачи у чамац. Крупнији шаран осети се по томе трзању и на 30—40 метара даљине; крупнији сом још и даље. Шаран се при извлачењу у ораницу очајно отима и праћака, тако да га је скоро немогућно увући у чамац ако се под њега не подметне мередов (рачило). Сим и јесетар су мирни, тако да рибар, осећајући по затезању иншљига да вуче неку тежину, више пута не може да оцени да ли је то какав пањ или риба; ова се риба стане отимати и превртати тек кад дође до саме оранице, или кад је већ у њу увучена.

Струком се риба лови већином лети, на бистрој води, кад она плива по дну тражећи храну. Баца се покашто и

зиме кад се „ради на маниће“ којм се хватају само зими, у позну јесен и у рано пролеће, јер тада они излазе из рупа, чкаља, камења и т. д. у којима се преко целог лета крију, клонећи се од сома који их радо гута.

7° *Памјурски струк* (плутовача) по облику и начину рада није ништа друго до дужи морунски струк, са много мањим удицама, већим бројем ових и обичним иншљигом и канапом на место јаких терованих конопаца што на морунским струковима носе велике коване јако зашиљене удице. По својој намени и начину хватања рибе он се разликује од обичног рибарског струка тиме, што се на удице не стављају

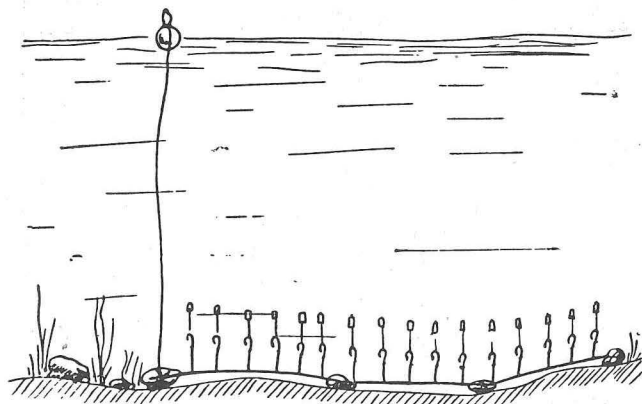

Сл. 53. — Лов рибарским струком.

никакви мамци, тако да се на њима риба не хвата за уста, већ се закачује за бокове, реп или трбух. Има 100—150 удица, а путила су му нешто дужа и много чешћа но код обичног струка. За голу удицу, при њеном завијутку, везана је по једна „плутача“ („пампур“), комад плуте или коре од јагњеде, који држи удицу уздигнуту од дна, а у исти мах и чини да се она са путилом, дејством водене струје, непрестано љуља. Кад риба у пролазу наиђе између два једно другом блиска путила, једна од удица је дохвати, забодје се у њу и задржи рибу; кад се ова стане отимати, закачи је још која удица и она буде тако спутана да ту остаје док струк не буде прегледан од рибара и риба скинута са удица.

Пампурски струк ради са једном ораницом и два рибара. Он остаје у води за све време струкарења; прегледа се обично рано изјутра па, пошто се са њега поскида закачена риба, удице се изоштре турпијом кад која од њих наиђе, па се опет спуштају у воду. Пампурским струком се ради на кечигу, јесетра, сима, пастругу или сома. Риба се, нарочито крупнија и снажнија, покашто и откачи са удица и тада за дуго време носи ожиљак или рану од удице, на местима где је била закачена.

Пампурским струком се ради или на отвореној води, на дубинама за које се зна да се поменути риба по њима креће.

Сл. 54. — Пампурски струк.

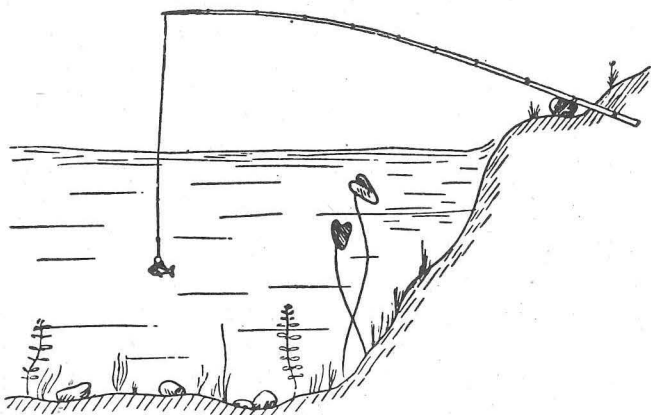
или не специјалним местима на која рибу тера јака и брза дунavsка вода. Таква се места налазе н. пр. у околини Доњег Милановца, у области траверза саграђених приликом регулације Ђердапа од Гребена до Милановца. Вукући се уз воду, риба код Милановца удара на Ратајску Накљу (испод бродарског штега), па одатле право на прву, низводну траверзу. У басену ограниченом том траверзом, а нарочито поред каменог зида басена, Милановачки рибари разбацују многобројне пампурске струкове и хватају јесетру, сима и крупну кечигу као у клопци. Кад вода опада и риба нагне да излази из басена између траверза, онда се пампурски струкови забацују на доњем уласку прве траверзе, одмах више Ратајске.

Кад се са пампурским струком наиђе на добро место, лов пробране рибе можа бити врло издашан. Писац ових редова ће се увек радо сећати једнога свог лова 1925 год. у дунавском теснацу више села Брњице, наспрам ондашњег великог багремара, кад је са два своја рибарска момка и два пампурска струка, за два дана дигао са каменитог дна двадесет и неколико комада крупних кечига, од 2—4 кгр. комад. Али се још од прве појаве тих струкова, а и данас, покретало и покреће питање: да ли би требало забранити риболов таквим нерационалним алатом, који више рибе израђави него што је похвата? Разлог који је важио за морунске струкове, да их не треба забрањивати, не може важити за ове струкове. То нису више крупне морске рибе селице, које су само гости у нашој дунавској области; то су наше домаће рибе које оштре удице пампурских струкова рађавају, тако да је данас немогуће ухватити иоле крупнију кечигу, јесетра, сима, пастругу, који не носе ране и ожиљке од рана што су добили од набадања на удице, па откачивши се својом снагом од њих успели да се провуку кроз подводне шуме од тих удица и продужиле пут даље уз воду. То су баш најбоље и најплеменитије врсте риба, а које су стални становници наших вода, што су у питању. Са таквог гледишта, пампурске струкове би одиста требало једном за свагда и најстрожије забранити, Али; са друге стране, забрана би била неправична за наш рибарски свет ако не би била општа, за цео Дунав од његовог ушћа па до горње границе вода у којима живи врста племенитих риба *Acipenser*. А за то би био потребан међународни споразум између свих заинтересованих држава кроз које пролази Дунав.

8° *Самице* су врло прост, али моћан удичарски алат како у осталим областима Дунава, тако и у ђердапској области. У тој области оне лове само крупног сома. Састоје се из „вагала“ или „гибача“, јаке жилаве мотке дуге око 3 метра, дебљине 3—5 см., забодене и добро утврђене на каквој брежини где је уз саму обалу дубина. За горњи, слободан крај гибаче везан је јак, дебео канап који на своме крају, баченом у воду, има велику сомовску удицу. На удицу се као мамац меће живо жапче или рипче (чиков, кесега, шаранче).

Самица се поставља у вече, а прегледа рано изјутра. Ако на њој има ухваћен крупан сом, њега рибар, после краће или дуже борбе, увуче у ораницу било на обичан начин, обема рукама, ухвативши га за вилице, било на тај начин што забије у њега велику, јаку гвоздену куку, коју држи спремну у ораници, па га извуче помоћу те куке.

Самицом се ради лети кад је мала вода и бистра; тада сом прилази дубљим местима поред обале да тражи храну, поглавито ситну рибу; вода треба да је бистра да би он спазио мамац који ће обзинути и прогутати. За њу су нај-

Сл. 55. — Самица.

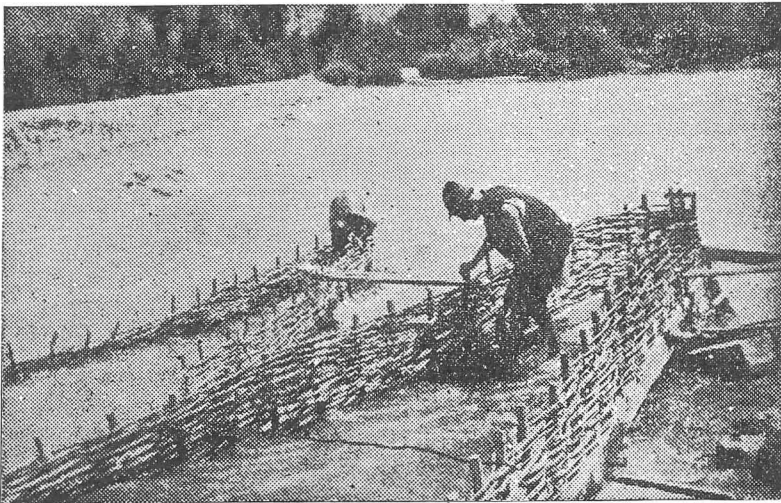
боља места: пространи лимани и дубине поред стрме обале, као и простор око повеће кладе, потопљене дереглије, шлепа и т. д. недалеко од стрме обале.

* * *

То би били разни начини риболова у ђердапској области који су и данас у употреби у тој области, а они, као што је речено, нису везани искључиво за те области Дунава. Остале врсте риболова, које се успешно употребљавају у осталим областима велике реке и њеним уточицама, као што је риболов пирићем, грундкорном, кусаком, бубњевима, черенцем, трбоком, бућком и т. д. нису у употреби у ђердапској области.

Али та област и данас има својих специјалитета у томе погледу, који су тако везани за природу необичних риболовних места у њима, да би на другим местима били потпуно неупотребљиви. Од њих ће овде бити наведена ова два што следеју.

Године 1900, после довршене регулације дунавског корита на простору од Гребена до Доњег Малановца, један насељеник те варошице, Иван Мајер, звани Талијан, који је раније при регулацији радио као радник на грађењу камених траверза, саграђених на томе простору ради регулације

Сл. 56. — Рибарске лесе код Пореча.

тока воде и обезбеђења водостаја, дошао је био на идеју да искористи падове воде преко попречних зидова што спајају обалу са великим уздужним каменим зидом у Дунаву. На самоме почетку првога попречног зида, код острва Пореча, Мајер је подигао неколико лесе у које је брза и јака дунавска вода имала да сама убацује ситнију рибу што плови поред зида узводно борећи се са необично брзом водом за коју она нема довољно снаге да је може савлађивати. Водом убачена риба у лесу не може више из ове изаћи, и рибар који чува лесе има само да је с времена на време из ње вади. Мајер је одавно умро, али његове лесе, обнављане и

одржаване, раде и данас на подесној води, и представљају један специјалитет ђердапских риболова.

Други један специјалитет, то је рибарска направа коју ће путник са брода спазити код румунског села Свињице, на левој обали Дунава. Уза саму ту обалу на томе месту, изда лека ће се сагледати једна водена направа од неколико јаких, дебелих и високих усправних дирека, који из воде штрче у вис и привлаче пажњу. На тим дирецима је, горе на висини, начињен мост од дасака, а на овоме су постављене дизалице са гвозденим ланцима који се са моста спуштају доле у воду. За доњи крај сваког ланца везана је по једна гвоздена вршка купастот облика, и то тако, да кад се ланац спусти у воду и олабави се колико треба, вршка се сама постави тако да јој широк отвор дође низводно, а затворен зашиљени крај узводно. На месту, поред саме обале, где је направа постављена, брза је вода. Риба, пловећи поред обале и борећи се са том водом, нашавши се пред широким отвором вршке, који у неколико ублажава брзину воде, уђе у њега, па кроз тај отвор продужује пролазити у вршку. Међутим, тај се отвор левкасто у вршки сужава, па кад риба једном кроз њега прође, више га не може наћи да би кроз њега изашла из вршке.

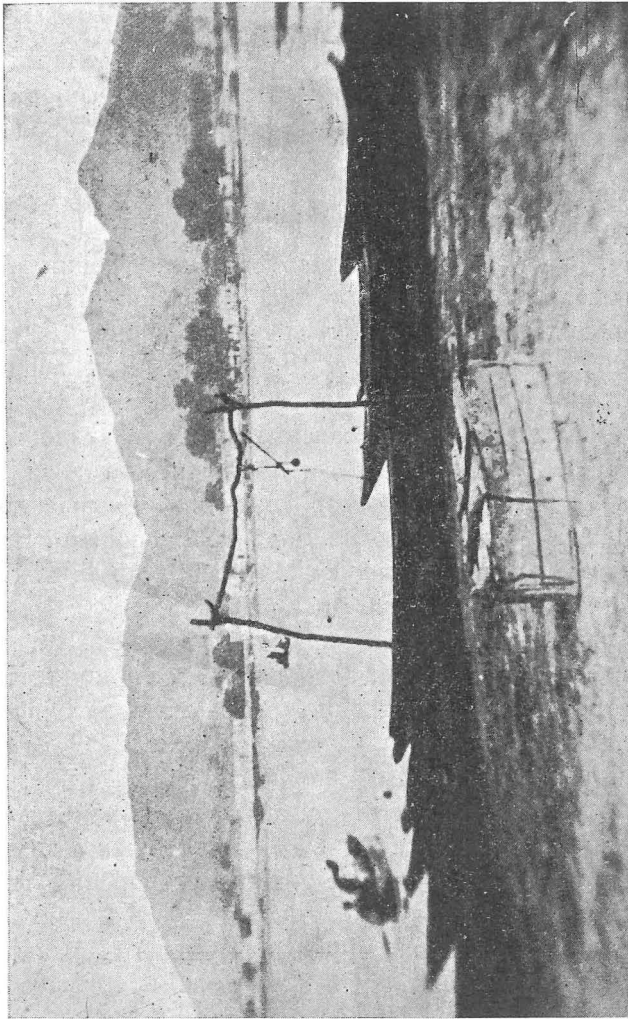
Конструктор и власник те необичне рибарске направе, стари рибар из Свињице, Јован Јанкуловић са својим сином Мојсијем (у овај мах службеником Дунавске Комисије) свако се јутро и вече пење на мост над водом, помоћу ланаца и дизалица извлачи из воде своје вршке и диже их горе на мост, повади из њих ухваћену рибу и спусти их опет на исти начин на место где су биле и где ће их сама вода окренути и наместити како треба. Направа хвата само ситнију рибу (кечигу, мрену, сомче, смуђарка, белу рибу) која се може провући кроз стешњен левкаст отвор у вршки; кад је за вршке подесна вода, лов је доста обилат.

III. Трговина са ђердапском рибом.

Риба ловљена на ловиштима ђердапске области продана је и у земљи, и у иностранству. У земљи је трошена највише обична риба: шаран, сом, смуђ, манић, мрена и бела риба, са нешто кечиге, а ређе јесетар, сим, паструга и крупан

сом. Међутим, ова боља риба, нарочито крупна, она што је ловљена у закупљеним вировима, извожена је у иностранство, и то искључиво за Аустро-Угарску; њен ајвар је извожен и даље, у Немачку, кашто и у Француску.

Сл. 57. — Рибарско пристаниште на Ђердапском Дунаву.

Трговински центар за ђердапску рибу што је трошена у земљи, били су: Текија, Доњи Милановац и Кладово. Рибари, који су у тој области радили аловом, лапташем, балачком

пређом и обичним или пампурским струком, доносили су уловљену рибу од по неколико дана рада у који од тих центара и продавали је или непосредно варошанима и сељанима, или рибарским трговцима, овима последњим или лицитацијом, или по унапред са њима уговореним ценама за време једне сезоне. Кад је купац био сам закупац риболова на ономе риболовном рејону у којој је рибар продавац ловио, њему је рибар или уступао рибу по унапред уговореној цени за сезону, или му давао уговором предвиђени проценат од продате рибе, најчешће 20—25%, било од све уловљене рибе, било само од ајварите, према условима под којима је закупац допуштао појединцима риболов у његовом рејону. Такав је н. пр. био уговор између закупца Текијанског рејона, Јеремије Глигоријевића трговца и кафеције из Текије, са рибарима што су радили у његовом закупљеном рејону. До 25 кгр. уловљене рибе рибар је могао продавати коме хоће и како хоће, али кад је лов премашио 25 кгр. риба се морала продавати лицитацијом, јер је арендатору припадало 20% од продате рибе. А Текијански закупни рејон (ондашњи III рејон) обухватао је дунавски простор од речице Качајне до Белих Вода, више Казана. Од Белих Вода до Госпођиног Вира био је IV рејон; I рејон је био од Радујевца до Брзе Паланке, а II рејон од Брзе Паланке до Качајне.

Трговински центар за рибу која се извозила за иностранство, била је Оршава, наспрам српског рибљег трговинског центра Текије. Велики рибарски трговци у Оршави, као што су пред светски рат били Екштајн и Сал, држали су под аренду аустро-угарске риболовне рејоне у ђердапском Дунаву, а у исти мах имали уговоре са нашим закупцима вирова, по којим су уговорима ови били дужни уступати им сву на виру ухваћену рибу по унапред уговореним сезонским ценама. Тако н. пр., као што је напред речено, закупац Стешић са Госпођиног Вира морао је уступати Оршавском рибарском трговцу Екштајну и Текијанском трговцу Мороју сву ајвариту рибу по 2,50 дин. килограм, а сву јалову крупну рибу по 1,10 динара. Риба, сакупљена у Оршави слата је, спакована у сандуке са ледом, у Будим-Пешту, Арад, Сегедин, Темишвар, Мехадију, кашто и у Беч и даље.

У оно време није у ђердапској области постојала никаква ни државна ни општинска трошарина на рибу која се трошила у земљи, или је, ако је кад и постојала, била толико незнатна, да финансиске власти нису о њој водиле озбиљна рачуна. То је био разлог да се о количинама рибе трошене у земљи није водила никаква статистика, па се и не може имати никаквих, ни тачних, ни колико-толико приближних података о томе колико је од рибе уловљене у ђердапској области продато и потрошено у земљи. Али се ипак, због наплате неких државних такса, водио рачун о риби која даје скуповени црни ајвар, па су о томе наше пограничне финансиске власти већ водиле неку статистику. Статистички подаци о извозу те рибе, и то по царинарницама, изложени су у књизи „Статистика спољне трговине Краљевине Србије“ (издање Министарства Финансија, царинске управе). Ту се н. пр. за године 1896—1898 налазе ови подаци:

а) *Извоз рибе по количини у килограмима.*

Царинарница	1896	1897	1898
Кладово	6954	8656	25686
Текија	29144	64891	36768
Д. Милановац	5427	5204	19797

б) *Вредности извоза рибе у динарима.*

Царинарница	1896	1897	1898
Кладово	5536	11598	17815
Текија	28177	85584	42364
Д. Милановац	5506	2966	19780

Само, при томе треба имати на уму то, да рибари уопште нерадо пријављују своју рибу финансиским властима, бојећи се да они којима дугују не сазнаду колико су примили за продату рибу и не затраже одмах наплату; међутим, они имају много начина да то пријављивање избегну. А у оно време било је врло тешко утврдити одакле риба водом

долази и куда се одвози, па да би се могле наплаћивати царинске таксе, а и контрола је у томе погледу била сасвим слаба. С тога и царинске књиге из тога доба дају сасвим непоуздане податке о промету рибе. Све што се може сматрати за сигурно, то је да ти подаци јако подбацују право стање ствари и да је тај промет насигурно био много јачи но онај што показују царинске књиге и статистички подаци које је објавила царинска управа. За те податке може се тврдити да они дају само једну доњу границу за количине извезене робе; стварна количина је сигурно морала бити много већа.

Што се тиче данашње трговине са ђердапском рибом она је неоспорно у сваком погледу далеко слабија од некадашње. Извоз рибе и ајвара је сведен на веома малу меру, а о томе колика је та мера, писац није могао доћи до поузданих података. Од рибарских трговаца, који прекупљују рибу од рибара, на нашој страни су данас свега њих двојица: Јован Петровић у Текији и руски рибарски трговац Лав Дејнега у Кладову, а на румунској страни оршавски рибарски трговац Сал. Они прекупљују рибу уловљену у риболовном рејону Текије и Кладова, израђују ајвар и то препродају поглавито у земљи, а нешто и у иностранству. Али се не може знати колике су те количине.

III. Осврт на узроке слабљења и ишчезавања негдашњих ђердапских риболова.

Већ у овоме што је напред изложено испољавају се главни узроци слабљења ђердапских риболова и потпуно ишчезавања за вечита времена појединих, некада веома продуктивних начина тих риболова. Овде ће се још једном осврнути на те узроке, допунивши их оним што није напред казано. Риболов је уопште у свима нашим риболовним водама знатно опао, или га је потпуно нестало, из нарочитих и општих разлога познатих свакоме ко је о томе водио рачуна. Али за ђердапску риболовну област постоје још и специјални разлози, јачи од оних општих, а то су: регулација Ђердапа и интензиван риболов на Доњем Дунаву.

Регулација, извршена деведесетих година прошлога века, из основе је изменила риболовне прилике у Ђердапском Дунављу. Она је за рибарство имала двоструких последица: изменила је ток воде и путеве којима је крупна морска и доњодунавска риба путовала уз Дунав кроз стење и подводне пролазе а поред тога искварила вирове и гарде, у којима је она хватана нарочитим за то подешеним рибарским справама, то су била једина места где су такве справе могле радити.

Измене воденог тока учиниле су да нестане оних јаких водених струја које су некада, пре регулације, упућивале рибу на места где су је очекивале постављене рибарске клопке, као што је то н. пр. био случај код Гребена и Госпођиног Вира. Осим тога, риби је данас, после регулације, врло јако отежан, често и онемогућен прелаз из доњег дела ђердапске области у горњу, одакле би се дохватила нормалнога Дунава више те области и продужила путовање даље уз воду. Тако, путујући уз воду од Кладова, риба је наилазила на прве дунавске катаракте, на Велики и Мали Ђердап. Многобројно стење тих катаракта и бучање воде на овима одбијало је рибу на српску страну, где није било те буке; риба је туда несметано пролазила и извлачила се даље уз Дунав. Катаракте и њихова бука и данас постоје, али на српској страни, у Сипском Каналу и поред њега, толика је брзина воде, да заморена риба често нема толико снаге да може из брзе воде испливати, већ се пусти да је вода опет снесе у воде испод катаракта. Раније су баш на тим данашњим брзацима постављани морунски струкови и постојали су вирови у које је залазила крупна риба и где је лако хватана, али сад тога више не може бити. А да риба одиста чини напоре да се поред српске обале извлачи уз воду и да тако прође та тешка места, сведочи и обилан лов крупних шарана који се уз саму обалу Сипског Канала хватају у изобиљу кад дође време да путују. Сељани села Сипа су их ту до скоро хватали са обале малом мрежом ђелберијом у невероватним количинама; у последње време управа канала забранила је тај лов из техничких разлога.

Риба, која би поред свега тога успела да се провуче кроз те ђердапске брзаке, продужујући своје путовање уз Дунав, наилази на јаке брзаке поред Јуца, па кад и њих

прође, онда на оне између Доњег Милановца и Гребена. Брза и необично јака вода не само што је вуче у простор између траверза саграђених приликом регулације Дунава, већ на великој води, кад ова прелива траверзе, свом снагом пребацује рибу преко њих. Ту рибу данас дочекују пампурски струкови Доњо-Милановачких рибара. Риба, која ипак успе да се извуче до Гребена, није могла то учинити ако се не провлачи поред самог данашњег великог уздужног каменитог зида регулације. Она тада, у напрезању да савлађује јаку брзу воду, дохвата својим левим бочним перајем, као веслом, каменити зид, што се познаје по искрзаном и огуљеном перају јесетра или сима који се ту ухвати. А све је то једна врло тешко савладљива препона за рибу да се извуче одатле и оде даље уз воду.

Са гардама је био другојачи случај. Постављене на местима на којима је дерала брза и јака вода, а где је у време мале воде било могућно побијати у дно реке високо и јако коље које ће састављати гарду, оне су, сужавајући се на своје излазном крају, подизала ниво дунавске воде у њима, као воденичарске бране и уставе, стварале водени пад који је неодољивом снагом утеривао рибу у разјапљену мрежу на томе крају. После регулације, изменом тока воде смањила се њена брзина у гардама, јер је матица хватала други правац. Места су се постепено засипала, па по истеку неког времена гарде нису више имале основни услов за њихов рад, а то је стварање воденог пада у њима, па су морале бити, и то за свагда, напуштене.

То би били технички узроци слабљења и ишчезавања некадашњих ђердапских риболова. Али поред њих постоји још један узрок сасвим друге природе, који је, у осталом, и раније имао, а данас га има у још јачој мери, моћан утицај на стање наших риболова. То је интензиван лов крупне рибе у румунској области Доњег Дунава, оној области, из које у наше воде и долази таква риба у своје путовању уз Дунав. Писац ових редова имао је прилике да се лично увери, на лицу места, од колике су замашности ти риболови и у коликој мери се њима има приписати слабо долажење крупне морске и доњо-дунавске рибе у наше воде. И ствар стоји, у томе погледу, овако као што следује.

Дунав улази у Црно Море у три своја велика рукавца:

1° Руски рукавац (Килија)

2° Сулински рукавац (Канал Дунавске Комисије)

3° Румунски рукавац Сан-Ђорђ.

Путнички и теретни саобраћај се обавља само првим и другим рукавцем; рукавцем Сан-Ђорђ плове само омањи рибарски парни бродићи које превозе рибу и сандуке за ову од ловишта до места за продају или прераду. На ушћу тога рукавца, као и у самоме њему, тако је јак лов моруна, јесетра, сима, паструге и крупног сома, да је то тешко веровати ономе који то није гледао својим очима. А тај рукавац је баш главни пут којим се та риба упућује са дунавског ушћа у Дунав да њиме продужи пут до наших вода. Сулински рукавац је одређен за међународну пловидбу. Пошто је плитак, а једнако се засипа, на њему непрекидно раде велики багери Дунавске Компаније. Лупа од багера, као и врло јак бродарски саобраћај, одбијају од њега крупну рибу. Руски рукавац је такође непогодан за путовање рибе, због саобраћаја и плиткости дна. Остаје као једини подесан за то путовање румунски Канал Сан-Ђорђ, у коме нема саобраћаја, а вода има и потребну дубину и брзину коју тражи крупна риба.

Кад се са каквог узвишења при ушћу румунског рукавца погледа у правцу мора, види се овакав приказ. Вода у мору, до на 3—4 км. даљине од ушћа, мутна је, тамно жуте прљаве боје, па за тим одједном, готово без прелаза, настаје сасвим бистра, зеленкаста вода која се продужује до крајњих граница видика. То замућена дунавска вода, која собом носи муљ и песак, својим снажним током надире у непокретну, мирну морску воду, потискује је на 3—4 км. од места сусрета са њоме и образује далеко на мору ону мутну област која се састоји искључиво из те јаке, мутне дунавске воде. Са леве стране самога утока, у тој мутној речној води, састављеној од мешавине слатке и слане воде, налази се непрегледна и густа шума од високе водене трске, израсле на муљевитом дну. Морске рибе селице, као што су: морун, јесетар, сим, радо излазе, и то у масама, у ту подводну шуму, где налазе обилну храну у ситним организмима којих ту има у изобиљу. Остајући ту недељама и месецима, исхра-

њена риба се, а нарочито морун, напуни ситнијих и крупнијих паразита, пијавица и црвића, који му стану досађивати. Риба тада излази из те тршчане шуме у чист простор пред самим дунавским ушћем, па из овога улази у дунавски рукавац и потегне пливати уз воду да се испира и чисти од паразита. А ту је онда, дуж целог око 70 км. дугачког рукавца Сан-Ђорђа, чека права шума од пампурских струкова кроз које би требала да се провуче. Ретко која у томе успе, а ако је успела, она сва израђављена излази из дунавског рукавца, па продужује путовање уз Дунав да ретко која стигне до наших вода.

Дуж рукавца Сан-Ђорђ рибу дочекује читава војска од рибара „пампурџија“. Риболов ту није издаван под закуп (бар до времена кад се писац ових редова бавио у томе крају), већ је обављан па овакав начин: рибар се пријави администрацији државних риболова у Тулчи (*Administratia pescarilor statului*, каквих у Румунији, на Доњем Дунаву има још два, у Браили и у Констанци), где плати државну таксу за рибарску карту; администрација му тада одреди место на коме ће моћи ловити. Он на томе месту лови, али уловљену рибу не сме продавати коме хоће и где хоће, већ је дужан са њоме си пријавити агенту администрације, који рибу премери и изда му о томе потврду. Са том потврдом и рибом иде у Тулчу, пријави се за то одређеном чиновнику администрације који преконтролише рибу према датој му цедуљи и и изложи је продаји јавном лицитацијом. Од добијене суме администрација узме 30%, наплати неке државне и општинске дажбине, а остатак (нешто мање од 70%) преда рибару.

Држава олакшава рибарима набавку алата отварајући им кредит код трговаца што продају рибарски алат и прибор. Понеким, који су поузданији, она отвара и кредит код банке. То после наплаћује у облику одређеног процента од продате рибе, тако да рибар неосетно исплаћује тај дуг. Агенти администрације распоређени су дуж обале Дунава с места на место, на растојањима од по неколико километара.

Осим таквог начина кредитирања постоји још један који је у великој употреби. Велики предузетници риболова у оно време: Јање Милано, Василије Толану, Јање Константино, Фотије Георги, Василије Корнело, држе у рукавцу Сан-Ђорђ

војску од својих рибара за које они плаћају државну рибарску карту и дају им сав потребан рибарски алат, тако да рибар улаже само свој рад. Да се не би пропуштало време превлачећи чамцима (лоткама) рибу у Тулчу, предузетници имају своје омање парне бродове којима брзо и лако врше то превлачење, тако да рибари не губе у томе ни време, ни своју снагу. У Тулчи, или у Галцу, овлашћени заступници предузетника обрачунавају се са администрацијом као сваки рибар, па од добијене суме за продату рибу предузетници предају уговорени проценат рибарима што су рибу уловили.

Предузетник Јање Милано из Галца, у време кад се писац тамо бавио, имао је дуж Дунава, с места на место, своје радионице (Zavod) који су се издаље познавали по високој катарци поред њих. Одатле су полазили у лов његови рибари, са лоткама и струковима; ту су они доносили и премеравали уловљену рибу, па су или чекали предузетников парни брод који ће рибу превући у Тулчу или у Галац, или ће је ту сећи на велике комаде и солити, ако се мисли да ће се укварити док стигне на поменута тржишта. И ту усољену рибу предузетник је био дужан предавати агенту администрације, који ју је, после премера, упућивао у продајно место, опет у Тулчу или Галац, са својом упутницом. Разуме се да је и сам предузетник могао бити купац своје рибе на лицитацији. У сваком случају он је био дужан да рибу очува у добром стању док не дође до лицитације; укварена риба ишла је на његову штету.

Поред таквих рибара који лове за предузетника, било је још и мноштво других који раде самостално, за свој рачун. То су они што су имали својих средстава за набавку алата и за трошкове око риболова. Они се непосредно обраћају администрацији за државну рибарску карту, и ова им одређује рејон у коме ће ловити, према расположивости рибарских места у тај мах.

Искључиви рибарски алат којим се лови у рукавцу Сан-Ђорђ, то је пампурски струк, а таквих струкова у њему има у невероватном броју. Сваки има по 25—26 удица, везаних на растојањима од 30 см. једна од друге. Лов је необично богат; ондашњи под-шеф администрације риболова у Тулчи г. Панајотеско уверавао је писца ових редова да је једном

приликом, око половине месеца Јуна, у једном „заводу“ предузетника Јање Милано, видео гомилу од 20.000 кгр. самих моруна и јесетара, ухваћених за два дана, са само неколико пампурских струкова, и сложених на обали пред кућом као хватови дрва. А колико хиљада таквих струкова вребају рибу целога рукавца и по Дунаву почевши од његовог ушћа, па до наших вода, постављених баш на местима којима та риба мора да пролази?

Најбоље место у рукавцу Сан-Ђорђ за лов моруна, јесетра, сима, паструге и крупне кечиге, налази се код села Мамудије. А колико је у тој области богат лов и друге, обичније рибе, може се видети из овога. Из истог дунавског рукавца одваја се један потпуно прав вештачки канал од 32 km. дужине, 20 m. ширине и 3—4 m. дубине, који из рукавца води право за језеро Раселм, у које продире и нешто морске воде; у језеру има у изобиљу шарана и смуђева. Израда канала је стала 600.000 динара, а све је то исплатио риболов за две године.

Кад је писац све то сазнао, лично разгледао и о свему се лично уверио, било му је јасно шта је главни узрок што племените врсте риба, којих на Доњем Дунаву одиста има у изобиљу, не допиру до наших вода да бар у неколико поправе данашње стање наших ђердапских риболова, који су некад тако цветали и били по свету чувени.

- XIX. (11). — Сава Милосављевић, Српски народни обичаји из среза хомољског. — Д-р Тих. Р. Ђорђевић, Грађа за српске народне обичаје за време прве владе кнеза Милоша (II прилог). Уредио Тих. Р. Ђорђевић. — Б. 1913 8^о XIX 467. Цена 40 динара.
- XXII. (12). — Јеремија М. Павловић, Живот и обичаји народни у Крагујевачкој Јасеници у Шумадији. Уредио Јов. Ердељановић. — Б. 1921 8^о XI 272 (с картом). Цена 10 динара.
- XXXI. (13). — Д-р Веселин Чајкановић, Студије из религије и фолклора. — Б. 1924 8^о VIII 184. Цена 20 динара.
- XXXII. (14). — Мијатовић-Бушетић, Технички радови Срба сељака. — С. М. Грбић и С. Тановић, Српска народна јела и пића. — М. П. Поповић и Б. Мићић, Из народног пчеларства. — Љ. Пећо, Обичаји и веровања из Босне. — М. М. Велић, Ј. Ђорђевић, Ж. Стефановић и Т. М. Бушетић, Обичаји и веровања из Источне Србије. Уредио Јов. Ердељановић и Вес. Чајкановић. — Б. 1925 8^о III 439. Цена 30 динара.
- XXXIII. (15). — Д-р Тих. Р. Ђорђевић, Архивска грађа за занате и еснафе у Србији од другог устанка до еснафске уредбе 1847. Уредио Јов. Ердељановић. — Б. 1925 8^о XLVIII 317 (с једним прилогом). Цена 40 динара.
- XL. (16). — Стеван Тановић, Српски народни обичаји у Ђевђелиској кази. — Б. 1927 8^о X 483. Цена 60 динара.
- XLII. (17). — Станоје М. Мијатовић, Занати и еснафи у Расини. Уредио Тих. Р. Ђорђевић. — Б. 1928 8^о 342. Цена 60 динара.
- XLIV. (18). — Д-р Милан З. Влајинац, Моба и позајмица. — Б. 1929 8^о XV 598. Цена 80 динара.
- XLV. (19). — Сима Тројановић, Ватра у обичајима и животу српског народа. — Б. 1930 8^о XII 339. Цена 50 динара.
- XLVIII. (20). — Стеван Дучић, Живот и обичаји племена Куча. Уредио д-р Јован Ердељановић. — Б. 1931 8^о IV 596. Цена 80 динара.
- XLIX. (21). — Д-р Милан З. Влајинац, Згон или кулечење ван места становања. — Б. 1932 8^о 467. Цена 60 динара.
- LII. (22). — Сима Тројановић, Психофизичко изражавање српског народа поглавито без речи. — Б. 1935 8^о 192. Цена 50 динара.
- LIII. (23). — Д-р Тихомир Р. Ђорђевић, Зде очи у веровању Јужних Словена. — Б. 1938 8^о 347. Цена 50 динара.
- LIV. (24). — Милош Ђ. Шкарић, Живот и обичаји „Планинаца“ под Фрушком Гором. — Д-р Миленко С. Филиповић, Обичаји и веровања у Скопској Котлини. — Уредио д-р Јован Ердељановић. — Б. 1939 8^о 566. Цена 70 динара.
- LVII. (25). — Д-р Мих. Петровић, Ђердапски риболов у прошлости и у садашњости. — Б. 1941 8^о 120. Цена 60 динара.

ИЗДАЊА

ЗАДУЖБИНЕ МИХ. РАДИВОЈЕВИЋА

1. Д-р Мих. Петровић, Ђердапски риболови у прошлости и у садашњости. — Б. 1941.
-

ИЗДАЊА
ЗАДУЖБИНЕ МИХ. РАДИВОЈЕВИЋА

1. Д-р Мих. Петровић, Бердапски риболови у прошлости и у садашњости. — Б. 1941.
